

ШАНОЎНЫЯ ЧЫТАЧЫ!

Наступны нумар газеты выйдзе

9 траўня.

Заставайцеся з намі!
Падпісвайцеся
на «Новы Час»
у аддзяленнях пошты
і чытайце сайт

NOVYCHAS.BY

4 ПЫТАННЯ «ШТО
РАТАВАЦЬ – ЛЮДЗЕЙ
ЦІ ЭКАНОМІКУ?»
НАСАМРЭЧ НЕ ІСНУЕ

Ці стане
каронавірус
апакаліпсісам
сусветнай
эканомікі?

7–18

**Літаратурная
Беларусь**

22–23

ЯК САВЕЦКІЯ
РЭПРЭСІУНЫЯ ОРГАНЫ
ЗНІШЧАЛІ ЖЫХАРОЎ
САВЕЦКА-ПОЛЬСКАГА
ПАМЕЖЖА

У перадавенны час большавікі
правялі жорсткую зачыстку
памежнага пасу

Хто хоча на лаву падсудных?

Сяргей ПУЛЬША

У 34-ю гадавіну аварыі на Чарнобыльскай АЭС не аднаму мне падаецца, што тая гісторыя нічому не навучыла нашы ўлады. Падабенства дзеянняў уладаў СССР/БССР у час аварыі на ЧАЭС і сённяшняй у сітуацыі з каронавірусам уражае.

Цяпер мы нібыта аказаліся ў красавіку 1986-га. Мы бачым тую ж дзеянні — дакладней, бяздзейнне — уладаў у спробах захаваць свае цёплыя месцы і не дапусціць «панікі», замест таго, каб аператыўна і дакладна распаўсюдзяць людзям праўду. Праўда — непрыемная, але надзвычай моцная зброя супраць панікі. Прынамсі, яна дае магчымасць кожнаму ацаніць сітуацыю і дзейнічаць у адпаведнасці з ёю. А менавіта адсутнасць інфармацыі і выклікае паніку — калі людзі не ведаюць, што рабіць, як дзейнічаць, куды бегчы.

Падаецца, што, як і ў час Чарнобыльскай аварыі, сённяшнія ўлады спрабуюць «замаўчаць» сітуацыю з COVID-19 у краіне. Прычым — на ўсіх узроўнях.

Цяпер Міністэрства аховы здароўя, як і тады, не падае грамадству своечасовай інфармацыі па эпідэміялагічнай сітуацыі ў краіне. Журналістам ужо надакучыла скардзіцца на «рэбусы ад Мінздароўя» ды самастойна вылічваць колькасць хворых, шпіталізаваных, памерлых. Заклікаючы «не наведваць ачагі інфекцыі», чыноўнікі, у той жа час, не кажуць, дзе тыя «ачагі», і, адпаведна, як іх пазбегнуць. Тое самае было і ў час аварыі на ЧАЭС: грамадзянам Беларусі не

казалі нічога — і яны павінны былі рабіць высновы і прымаць захады бяспекі, карыстаючыся супярэчлівымі чуткамі. Сапраўдная інфармацыя была даступная толькі вузкаму колу набліжаных да ўлады.

Сяргей Навумчык, у 1990 годзе чалец камісіі Вярхоўнага Савета тады яшчэ БССР па ацэнцы дзейнасці службовых і іншых адказных асоб у сувязі з ліквідацыяй наступстваў аварыі на ЧАЭС, узгадвае ў сваёй кнізе «Дзевяноста першы»: «Мы атрымалі абсалютна дакладныя звесткі, што ў Крамлі ўжо ў самыя першыя дні мелі дастаткова поўную інфармацыю пра ступень небяспекі, і менавіта адтуль пайшла жорсткая каманда: маўчаць! Паступова перад намі вымалёўвалася карціна суцэльнага падману, куды, як у варонку, уцягваліся партыйныя сакратары, міністры, навукоўцы, лекары. У Беларусі механізм хлусні кантраляваўся кампартыяй і КДБ».

А медыкам тады забаранялі казаць пра сапраўдныя маштабы катастрофы і супрацьрадыяцыйныя захады. Як і цяпер

Медыкам тады забаранялі казаць пра сапраўдныя маштабы катастрофы і супрацьрадыяцыйныя захады. Як і цяпер пра COVID-19

пра COVID-19. «Сакрэціць» нават тое, што неабходна самім медыкам. Паказальная ў гэтым сэнсе тэлефанаграма галоўнага ўрача Жлобінскай ЦРБ Яўгена Топчыя, якая трапіла ў сеціва, — ён забараняе сваім падначаленым даваць інфармацыю пра наяўнасць альбо адсутнасць у бальніцах сродкаў індывідуальнай абароны!

І — «вішанька на торце». У 1986-м, з мэтай «не дапусціць панікі» і гэтак далей, камуністычныя ўлады БССР не адмовіліся ад правядзення ў краіне першамайскіх дэманстрацый. У выніку ўдзельнікі тых дэманстрацый у раёнах, якія падпалі пад радыяцыйнае заражэнне — у большай ці мен-

шай ступені, — хапанулі сваю дозу радыяцыі. Якой, як тады казалі, «не бачна».

Сённяшняя ўлада дзейнічае па тым жа сцэнары. У нас прайшоў Вялікдзень, у час якога правадары «размаўляў з народамі», — але чамусьці не ў звыклым мінскім саборы, а ў Свята-Благавешчанскім Лядзенскім храме ў Смалевіцкім раёне. Некаторыя мясцовыя ўлады запатрабавалі 25 красавіка (акурат перад гадавінай Чарнобылю!) зладзіць суботнік. А пра парад на 9 траўня і ўвогуле казаць не даводзіцца — гэта яскравая і даволі празрыстая паралель паміж першамайскімі мітынгамі 1986-га і парадом 2020-га...

Але мы можам і ўзгадаць, чым усё гэта скончылася. У выніку ў аварыі на ЧАЭС абвінавацілі «стрэлачнікаў»: дырэктара станцыі Віктара Бруханова, яго намесніка Анатоля Дзятлава, галоўнага інжынера Мікалая Фаміна, начальніка рэактарнага цэху №2 Аляксандра Каваленку і інспектара Дзяржатамэнерганагляду Юрыя Лаўшкіна. Яны і селі на лаву падсудных. А вось тыя, хто прымаў рашэнні па «засакрэчванні» інфармацыі, па вывадзе людзей на першамайскія дэманстрацыі — першы сакратар ЦК КПБ Слюнькоў, старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Таразевіч, старшыня Савета міністраў Кавалёў і іншыя, — адказнасці пазбеглі.

Гэта, між іншым, таксама ўрок — урок сённяшнім медыкам, якія падпарадкоўваюцца загаду «маўчаць і не распальваць паніку». Менавіта тыя, хто цяпер маўчыць, у выніку могуць аказацца на лаве падсудных. «Стрэлачнікі» ў нас заўсёды прызначаюцца лёгка.

Кадр з серыялу НВО «Чарнобыль»

«Каронавірус стане для яго тым, чым для Гарбачова стаў Чарнобыль»

Зайшоў днём у адну дзяржаўную ўстанову па пэўныя дакументы для працы. Калідоры забітыя малым, сярэднім і вялікім бізнесам: хто ў масках, хто без масак; хто ціснецца да суседа, хто трымаецца далей — няма адзінства ў шэрагах працоўных масаў. Што не скажаш пра чыноўнікаў у кабінетах — у кожным размовы пра каронавірус.

«**В**іця, будзеш увечары дома, уключы Еўраньюс, — кажа адна кабета па тэлефоне, пакуль я чакаю на паперку. — Там ужо рэпартажы пра Беларусь паказваюць, як нашым тут усё фіялетава. І гэтага, сам

разумееш каго, паказалі, які гаворыць: «Я б вас усіх закрыў, але што вы жраць будзеце?» Уяўляеш, так і гаворыць: што вы жраць будзеце?! Божа ты мой, ды я ўжо і пагаладаць гатова, абы выжыць. Ды і многія старыя нашыя, думаю, таксама пажыць яшчэ хацелі б».

Дык хто ведае, калі яшчэ такое было ў нас, каб нават чыноўнікі, ды яшчэ ў прысутнасці падазронага беларускамоўнага іпэшніка, не стрымліваліся наракаць на існы лад і Самога?

Камусьці падабаўся Сам (ім), камусьці ўсё жыццё не падабаўся (нам), але, трэба прызнаць, да апошніх гадоў ён адчуваў нерв грамадства і на ім па-майстэрску граў. Гэта была таленавітая, з вельмі вострым нюхам палітычная жывёла. Але тыя часіны засталіся ў мінулым: псіхолаг страціў нерв, жывёліна згубіла нюх.

Гэта сёння бачаць усе. Таму за апошнія пару тыдняў даводзілася часта чуць ці чытаць кштатту: дык як жа дактары, яны ж бачаць, што адбываецца, няўжо яны не паўстануць супраць маразму? Дык як жа вайскоўцы з парадамі, ён жа вядзе іх на загібель, няўжо яны не выступяць супраць самазнiшчэння? Дык як жа настаўнікі, яны ж разумеюць маштаб вар'яцтва, няўжо яны не ўзбунтуюцца?

Натхняючы, трэба сказаць, развагі! Але як мы гэта сабе ўяўляем? Паўстане той, хто ўчора афармяў збітага паэта Някляева на «Амерыканку»? Праўду скажа тая, якая ўчора напісала Галоўнаму хлусу 80% на «выбарах»? Той, хто ўчора цэліў дубінкай па жанчыне, сёння выступіць у абарону грамадства? Людзі сістэмы, якія даўно падпарадкаваліся хлусні, ніколі супраць хлусні не паўстануць. Будуць наракаць, будуць

праклінаць, будуць гінуць — але за праўду не паўстануць.

І што вельмі цікава ў сённяшняй сітуацыі! Яны, каторыя згадзіліся з панаваннем злачынцаў, былі перакананыя, што разлічвацца за гэтае панаванне будзе толькі той, хто ўздымае сваю галаву. Яны думалі, разлічвацца будзе толькі 70-гадовая Ніна Багінская, якую абклалі шматтысячнымі штрафамі. Яны спадзяваліся, разлічвацца будзе толькі 80-гадовы Ян Грыб, якога цягнуць «зашчытнікі правапарадку» ў аўтазак. Але здарылася нечаканае: разлічвацца перадусім трэба ім — людзям сістэмы. Бо чалавек Праўды (а некалькі такіх, мы ведаем, засталася нават у дзяржстановах) заўжды мае магчымасць не падпарадкавацца, а чалавек Хлуса будзе ісці туды, куды яго павядуць: чарнобыльскі суботнік, перша-

майская дэманстрацыя, пабеданосны парад.

1 траўня 1986 года апошні генсек кампартыі Гарбачоў яшчэ спрабаваў хаваць праўду пра Чарнобыльскую трагедыю і пагнаў людзей на дэманстрацыі. Але потым, кажучы, заявіў, што Чарнобыль быў галоўнай прычынай развалу Савецкага Саюза, бо стаўся «каталізатарам галоснасці, якая ўзарвала адзін са слупоў сістэмы — хлусню». Хоць, аналізуючы гісторыю, любы зразумее, што Чарнобыль — гэта ўсяго жажлівае дно ў той жажлівай магіле, якую рыла сама сабе 70 гадоў кампартыя.

Здаецца мне, што каронавірус, які «не бачыць» Галоўны эпідэміялаг, станецца для яго тым, чым для Гарбачова стаўся Чарнобыль — дном у яме, якую 26 гадоў рыў сам сабе Бацька хлусні.

Зміцер Дашкевіч, facebook.com

Зноў адмовілі ва ўзбуджэнні справы супраць міліцыянтаў

Яне Чуліцкай трэці раз адмовілі ва ўзбуджэнні крымінальнай справы ў адносінах да амапаўцаў, якія збілі яе пры затрыманні на Дзень Волі ў 2017 годзе. Такое рашэнне прыняў Першамайскі аддзел Следчага камітэта Мінска.

Нагадаем, 25 сакавіка 2017 года тады яшчэ непаўнагадовую Яну Чуліцкую (Яцыновіч) разам з сяброўкай затрымаў АМАП. Дзяўчыну, схіпіўшы за валасы, з ужываннем грубай фізічнай сілы зацягнулі ў аўтобус, дзе адзін з праваахоўнікаў некалькі разоў моцна стукнуў яе па галаве. У той жа дзень Яны адпусцілі і адміністрацыйную справу супраць яе затым спынілі, аднак ужо праз тыдзень у яе пачаліся першыя прыступы эпілепсіі.

Цяпер, праз тры гады з моманту інцыдэнту, у Яны здараецца па шэсць-сем прыступаў на тыдзень, акрамя таго, у яе развілася яшчэ некалькі звязаных захворванняў. Дзяўчына кожны месяц выдаткоўвае больш за 300 рублёў на лячэнне і праз хваробу мае праблемы з працай.

Больш за два гады Яна спрабуе дамагчыся пакарання для міліцыянтаў, аднак следчыя ўпарта не хочуць бачыць узаемазвязь паміж ударамі па галаве і хваробай Яны. Дзяўчына прадставіла відэа, дзе бачна аднаго з міліцыянтаў, а таксама чутны голас таго, хто ўдарыў яе, але следчыя нават не шукалі гэтых супрацоўнікаў.

У сярэдзіне сакавіка Яна разам з адвакатам паскардзіліся ў пракуратуру на чарговую адмову ва ўзбуджэнні крымінальнай справы, і пракуратура прызначыла дадатковую праверку. Аднак цуду не здарылася — аддзел Следчага камітэта Першамайскага раёна Мінска трэці раз адмовіўся распачынаць крымінальную справу.

Але дзяўчына настроеная рашуча і плануе разам з адвакатам зноў абскарджваць рашэнне СК — у чацвёрты раз.

spring96.org

Як справіцца са страхамі падчас каронавіруса

Як справіцца з трывогай у крызісны час і што рабіць, калі адчытання навін становіцца дрэнна, tut.by папрасіў расказаць псіхолага Паўла Зыгмантовіча, які цяпер сам знаходзіцца ў самаізаляцыі як кантакт другога ўзроўню.

Павел адзначае, што калі б чалавечтва сутыкалася з эпідэміяй, дапусцім, кожныя 15 гадоў, то трывог было б менш. Нашы дзеці, напрыклад, ужо маюць такі вопыт, для іх пандэмія і каранцін у будучыні — норма.

Чалавек прызвычайнаеца да зменлівых умоваў. Дадзім рады і гэтым разам.

— **Як чытанне навінаў пра каронавірус уплывае на псіхалагічны стан?**

— Вельмі дрэнна. Ёсць даследаванне навінавай павесткі пасля выбуху на Бостанскім марафоне ў 2013 годзе. Высветлілася, што людзі, якія чыталі навіны пра тэракт, атрымалі такі ж стрэс, як і тыя, што знаходзіліся на месцы падзеяў.

Медыя выконваюць сваю функцыю — інфармуюць грамадскасць, дапамагаюць зарыентавацца, але чытанне лавіны навінаў на няпростую тэму выклікае ў чытача стрэс і трывогі. Самае цікавае, што перастаць чытаць навіны мы не можам, таму што імкнёмся разумець, што і як уладкавана ў свеце.

Пры гэтым, мабыць, эвалюцыйна людзі аказаліся не гатовыя да такога аб'ёму інфармацыі, які стварылі ў СМІ і ў сацыяльных сетках. Адбылася незвычайная сітуацыя, калі пры вялікім паглыннанні інфармацыі застаецца такім жа некампетэнтным. Чаму? У адной крыніцы пішуць, што захварэла шмат чалавек, у іншай — што гэта параўнальна няшмат, у трэцяй — даказваюць, што ўсё страшна, у чацвёртай — прыводзяць дадзеныя, што абв'яраюць гэты тэзіс. Потым на вочы трапляецца загаловак: «У Беларусі не хапае ахоўных сродкаў». Думаеш: «У нас усё дрэнна», а затым даведаешся, што ў ЗША і ЕС таксама не хапае ахоўных сродкаў. Атрымліваецца, што ўсюды ня-добра. Прыходзіць усведамленне, што ты безабаронны, і не разумееш, што рабіць.

А тут справа тычыцца яшчэ адной важнай патрэбы — у аўтаноміі ці кантролі.

Гэта патрэба самому прымаць рашэнні і самому кантраляваць свае дзеянні. Яна цесна звязаная з патрэбай у кампетэнтнасці, бо калі мы ў чымсьці разбіраемся, то можам гэта кантраляваць. Страта кантролю прыводзіць да таго, што чалавек упадае ў стан «завучанай бездапаможнасці».

Што рабіць? Шукаць спосабы, зрабіць сітуацыю кантраляванай, кампетэнтнай. Напрыклад, сесці і запісаць усё, што ад вас залежыць. Аж да дробязяў: які парадак прадуктаў у халадзільніку вы хочаце, як і што будзеце гатаваць, як апранецца.

Наша задача цяпер — максімальна адзначыць тыя сферы нашага жыцця, дзе можна ажыццявіць кантроль. Хочаце зрабіць рамонт? Калі ласка. Вы вырашаеце, як будзе вісець палічка і дзе вы правідруеце для яе дзірачкі. Адкрываеце YouTube, знаходзіце ўрокі, дапусцім, па вышыванні — і вучыцеся. Пачало атрымлівацца? Добра, вось патрэба ў кампетэнтнасці і задаволеная, а следам за ёй вяртаецца і шчасце кантролю. Або яшчэ можна адкрыць каментары, пачытаць і зразумець, як шмат класных людзей займаецца вышываннем, і тым самым падсілкоўваць пачуццё прыналежнасці да групы.

— **З чым звязаны страх нявызначнасці?**

— Таксама са стратай аўтаноміі. Каб пераадолець гэты страх, трэба складаць планы, прычым чым больш, тым лепш. Планы павінны быць агульнымі, а не канкрэтнымі і дэталёвымі. Напрыклад, вы баіцеся страціць працу. Заплануйце, што ў такім выпадку для пачатку абтэлефануеце ўсе кантакты з запіснай кніжкі тэлефона, потым паглядзеце вакансіі, адправіце рэзюмэ на розныя сайты, а калі нічога не атрымаецца, паедзеце ў вёску на паўгода. У гэтым выпадку няма задачы быць стратэгам, вам трэба вярнуць пачуццё кантролю.

— **Яшчэ адзін са страхавых з нагоды каронавіруса: страх, што афіцыйныя інстытуты хаваюць інфармацыю.**

— Гэта не толькі беларуская спецыфіка. Але цяпер з развіццём інтэрнэ-

ту і тэхналогій схавать такую інфармацыю амаль немагчыма: ва ўсіх памерных ёсць сваякі, якія будуць задаваць пытанні. Вядома, у такой сітуацыі трэба выразна інфармаваць насельніцтва пра тое, што адбываецца. Аднак трэба разумець, што панікі і страху не будзе толькі тады, калі ўладзе давяраюць. Але ўладзе не давяраюць нідзё. Калі мы зойдзем на пэўныя навінавы сэрвіс reddit, то знойдзем мноства паведамленняў, што ўлады ЗША хаваюць інфармацыю.

— **Ці можна цалкам пазбавіцца ад страху і трывог падчас каронавіруса?**

— Не, нельга, але гэтага і не трэба рабіць. Задача страху — развіць у нас гнуткасць увагі. Чалавеку трэба баяцца, каб у выпадку небяспекі ўскочыць на бліжэйшае дрэва, якое ён запрыкмеціў яшчэ раней. Калі ты баішся захварэць, — бойся, рыхтуйся, пашый сабе касцюм, пашый маску. Ператварай страх у паліва для дзеянняў. Сядзі дома, калі можаш сядзець. А калі не можаш — абараняйся.

— **Як дапамагчы сабе адчуваць вялікую псіхалагічную ўстойлівасць?**

— Можна вывучыць вопыт людзей, якія праходзілі праз эпідэмію. Письменнасць была распаўсюджаная падчас чумы, халеры і «іспанкі». Ісаак Ньютан ратаваўся ад чумы ў вёсцы, Аляксандр Пушкін шмат пісаў, калі знаходзіўся ў халерным каранціне ў сваім маёнтку. Пагуліце, даведайцеся пра гэты вопыт. Станеце больш кампетэнтнымі ў пытаннях жыцця на каранціне — гэта па-першае. А па-другое — задаволіце пачуццё прыналежнасці.

— **А наконт страху за пажылых сваякоў: людзей, якія ўваходзяць у групу рызыкі?**

— Нельга чалавека прымусяць сядзець дома, калі ён не хоча. Жыццё дарослага чалавека — гэта яго адказнасць. Але паспрабуйце сказаць: «Не думаеш пра сябе, дык падумай пра мяне. Што я буду рабіць без цябе?!» Гэта можа спрацаваць, бо людзям у сілу сацыяльнасці часам прасцей махнуць рукой на сябе, але складаней гэта зрабіць, калі яны робяць тое для іншых. Так і нашы блізкія: дзеля нас яны гатовыя на большае.

Алеся Песенка / LADY.TUT.BY пераклад НЧ, друкуецца ў скарачэнні

ТЫДНЁВЫ АГЛЯД

Выжывайце самі!

Сяргей САЛАЎЕЎ

Падобна на тое, што ў Беларусі цяпер праводзіцца маштабны эксперымент. Яго мэта — зрабіць так, каб урэшце грамадзяне краіны сталі менш «патэрналісцкімі», больш незалежнымі, перасталі спадзявацца на дзяржаву і ўладу ды пачалі прымаць самастойныя рашэнні.

На тыдні адбылася чарговая сустрэча міністра эканомікі Аляксандра Чарвякова з прадстаўнікамі бізнес-асацыяцыі. Нагадаем, што прадстаўнікі гэтых асацыяцыяў ужо даўно прапанавалі ўраду распрацаваць захады для падтрымкі дзелавой актыўнасці ва ўмовах эпідэміі каронавіруса. Аляксандр Чарвякоў у чарговы раз прайнфармаваў прадстаўнікоў бізнесу, што праект указа аб падтрымцы эканомікі ва ўмовах пандэміі накіраваны ўрадам на разгляд у Адміністрацыю прэзідэнта.

Пра неабходнасць падтрымкі бізнесу шмат хто казаў яшчэ ў сакавіку. Да пачатку красавіка ўрад павінен быў выпрацаваць неабходныя захады, каб неяк кампенсаваць падзенне дзелавой актыўнасці ў «праблемных зонах» — гандлі, турызме, перавозках, грамадскім харчаванні. 2 красавіка прэм'ер Румас казаў тое ж самае, што цяпер кажа Чарвякоў, — нібыта, пакет мераў, які прадугледжвае падтрымку з боку дзяржавы на суму ў 50 мільёнаў долараў, накіраваны ў Адміністрацыю кіраўніка дзяржавы.

Цяпер канец красавіка. Бізнес не дачакаўся ані «падатковых канікул», ані зніжэння альбо растэрмінаўкі па арэнднай плаце. Падобна на тое, што Адміністрацыя прэзідэнта «самаізалявалася ад каронавіруснага псіхозу».

Канешне, па словах Чарвякова, урад працуе — трэба ж за нешта атрымліваць заробак? Як паведамляецца, рыхтуецца «другі пакет мераў падтрымкі эканомікі з-за эпідэміялагічнай сітуацыі ў свеце», на падыходзе і «трэці ўзровень мераў для стабілізацыі сітуацыі пасля пандэміі».

Канешне, абяцанага тры гады чакаюць, але каму будзе патрэбная тая дапамога праз тры гады? І таму бізнесу самастойна давядзецца вырашаць: альбо прыпыняць працу, альбо ліквідаваць, альбо спрабаваць працаваць у тых умовах, якія ёсць, — без падтрымкі дзяржавы.

Выжывуць самыя стойкія. Усе ж астатнія, па-першае, сапсуюць дзяржаўную статыстыку па беспрацоўі, звольніўшы сваіх працоўных, а па-другое — не дадуць дзяржаве грошай у выглядзе падаткаў і плацяжоў. А што рабіць? Калі дзяржава не клапаціцца пра падтрымку бізнесу ў складаных умовах — яна

Фота www.profi.travel

непазбежна атрымае «адкат» у выглядзе скарачэння ўнёскаў у бюджэт. І гэта ўжо будуць праблемы дзяржавы.

Яшчэ пару навінаў паступіла «з перадавой». Па-першае, прадстаўнікі кампаній EPAM і Wargaming перадалі каля 700 тысяч фільтруючых масак для беларускіх медыкаў, паведаміла прэс-служба Міністэрства аховы здароўя. Сродкі абароны былі перададзеныя на склад «Белмедтэхнікі». Гэта маскі-рэспіратары высокага класа абароны FFP2 ад выдучага сусветнага вытворцы — амерыканскай кампаніі 3M. Такія маскі рэкамендаваныя СААЗ для выкарыстання медыкамі.

«Гэтыя сродкі атрымаюць усе, хто цяпер на перадавой барацьбы з вірусам COVID-19. Мы хочам выказаць ім словы падзякі і падтрымкі», — гаворыцца ў агульнай заяве EPAM і Мінскага цэнтра распрацоўкі Wargaming.

Кампанія A1 дала сваім абанентам магчымасць пералічваць сродкі медыкам, якія змагаюцца з эпідэміяй COVID-19. Гэта можна зрабіць праз USSD-запыт, sms на кароткі нумар і праз праграму A1 banking, паведамляе прэс-служба A1.

Калі скарыстацца USSD-запытам на нумар *222*19#, абанент можа выбраць суму для пералічэння — 2, 5 або 10 рублёў. Пры адпраўцы sms на нумар 2192 рублі спісваецца з балансу абаненцкага нумара. У праграме A1 banking у раздзеле «Дабро» максімальны памер ахвяравання з абаненцкага нумара — 100 рублёў. Усе сродкі без камісіі пераводзяцца на рахунак Рэспубліканскага цэнтра арганізацыі медыцынскага рэагавання і будуць размяркоўвацца паміж устаноў аховы здароўя.

Апроч таго, у Беларусі створаны прафсаюзнае страхавы фонд дапамогі медработнікам, што захавалі на COVID-19. Нумар дабрачыннага рахунку — на сайце Беларускага прафсаюза работнікаў аховы здароўя.

Нагадаем, што гэта ўжо не першы дабрачынны рахунак, які адкрыты дзяржавай для барацьбы з эпідэміяй. І ў мяне, калі я чую такія навіны, заўсёды ўзнікае пытанне: а як жа «самая перадавая медыцына ў свеце»,

пра якую нам усе вушы пра трубіў кіраўнік дзяржавы? Чаму грамадзяне краіны і той самы гаротны бізнес цяпер робяць усё, каб дапамагчы дактарам? Што робіць дзяржава?

Так, цяпер беларусы дапамагаюць медыкам хто чым можа. Узяць хаця б збор сродкаў на краўдфандынгавых пляцоўках і кааліцыю валанцёраў BYCOVID-19, пра якую пісалася ў мінулым нумары. Яны закупаюць і развозяць маскі, антысептыкі, абарончае адзенне і гэтак далей. А што робіць дзяржава, якая найперш павінна клапаціцца пра сістэму аховы здароўя — таму што менавіта на гэта мы плацім свае падаткі?

Чаму дзяржаве не развязаць гаманец ды не марнаваць больш грошы на парады? Чаму б Аляксандру Лукашэнку не застацца дома, спыніўшы бясконцы і бессэнсоўны паездкі па рэгіёнах, а зэканомлены бензін перадаць на машыны хуткай дапамогі? Ужо не кажучы пра спыненне бязглуздых прамоваў, якія толькі нервуюць людзей.

Ці гэта таксама эксперымент па кансалідацыі грамадства? Дык той эксперымент паказвае толькі бездапаможнасць улады і той сістэмы, якая выбудаваная ў нас за чвэрць стагоддзя. Калі мы ратуемся самі, навошта нам утрымліваць дзяржапарат?

Тым больш, што мы бачым, як ён не працуе. Некалькі тыднёў прайшло з таго часу, як «жстачайшэ» было забаронена падымаць цэны — гэта было пададзена, як «дапамога народу ў час эпідэміі». А ў выніку Беларусь заняла другое месца на тэрыторыі былога СССР па росце спажывецкіх цэн. Такія звесткі прыводзіць БелаПАН, які прааналізаваў апэратыўныя даныя нацыянальных органаў статыстыкі. За студзень-сакавік цэны ў нас павялічыліся на 2,74%.

Першым па росце цэн стаў Узбекістан (2,8%). У першай шасціраўня таксама Кыргызстан (2,7%), Таджыкістан (2,6%), Азербайджан і Казахстан (па 2,3%). У нашых суседзяў рост значна больш павольны: у Расіі цэны выраслі на 1,3%, у Латвіі — на 0,8%, у Малдове і Украіне — на 0,7%, у Літве — на 0,3%. У Эстоніі ж цэны знізіліся на 0,6%. Карацей — выжывайце самі!

ФІГУРЫ ТЫДНЯ

Аляксандр Кабанаў

Вядомы блогер, што асвятляе пратэсты супраць запуску ў Брэсце акумулятарнага завода, атрымаў 15 сутак адміністрацыйнага арышту.

Такое рашэнне вынес суд Ленінскага раёна Брэста. Кабанава судзілі на падставе часткі 2 артыкула 23.34 КаАП (парушэнне парадку арганізацыі і правядзення масавых мерапрыемстваў).

Разам з ім быў асуджаны актывіст Дзмітрый Андрасюк — таксама на 15 сутак арышту. Яго прызналі вінаватым у парушэнні часткі 3 артыкула 23.34 КаАП (парушэнне парадку правядзення масавых мерапрыемстваў, здзейсненае паўторна на працягу аднаго года). Яшчэ адзін актывіст, Дзмітрый Бекалюк, запатрабаваў адваката, але пасля таксама атрымаў 15 сутак.

Варта зазначыць, што Кабанава, Андрасюка і Бекалюка затрымалі напярэдадні чарговай акцыі пратэсту, якая прайшла ў Брэсце 19 красавіка. «Людзі абураныя тым, што адбылося. І называюць гэта бязмежжам, — пракаментавалі затрымання і прысуды праваабаронца Раман Кісляк. — Замест таго, каб разабрацца з парушэннямі, з якімі збіраюцца запуская акумулятарны завод, улады зноў узяліся за рэпрэсіі».

Джулі Фішэр

Намесніца памочніка дзяржсакратара можа стаць першым за доўгі час паслом Злучаных Штатаў у Беларусі.

Дональд Трамп заявіў, што мае намер вылучыць на пасаду амбасадара ў Беларусі кандыдатуру Джулі Фішэр. Цяпер Фішэр працуе ў бюро Дзярждэпартаменту па справах Еўропы і Еўразіі. Раней яна была намеснікам пастаяннага прадстаўніка ЗША пры NATO, часовым павераным у справах пасольства ЗША ў Расіі. Таксама ў яе ёсць досвед працы ў амерыканскіх пасольствах у Тбілісі і Кіеве. Акрамя англійскай мовы, яна валодае рускай, грузінскай і французскай.

У ЗША кандыдатаў на пасаду паслоў вылучае прэзідэнт. Наступным этапам павінна стаць ухваленне Сенатам Кангрэса ЗША. Калі кангрэсмены пагодзяцца з прапановай кіраўніка дзяржавы, Фішэр стане першым паслом ЗША ў рэспубліцы з 2008 года.

Дзвухбаковыя адносіны паміж краінамі абвастраліся ў 2008 годзе. Пасля пашырэння санкцый у дачыненні да Беларусі з Вашынгтона быў адкліканы беларускі пасол Міхаіл Хвастоў. Амерыканскі пасол Карэн Сцюарт таксама была вымушаная ў адказ пакінуць Мінск. З таго часу пасольствы ўзначальвалі часовыя павераныя.

Пра тое, што Вашынгтон мае намер прызначыць новага пасла ў Мінск, паведаміў кіраўнік Дзярждэпартаменту Майкл Пампеа падчас сустрэчы з Лукашэнкам, якая прайшла ў лютым гэтага года. Што тычыцца пасла Беларусі ў ЗША, то ўпарта ходзяць чуткі, што гэтую пасаду хоча заняць міністр замежных спраў Уладзімір Макей.

Уладзімір Япрынцаў

Шматразовы чэмпіён свету па самба, сябар выканкама Міжнароднай федэрацыі самба і адзін з найбуйнейшых бізнесоўцаў Беларусі, захварэў на каронавірус.

Япрынцаў шпіталізаваны ў адну з бальніц Мінска з двухбаковым запаленнем лёгкіх. Там ён праходзіць лячэнне ў інтэнсіўнай тэрапіі. «Цяпер няпросты час, калі многія знаходзяцца ў самаізаляцыі, каб не заразіць сваіх блізкіх. Мне таксама, можна сказаць, «пашанцавала»: я аказаўся ў палаце інтэнсіўнай тэрапіі з двухбаковым запаленнем лёгкіх і каронавірусам», — распавёў ён у эфіры Youtube-канала SAMBOFIAS.

Япрынцаў знаёмы, што пік хваробы пройдзены, і лекар дазволіў яму займацца невялікімі фізічнымі практыкаваннямі, пасля чаго прадэманстраваў іх у эфіры.

Уладзіміру Япрынцаву 58 гадоў. Ён — савецкі самбіст, шматразовы чэмпіён СССР, Еўропы і свету, уладальнік Кубка свету, віцэ-прэзідэнт Еўрапейскай асацыяцыі самба, віцэ-старшыня Беларускай федэрацыі самба і Беларускай федэрацыі дзюдо, заслужаны майстар спорту СССР, заслужаны трэнер Рэспублікі Беларусь, а таксама кавалер сярэбранага ордэна FIAS за выдатныя заслугі ў развіцці самба. Сёння вядомы як бізнесовец, у розныя гады ўваходзіў у топ самых заможных беларускіх бізнесменаў.

Пытанні «што ратаваць — людзей ці эканоміку?» насамрэч не існуе

Аляксандр КАВАЛЁЎ

Уводзіць жорсткі каранцін або пусціць працэс на самацёк і чакаць выпрацоўкі калектыўнага імунітэту? Ці стане каронавірус апакаліпсісам сусветнай эканомікі і апошнім цвіком у вэчка труны глабалізацыі? Што зменіцца ў дзейнасці ўрадаў, дый ці павінна нешта мяняцца? Чаго чакаць і ў што інвеставаць? Берагчы людзей або ратаваць эканоміку? Недахопу ў працоўцах і прагнозах няма... Мне б хацелася акцэнтаваць увагу на іншым.

Кароткая канстатацыя: да чаго прывяла пандэмія?

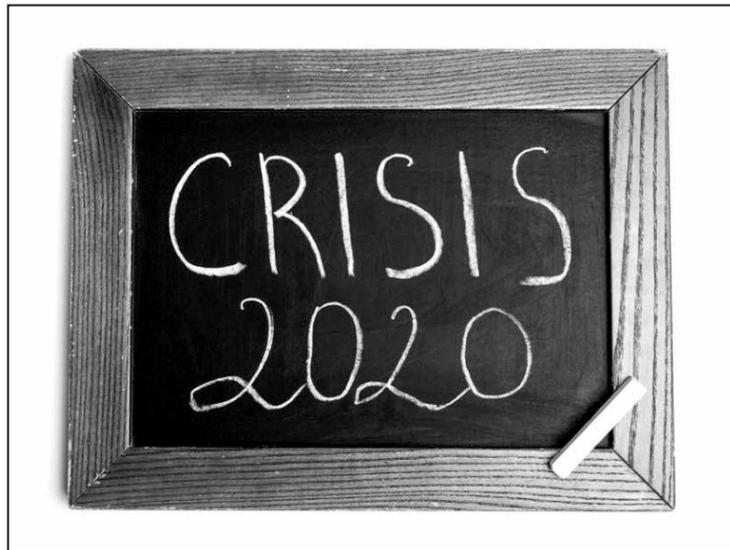
Спыненне многіх вытворчасцяў спачатку ў Кітаі, а потым і па ўсім свеце. Каранцін паставіў на мяжу выжывання цэлыя галіны эканомікі. У Чэхіі чакаюць закрыцця львінай долі міні-бровараў, Іспанія заявіла пра адмову ад летняга турыстычнага сезону-2020, авіякампаніі на мяжы банкруцтва.

Паводле прагнозаў міжнародных эканамічных арганізацый, рэйтынговых агенстваў, прадстаўнікоў экспертнай супольнасці, у 2020 годзе самым аптымістычным выглядае сцэнар, згодна з якім рост сусветнай эканомікі складзе 1–1,5%, большасць жа прадрэкаюць спад на ўзроўні як мінімум крызісу 2008–2009 гадоў, прычым для некаторых краін падзенне ВУП перавысіць 10%. Відавочна, што такое развіццё падзей будзе спалучана з ростам беспрацоўя і сур'ёзным нарастаннем сацыяльнай напружанасці.

Што робяць / збіраюцца рабіць урады?

Традыцыйна меры па падтрымцы эканомікі канцэнтруюцца вакол стымулявання попыту.

У ЗША агульны пакет мераў плануецца ў памеры 2 трыльёнаў долараў. Чвэрць яго складзе падтрымка кампаній і мясцовых бюджэтаў (у тым ліку 25 мільярдаў — авіякампаніям і 17 мільярдаў — стратэгічна важным прадпрыемствам). Яшчэ чвэрць будзе накіравана на выплату сем'ям з прыбыткам ніжэй за 75 тысяч долараў на год. На пашыранае страхаванне ад беспрацоўя пойдучы 250 мільярдаў долараў, 350 мільярдаў — на падтрымку малога бізнесу

ў выглядзе падатковых канікул. Дадаткова Федэральная рэзервовая сістэма прадугледжвае ўліванні ліквіднасці ў эканоміку ў аб'ёме 4 трыльёнаў долараў, ужо знізіўшы мэтавы дыяпазон стаўкі па федэральных фондах да 0–0,25%, а дысконтную стаўку — да 0,25%.

Аналагічныя беспрэцэдэнтныя меры прымаюцца ў еўрапейскіх краінах, Еўрасаюз нават адмяніў ліміт бюджэтнага дэфіцыту ў 3% ВУП і дазволіў урадам пашырэнне запасычанняў ва ўмовах і без таго высокага дзяржаўнага доўгу. У Германіі аб'ём падтрымкі дасягне 750 мільярдаў еўра. Вялікабрытанія вызваляе ад падатку на камерцыйную дзейнасць малыя прадпрыемствы рознічнага гандлю, гасцінічнага і турыстычнага бізнесу. Італія канцэнтруецца на дапамозе хатнім гаспадаркам і сістэме аховы здароўя. У Іспаніі аб'ём падтрымкі плануецца ў памеры 20% ВУП. Польшча з фінансавым аб'ёмам каля 50 мільярдаў долараў робіць упор на дапамогу прадпрыемальніцкаму сектару (адтэрміноўка сацыяльных выплат, пакрыццё 40% фонду аплаты працы, каб пазбегнуць скарачэнняў супрацоўнікаў). Меры ў іншых краінах у большай ці меншай ступені паўтараюць апісаныя.

Мне, аднак, думаецца, што сістэма кароткатэрміновага стымулявання павінна спалучацца са стварэннем умоваў і інстытутаў, якія могуць змякчыць наступствы аналагічных шокаў у будучыні.

Што выявіла пандэмія?

Першае — гэта тое, што ў людзей няма зберажэнняў! Пры каранціне больш за месяц не проста няма на што жыць — патрэбна яшчэ і ўвядзенне вакацый па выплаце спажывецкіх крэдытаў! Відавочна, што практыка нястрымнага спажывецкага крэдытавання стала адной з прычын нізкага ўзроўню нормы зберажэнняў, а як следства — і інвеставання ў сучасных эканоміках. У фірмаў

па гэтай жа прычыне — закредытаванасць і высокія выдаткі.

Другое — рэзерваў, назапашаных на экстраны выпадак, няма і ва ўрадаў. Няма! Ёсць толькі назапашаныя даўгі, па якіх пагражаюць абвясціць дэфолт...

Калі практычна ва ўсіх краінах сістэмы аховы здароўя аказаліся не гатовымі да пандэміі ні якасна, ні колькасна, спатрэбілася вылучэнне дадатковых бюджэтных сродкаў. Відавочна, што гэта павінна весці да радыкальнага перагляду структуры бягучых бюджэтных выдаткаў з адмовай ад найменш значных (да прыкладу, забяўляльнага кшталту). Адкрыццё дабрачынных рахункаў бальніц пры тым, што парады не адмененыя, — злачынная крывадушнасць!

Перамены сусветнага парадку пасля маштабных узрушэнняў-2020 павінны адбыцца. Але што гэта будзе — эпоха лічбавага Левіяфана з кантролем за перамяшчэннямі людзей або вяртанне да разважлівасці?

Трэцяе — у будучыні даўгі бягучага года давядзецца пагашаць, але ва ўрадаў няма іншых крыніц, акрамя падаткаў! За ўсе бягучыя выдаткі расплачвацца будуць усё роўна бізнес і людзі. Неабходны сістэмны перагляд і аб'ёму, і напрамкаў выдаткавання бюджэту. Патрэбныя адказы на два пытанні: што нам сапраўды трэба ад урада? І што з гэтага важнейшае? Не атрымаем адказаў — пачнуць уводзіцца новыя падаткі, пра што ўжо цяпер загаварылі палітыкі.

Чацвёртае — мяккая манетарная палітыка з нулявымі ці нават адмоўнымі працэнтнымі стаўкамі і павелічэннем колькасці грошай не стварае рэсурсы! І не спрыяе росту зберажэнняў.

Перамены сусветнага парадку пасля маштабных узрушэнняў-2020 павінны адбыцца. Але што гэта будзе — эпоха лічбавага Левіяфана з кантролем за перамяшчэннямі людзей або вяртанне да разважлівасці? Вядома, дзяржава як інстытут паспрабуе скарыстацца сітуацыяй для яшчэ большай канцэнтрацыі ў сваіх руках эканамічнай улады, тым больш, што гэтаму спрыяе тое, што ўзніклі ўмовы для «ўсеагульнага кантролю і загаду». Але маштабная самаарганізацыя грамадства паказала альтэрнатыву гэтаму.

У рамана Камю «Чума» ёсць цікавае назіранне: «Нам давялося тэрмінова пераглядаць свае ўяўленні пра свет. Калі б справа гэтым і абмежавалася, звычка ўзяла б верх. Але ... [па прычыне мноства памерлых] ...

паўстаў страх, а яму спадарожнічалі разважання».

Эканоміка — гэта ўзаемадзеянне людзей

Надышоў час разважанняў і ў нас. Неабходнасць карэкціроўкі каштоўнасцяў стала відавочнай. Фэйкавая навіна пра папрокі іспанскаму прэм'еру ў неадэкватнасці суадносінаў заробкаў спартовых зорак і прафесараў біялогіі (маўляў, цяпер і пытайцеся ў футбалістаў пра вакцыну і лекі ад каронавіруса) набыла папулярнасць менавіта праз тыповасць пытання, якое наспела ва ўмовах непадрыхтаванасці (дый, зрэшты, і нежадання быць падрыхтаваным) грамадства да нейкіх катаклізмаў.

Перманентнае падвышэнне ўзроўню і якасці жыцця прывяло да прытуплення пільнасці адносна нявызначанасці будучыні. Лепей пагуляцца ў рызыку. Не, безумоўна, цяперашнія суадносіны заробкаў — гэта адлюстраванне рынкавай ацэнкі значнасці для грамадства розных рэчаў і ўладальнікаў рэсурсаў для іх «вытворчасці». Аднак наколькі такая ацэнка спрыяе выжыванню цывілізацыі як доўгатэрміновай мэце? Якія яшчэ ўзрушэнні павінны здарыцца, каб змяніліся погляды людзей, што і фармуюць гэтую ацэнку?

Вельмі не хацелася б, каб стандартная макраэканамічная палітыка «залівання попытам і ліквіднасцю» схавала ад разважанняў пра сутнасць і фундаментальныя рэчы ды каштоўнасці і дазволіла ўзяць верх звычцы. Звычцы жыць не па сродках. Звычцы марнаваць на непатрэбнае. Непатрэбнай звычцы...

І вось яшчэ што: пытанні «што ратаваць — людзей ці эканоміку?» насамрэч не існуе. Эканоміка — гэта ўзаемадзеянне людзей...

«Сродкі абароны для медыкаў прыходзіцца шукаць па ўсёй краіне»

Дзяна СЕРАДЗЮК

Дзянісу Жуку 21 год, ён — студэнт чацвёртага курса гістарычнага факультэта БДУ. Па размеркаванні выкладае дзецям у гістарычным гуртку, а па поклічу сэрца каардынуе валанцёрскую дапамогу медыкам у бальніцы ў Аксакаўшчыне.

Днямі стала вядома, што ў Рэспубліканскай клінічнай бальніцы медыцынскай рэабілітацыі ў Аксакаўшчыне (Мінскі раён) выяўлена некалькі выпадкаў каронавіруса сярод пацыентаў і медыкаў. Супрацоўнікі ўстановы распавялі, што аказаліся папросту непадрыхтаванымі да сустрэчы з інфекцыяй: у медработнікаў не было неабходных сродкаў абароны, а пацыенты,

Дзяніс Жук. Фота Фэйсбук

калі паступалі на рэабілітацыю, не ведалі, што ў іх вірус.

Але дактары не засталіся адны ў гэтай сітуацыі, ім на дапамогу прыйшлі валанцёры, якія арганізавалі збор грошай для закупкі неабходных сродкаў індывідуальнай абароны для медыкаў. «Новы Час» пагутарыў з каардынатарам ініцыятывы #ВрачиБезЗащиты Дзянісам Жуком пра гэту працу.

— Чаму вы займаецеся дапамогай менавіта бальніцы медрэабілітацыі ў Аксакаўшчыне? Цяпер існуюць адразу некалькі ініцыятыў па дапамозе беларускім медыкам, кропкавая дапамога розным медустановам працуе лепш, чым аб'яднання высылкі?

— Шчыра кажучы, гэты рух пачаўся вельмі імкліва. Я ўбачыў фотаздымкі першых хуткіх дапамог бальніцы ў Аксакаўшчыне — і адразу патэлефанаваў сваёй сяброўцы, якая там працуе, каб даведацца, што адбываецца. Яна паведаміла, што толькі што ў бальніцу падвезлі першых хво-

рых. Я быў там да гэтага і бачыў абстаноўку ўнутры, а таксама пацыентаў — кволых, у большасці сваёй старых і бездапаможных людзей. І на імгненне я ўявіў, што будзе, калі пандэмія ўспыхне ў гэтай установе, — урачы проста не змогуць выратаваць частку пацыентаў. Трэба было сабраць грошы для дапамогі як мага хутчэй, і ні пра якія аб'яднанні тады гаворкі ісці не магло. А аб'яднанні ў большасці сваёй не могуць аказаць кропкавую дапамогу — у адрозненне ад канкрэтных суполак.

Бальніца ў Аксакаўшчыне — не інфекцыйная ўстанова: там рэабілітуюць людзей у цяжкім стане здароўя. Цяпер ёй давялося змяняць свой профіль, і для гэтага патрэбна дапамога сродкамі індывідуальнай абароны і медыцынскай апаратурай.

— Якая там цяпер абстаноўка?

— Цяпер медыкі фактычна жывуць на тэрыторыі бальніцы, працуючы пазменна цэлы дзень. Людзям страшна. Сталыя супрацоўнікі вельмі баяцца захварэць, а маладых «берагуць» на самы цяжкі перыяд. Дапамогі ад дзяржавы чакаць ім не даводзіцца.

Пра забеспячэнне я наогул маўчу. Яшчэ тыдзень у звычайным рэжыме яны мо і працягнуць, але далей, калі мы не прывязем ім патрэбную дапамогу, усё будзе змяняцца не ў лепшы бок.

Наогул, медыкі радыя любой дапамозе — ці тое смачная ежа, ці тое супрацьчумныя касцюмы. Але адразу ж бачна, як яны радуецца, калі прывозіш ім новыя рэспіратары. Большасць аднаразовых сродкаў абароны (маскі, пальчаткі, касцюмы) яны вымушаны кварцаваць штораз і адзяваць зноў. Таму кожны наш прывоз яны сустракаюць і радуецца, як дзеці. У такія моманты разумееш, што ты не дарэмна ў гэты час менавіта там, дзе насамрэч патрэбны.

— Якая дапамога ім цяпер найперш патрэбная?

— Перш за ўсё медыкам патрэбны рэспіратары, бо дзякуючы ім можна заставацца як мага больш «у страі». Маскі ці абарончыя экраны везці бесэнсоўна, бо гэта не дапаможа пры штодзённым кантакце са шматлікімі хворымі пацыентамі. Таму рэспіратары — гэта тое, за што нас гатовыя расцалаваць, калі, канешне, усё скончыцца, і гэта будзе магчыма. На дадзены момант мы прывезлі ў Аксакаўшчыну сотні рэспіратараў, наборы з танометрамі, інгальтарамі, пульсаксіметрамі, абарончыя акулеры, некалькі антыфогаў, кантактныя і бескантактны тэрмометры і абеды. Таксама ў 6-ю ГКБ прывезлі абеды і абарончыя шлем-экраны.

У наступныя пяндзеляк плануем прывезці некалькі скрынак крэмаў для рук, бахілы

Дапамога медыкам у Аксакаўшчыне. Фота прадстаўлена Дзянісам Жуком

і касцюмы. Перамовы па закупках на дадзены момант вядуцца. Спадзяемся, што на ўсё хопіць грошай.

— Дзе вы знаходзіце неабходныя сродкі індывідуальнай абароны, якія цяпер у дэфіцыце?

— Насамрэч, даводзіцца шукаць па ўсёй краіне. Учора, напрыклад, забралі рэспіратары з Гомельскай вобласці — спадзяемся, што там яны не будуць так патрэбныя, як цяпер у сталіцы.

Але ж калі, напрыклад, зараз у сетцы з'явіцца 100 рэспіратараў па 9 рублёў, праз 5 хвілін вы іх ужо не ўбачыце — змятуць як піражкі з паліцы. Бяруць і нізкакласавыя рэспіратары, купляюць і шлак па 42 рублі за штуку. Жудасна глядзець, як нажываюцца на чужым горы нядобра сумленныя людзі, але ж купляе ў іх тхосьці і дае магчымаць гэтую спекуляцыю працягваць. Што датычыцца нас, глядзець на вялізныя кошты будзем толькі ў экстраных абставінах. А калі добра пашукаць, можна і апарат ШВЛ для бальніцы набыць — былі б грошы.

— Ці сутыкаліся вы з якімі-небудзь праблемамі, перашкодамі? Напрыклад, ведаю, што з сабраных для дапамогі ўрачам грашовых сродкаў трэба заплаціць падатак...

— Маючы невялікі досвед у гэтай сферы і спасылаючыся на свой узрост, пакуль з фіскальнымі ўстановамі негатыўных кантактаў не меў. На жаль, дзяржаўныя ўстановы пакуль не ідуць на саступкі нашай добраахвотнай справе. Перамовы з імі вядзем не мы, але ж дагрукацца да іх спрабуюць. Спадзяюся, што ў канцы гэтага цяжкага перыяду фіскальныя службы зробіць для нас выключэнне, бо цяпер часткова мы выконваем справу адной з дзяржаўных устаноў.

— Людзі, якія вам дапамагаюць, — хто яны?

— У нашай камандзе каля 20 валанцёраў. Але ж не ўсе яны задзейнічаныя па прычыне працы ці іншых уласных абставінаў. Валанцёры ў нас — розных прафесій: ад прадстаўнікоў авіябізнесу да школьнай адукацыі. Але ж галоўнае, што ўсе мы гарым адной мэтай — дапамагчы бліжняму ў цяжкай сітуацыі. Мы ўсе выйшлі з валанцёрскай сферы, таму хранічны актывізм у сінтэзе з дабрачыннасцю ў нас ужо ў крыві.

— А ўвогуле, наколькі актыўна людзі адгукаюцца і ахвяруюць грошы, час, іншыя рэсурсы?

— Калі казаць сумленна, людзі ў нас добразычлівыя. І, што б ні казалі пра сквапнасць ці меркантильнасць нашага менталітэту, гэта хлусня. А медыкаў простыя людзі заўсёды любяць. І калі ў наш час бачыш на вокладцы сусветна вядомага часопіса «Тайм» фотаздымак італьянскага анестэзіёлага, пачынаеш разумець, што эпоха герояў ваненных і паліцэйскіх сыходзіць у небыццё, а іх месца займае ўрач.

— А як вы самі ўцягнуліся ў гэты праект, чаму ўзяліся каардынаваць яго?

— Мяне заўсёды цягнула ў грамадскія ініцыятывы — журналістыка (на дадзены момант я пазаштатны супрацоўнік медыяпартала TUT.BY) ці сацыяльныя праекты (дабрачыннасць, а таксама 100/101 і 102-кіламетровыя забегі ў гонар нараджэння БНР).

Для мяне кожны ўласны дзень — гэта 100% нерастрачанага ККД. І пражываць дзень, не патраціўшы хаця б палову гэтай энергіі, для мяне вельмі непрыемна. Таму і заўсёды знаходзяцца сілы на розныя праекты — напрыклад, месяц таму я праводзіў дабрачынныя фотасеты ў дапамогу бяздомным сабакам з прытулку. Карацей кажучы, энерджайзер

працуе — была б добрая каманда побач і разуменне агульнай мэты. А сілы ўжо дзесьці на шляху падхопім.

— Але ж гэта нялёгкае праца. Не сутыкаліся з выгараннем?

— Выгараць у гэтай сферы нельга. Бо цябе заўсёды цягне наперад адчуванне таго, што людзям, якім ты цяпер шукаеш дапамогу, значна цяжэй, чым табе.

І мы знойдзем усё патрэбнае для нашых дактароў. Патрэбна будзе — і ў іншы канец краіны па гэта паедзем. Але ж выратаванне чалавецтва цяпер ляжыць на плячах такіх жа людзей, як мы.

З нашымі ўрачамі мы жывем у адным доме, у адным аўтобусе едзем на працу, разам стаім у чарзе ў краме. Але ж цяпер яны — не проста людзі, гэта героі, у неабароненых руках якіх знаходзіцца наш агульны лёс. Дык давайце ж зробім разам так, каб гэтыя рабаты заўсёды адчувалі сабе, як рыбкі ў прыветным моры рэспіратараў, касцюмаў, масак, бахіл і пальчаткаў! Хтосьці скажа, што гэта немагчыма, але ж толькі недалёнабачны чалавек можа з упэўненасцю казаць, што ў жыцці ёсць штосьці немагчымае.

Калі вы хочаце дапамагчы медыкам, можна перавесці сродкі на платформе MOLAMOLA, а таксама на наступныя рэквізіты:

Банк атрымальніка:
BLBBBY2XXXX
BELINVESTBANK JSC
MINSK BY
Атрымальнік: BY41BLBB3014
120000004071030
Банк-карэспандэнт:
OWHNBDEFXXXX
VTB BANK (EUROPE) SE
FRANKFURT AM MAIN DE
(Via CITIUS33XXX)

Чараўнік сядзібы «Ос»

Бізнесовец дае выхаванцам інтэрнатаў шанец на жыццё

Дзяна СЕРАДЗЮК

Гаспадар сядзібы «Ос» у Ратамцы Дзяніс Орліс ужо некалькі гадоў селіць у сябе выхадцаў з псіханеўралагічных інтэрнатаў, дапамагае ім знайсці працу і аднавіць дзеяздольнасць.

Мой візіт у сядзібу «Ос» прыйшоўся на час школьных вакацый, калі там гасцяваў школьны лагер. Пастаянных жа насельнікаў цяпер чацвёра: Сяргей, Саша, Лена і Юля. Хутка павінен прыехаць яшчэ адзін — Саша. Усіх іх бізнесовец Дзяніс Орліс называе сваімі дзецьмі, пры гэтым у яго самога пяцёра родных дзяцей.

Дзяніс Орліс

Каб распавесці, як прыйшоў да такой сацыяльнай місіі, Дзяніс узгадвае гісторыю свайго роду, якую адкрыў нядаўна.

Адвакат, фармацэўт і чапаевец

— Некалі жыў адзін гродзенскі габрэй, мешчанін Янкель Орліс, у яго было трое сыноў — Самуіл, Меер і Гігель. Самуіл — гэта мая лінія, і толькі яна працягваецца, дзве іншыя перарваліся.

Самуіл, прапрапрадзед Дзяніса, нарадзіўся ў 1833 годзе. Ён быў адвакатам, присяжным павераным. У 1866 годзе ў яго нарадзіўся сын Маркус, які стаў вядомым хімікам-фармацэўтам. У 1899 годзе ў яго нарадзіўся сын Давід, дзед Дзяніса.

У 1914-м годзе Давіда эвакуявалі ад Першай сусветнай вайны ў глыб Расіі, у Балашоў, там 15-гадовы юнак працаваў справаводам у амбулаторыі страхавой касы — гэта банкаўская медустанова, якая выплачвала грошы па страхоўцы.

У 1917 годзе Давід пайшоў у рэвалюцыю. Дзяніс паказвае фатаграфію, на якой яго 20-гадовы дзед, сакратар палкавога суда, — на Урангелеўскім фронце разам з Чапаевым, Фурманавым і палітработнікамі чапаеўскай арміі.

— Дзед дажыў да 84 гадоў, хаця мог памерці не адзін раз: пры родах, на Урангелеўскім фронце, у тыле за Уралам, дзе ён атрымаў медаль «За доблесную працу», і ад сухотаў. Пасля вайны ўрач сказаў, што яму засталася жыць год ці два. Але дзед так заняўся фізкультурай, што вылечыўся і пражыў доўга

Сядзіба Ос

жыццё. Ён займаўся да смерці. Я бачыў, як ён ставіў два крэслы — адно насупраць другога, клаўся на іх, а звернуў на жывот — чатыры ганталі па 12 кілаграмаў, і гадзінамі так ляжаў. Хадзіў так, што за ім нельга было ўгнацца, я б сказаў, бегаў. І піў круты кіпень.

Гэтыя звычкі, пэўна, засталіся з часоў Грамадзянскай вайны, яны дапамагалі захаваць жыццё ў арміі таго часу, а гэта — холад, голад і неабходнасць перамяшчацца разам з кавалерыяй. Давід трымаўся іх з 20-гадовага ўзросту і да 80-гадовага.

Давід Орліс быў галоўным рэдактарам тыпаграфіі імя Сталіна ў Мінску (Дом друку на Акадэміі навук) і цэнзарам, але ў 1936 годзе быў выключаны з партыі.

Ён усё жыццё грэбаваў мяшчанствам. Калі ён аддаваў маёмасць у фонд Міжнароднай асацыяцыі дапамогі рабочым, жонка прасіла пакінуць хаця б падушкі, бо ў іх нічога не было.

Давід Орліс стаў першым у родзе пасля Янкеля, у каго нарадзіліся тры сыны — Марк, Арсень і Рэм (Раман). Падчас вайны ён паспеў эвакуявацца, а жонка — не. Яна здолела выжыць у акупаваным Мінску з трыма дзецьмі.

— Орлісы заўжды былі за народ. І дзед настолькі паважлівы, што ніхто не выдаў яго дзяцей фашыстам як габрэяў і як дзяцей камуніста, — кажа Дзяніс.

Бацька Дзяніса Марк стаў пісьменнікам, дзядзька Арсень — мастаком, яго карціны ўпрыгожваюць сцены сядзібы «Ос». Як бацька ўсё жыццё пісаў кнігі і не выдаваўся (толькі летасць свет убачыла адна з яго 99 кніг), так і дзядзька ўсё жыццё маляваў, але не выстаўляў свае творы. Яшчэ адзін дзядзька, Раман, пайшоў па ваеннай кар’еры і быў чэмпіёнам па спартыўнай хадзьбе.

Продкі гавораць

З часам Дзяніс зразумеў, якая моцная сувязь у яго існуе з продкамі — да таго, што яго подпіс амаль супадае з подпісам на дакументах, завераных некалі Янкелем Орлісам.

— Нам прасцей ісці, калі мы ідзем шляхам нашага роду. Я ўсё жыццё ішоў такім шляхам і не разумеў, чаму, — кажа бізнесовец.

Цяпер у Дзяніса свая будаўнічая кампанія, якая працуе на рынку ўжо 20 гадоў, і некалькі сядзіб.

— Некалі я ўгаварыў партнёра набыць гэты будынак у Ратамцы. Вакол было балота, а будынак ужо каля дзесяці гадоў разбураўся, і яго прадавалі па кошыце зямлі на знос. Ён аграмадны — больш за 2000 квадратных метраў. Я думаў стварыць тады гасцінічны бізнес, і яшчэ не ведаў, што ў майго продка была гасцініца ў Гродна. Там, дзе цяпер гатэль «Неман», да 1939 года стаяла гасцініца «Орліс».

Будучую сядзібу «Ос» ад пачатку рабілі даступнай: апроч нізкага ўваходу, шырокіх дзвярэй і прасторнага хола тут ёсць нумары, дзе могуць з камфортам размясціцца людзі на інвалідных возках. Хаця, прызнаецца Дзяніс, мэты зрабіць даступны гатэль не было, проста ўсё атрымалася само сабой. Ён мяркуе, што і тут без продкаў не абышлося. Гаспадар любіць паўтараць, што ім даводзілася вырашаць складаныя пытанні сяброўства паміж народамі, і, пэўна, гэта перадалося і Дзянісу. Нездарма ён падтрымлівае людзей з інваліднасцю, былых вязняў нямецкіх лагераў, а таксама выхаванцаў інтэрнатаў для людзей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця.

Год на сядзібе — як 5–7 у інтэрнаце

Аднойчы Дзянісу прапанавалі ўзяць да сябе на сядзібу рабят з Багушэўскага псіханеўралагічнага інтэрната і даць ім магчымасць пабыць па-за яго сценамі. Гэта стала магчымым дзякуючы эксперыментальнай праграме, якую некалькі гадоў таму ў партнёрстве з Даніяй і Швецыяй ладзіла арганізацыя «Свет без межаў». Тады пры Багушэўскім доме-інтэрнаце для дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця пабудавалі некалькі драўляных дамкоў для асобнага пражывання, дзе выхаванцы вучыліся жыць самастойна і весці гаспадарку. Ужо гэта было вялікім крокам — бо з савецкіх часоў нікому не ўдалася пакінуць сцены інтэрната.

— Рабаты траплялі ў інтэрнат з дзяцінства і былі там да 18 гадоў. Ніхто з інтэрната ніколі не выходзіў не тое што «на волю», а нават за яго межы. Хіба толькі, калі ты будзеш сябе добра паводзіць, цябе возьмуць куды-небудзь на працу, — распавядае Дзяніс Орліс. — У савецкія часы дзецьмі ніхто асабліва не займаўся — іх проста

ўтрымлівалі, а пасля 18 гадоў адпраўлялі паміраць у дарослыя псіханеўралагічныя інтэрнаты. Пасля гэты ўзрост паднялі да 24 гадоў, а цяпер — да 35.

З першай з такой праграмы Дзяніс пазнаёміўся з Ленай, яна тады ўжо жыла на адной з сядзіб.

— Гэта было чарцянна — мурзатае, натапыранае, лахматае, — з усмешкай узгадвае Дзяніс першы ўражанні ад дзяўчыны.

Пасля Лена два тыдні пагаціла ў Ратамцы і вярнулася ў інтэрнат. А Дзяніс вырашыў браць да сябе новых рабят — не толькі з інтэрнатаў, а і з месцаў зняволення, і з сур’ёзнымі фізічнымі праблемамі.

Больш за пяць гадоў таму на сядзібу «Ос» прыехаў Сярожа — і застаўся. Ён — адзін з першых, хто атрымаў дзеяздольнасць, прайшоўшы падрыхтоўку і вытрымаўшы ўсе іспыты. Потым Дзяніс забраў з інтэрната Лену — іначай яе б ужо перавялі ў дарослы ПНІ. Лена не можа аднавіць дзеяздольнасць, таму што за 35 гадоў яе не навучылі чытаць, пісаць і лічыць. З усім астатнім яна выдатна спраўляецца: гатуе, прыбірае і, не ўмеючы лічыць, цудоўна вяжа. Дзяніс стаў апекуном Лены і спадзяецца, што ў дзяўчыны атрымаецца хоць часткова аднавіць дзеяздольнасць.

Не заўжды гэта атрымліваецца лёгка. Юля, якая прыехала на сядзібу з гомельскага інтэрната, тры разы спрабавала аднавіць дзеяздольнасць і двойчы суд ёй адмаўляў.

— Рабаты самі вучаць адзін аднаго, нават не я. Яны вучацца стасункам, ходзяць разам у краму. І за год на сядзібе яны атрымліваюць столькі, колькі за 5–7 гадоў у інтэрнаце. Гэта словы судзі, якая 1,5 года таму адмовіла Юлі ў аднаўленні, а цяпер прызнала, што яна можа жыць самастойна, — даводзіць гаспадар сядзібы.

Дзяніс угаварыў сяброў з сядзібы па суседстве ўзяць кагосьці з рабят на працу. І так для Юлі знайшоўся занятка: яна дапамагае гаспадарам па доме, гуляе з дзіцём.

А яшчэ Юлі пашанцавала: яе паставілі на чаргу на атрымання не жылля. Так бывае не з усімі. Напрыклад, Сярожу на чаргу не паставілі, і Дзяніс зарэгістраваў у яго ў сваёй мінскай кватэры. Бо, каб стаць на чаргу ў сталіцы, Сяргею трэба 10 гадоў мець мінскую прапіску.

Самастойнае жыццё — не для ўсіх

На сядзібе выхаванцы інтэрнатаў могуць адаптавацца да грамадства, ад якога іх усё жыццё закрывалі. З дзяцінства ім нават не давалі мыцца — іх раз на тыдзень мылі ў лазні спецыяльнымі мыйшчыкі. Яны не ведалі, што такое душ. Ім не давалі мыць посуд, гатаваць. Многія з іх не ведалі, што хлеб наразаюць. Калі Дзяніс упершыню звадзіў рабят у кіно і папрасіў падзяліцца ўражаннямі і параўнаць з тым, што яны бачылі раней, аказалася, што яны ні разу да гэтага ў кіно не хадзілі.

— Я даю ім крыху паспрабаваць звычайнага жыцця. Камусьці гэта падабаецца. А ёсць маладыя, па 18–20 гадоў, якія маглі б аднавіць дзеяздольнасць, атрымаць кватэры — але яны не хочуць. Ім у інтэрнаце добра. Іх там кормяць, пояць, мыюць, а цяпер яшчэ і вывозяць на нейкія мерапрыемствы. Яны нават у дамках побач з інтэрнатам не хочуць жыць — там жа трэба гатаваць, даглядаць свойскую жывёлу.

З працай на сядзібе ў Дзяніса цалкам спраўляюцца ўплічэх: Сярожа, Лена, Саша, сам Дзяніс і яго старэйшы сын Улад. З заняткаў — работы па доме і на прывяздзібным участку. Дадаецца праца, калі на сядзібу прыязджаюць госці: тады трэба рыхтаваць і прыбіраць нумары, гатаваць ежу, абслугоўваць наведвальнікаў за сталом.

Як кажа Дзяніс, рабаты — як «замарожаныя» з часоў Савецкага Саюза. Яны засталіся добрымі, чулымі, спагадлівымі. Іх пра нешта папросіш — яны не адмовяць. Надарвуцца, але будуць дапамагаць.

Праз сядзібу прайшло ўжо больш за дзесятак маладых людзей з інтэрната. Лёсы іх складваюцца па-рознаму. Сярожа, Лена, Юля, Саша — гэта пазітыўныя прыклады. Але былі і па-іншаму.

— Першаму пакаленню адноўленых няма дзе жыць, бо ніхто не думаў ставіць іх на чаргу ў 24 гады. А, паводле заканадаўства, калі не паставіць чалавека да гэтага ўзросту на чаргу, дзяржава яму нічога не павіна. Таму часам праз гэта суд не надта хоча іх аднаўляць у дзеяздольнасці. Бо жылля няма, працы няма — як жыць?

Дзяніс тлумачыць, што выхаванцы інтэрната маюць інваліднасць другой групы, і нават калі яны не могуць уладкавацца на працу, атрымліваюць пенсію па інваліднасці. Але за ўсіх іх — адноўленых у дзеяздольнасці ці не — гаспадар сядзібы «Ос» адчувае адказнасць. Таму і называе іх «дзецьмі», а яны часам клічуць яго «татам».

— Для мяне гэта, напэўна, тое, чым я хацеў бы займацца. Калі я магу камусьці дапамагчы — мне не складана. І атрымліваецца ў жыцці не толькі пабудоваць дом, пасадзіць дрэва і вырасіць сына, але і даць камусьці шанец на нармальнае жыццё. Магчыма, і не адзін.

Літаратурная Беларусь

Выпуск №4 (164)
(красавік)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org

novychas.by

Змест

ЗГАДКІ: успаміны Віктара КАЗЬКО пра перажытае і развагі пра будучае (з нагоды 80-годдзя аўтара) с. 2
 ЭСЭ: Леанід ЛЕВАНОВІЧ пра календары ў жыцці чалавека с. 3–4
 ПАЭЗІЯ: новая вершаваная нізка Сяргея ЗАКОННІКАВА «Вока вечнасці» с. 5
 ЛЁСЫ: апавед Алы НІКІФОРСКАЙ «Се оставл.ается вамь домъ...» і расшуканыя вершы Тацяны ЗІНЕНКА с. 6–7
 ПАЭЗІЯ: нізка вершаў Віктара СЛІНКІ «Далячынь дасягаецца проста...» с. 8
 ШКАЛЯРЫЙ: чарговае апавяданне з будучай кнігі Уладзіміра АРЛОВА «Айчына: маляўнічая гісторыя» с. 9
 ПЕРАКЛАД: перастварэнні Леанідам БАРШЧЭЎСКІМ вершаў ісландскага паэта Стэйна СТЭЙНАРА с. 10
 ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА: Альжбета КЕДА пра першую аповесць Аляксея КАРПЮКА (да 100-годдзя з дня нараджэння пісьменніка) с. 11
 СВЕТ: з замежнага літаратурнага жыцця с. 12

Гучыце, псалмы і арфы...

Са старадаўняй духоўнай нямецкай лірыкі

Марцін ЛЮТЭР

Ісусе Хрысце, Збаўца ласкавы
Уратаваў нас ад Божай кары
Праз пакуты свае на крыжы,
Праз мукі цела і душы.

Каб памяць пра тое не слабела,
Ён падарыў нам сваё Цела,
Што нібы хлеба маленькі скрылёк,
І Кроў сваю, нібы віна глыток.

Ты мусіш славіць Госпада-Бога
За ласку духа яго святога.
Для адкуплення граху твайго
Адаў ён на смерць Сына свайго.

Ты мусіш верыць і не вагацца,
Што трэба той Ежай сілкавацца,
Калі на сэрцы грэху цяжар,
Калі ад страху цямнее твар.

Бог кажа бедным: «Прыдзіце самі,
Дазвольце змілавацца над вамі».
Багатаму ж не патрэбен урач,
З тых лекаў толькі смяецца багач.

Што ёсць такое ў цябе на прыкмеце,
Каб за цябе я хацеў памерці
Ні ў застоллі, ні ў іншай гульбе, —
Ратунак шукай у самім сабе.

Вер сэрца свайго ўсёй асновай
І спавядай шчырым словам,
Што ўсемагутны ўладар
Табе дараваў сапраўдны дар.

Вынік павінен быць відавочны:
Бліжняга ты любіць ахвочы,
Каб цешыцца ён табою мог,
Як спрыяе табе сам Бог.

Марцін РОНСКАРТ

Падзякуем Богу мы
Сэрцамі, словамі, рукамі
За веліч ягоных спраў,
Якія ён робіць вякамі.
За тое, што заўжды
Клапоціцца пра нас:
Ад улоння маці
І па сённяшні час.

Нябесны наш Уладар
Усім нам жадае шчыра
Радасці ў жыцці
І прасветлага міра.
Ласкаю Божай сваёй
Ахоўвае нас заўжды,
Ратуе і тут, і там
Ад усялякай бяды.

Хвала і слава Яму,
Богу — Айцу і Сыну,
І Богу — Святому Духу

Фота www.chety.ru

На троне іх адзіным.
Ён — трыадзіны Бог.
Воля яго і любоў
Сёння і заўсёды
І на векі вякоў.

1636 г.

Георг НОЙМАРК

Хто любаму Богу сябе давярае
І спадзяецца штодня на яго,
Таго ліхалеце абмінае,
Гора-бяда абыходзіць таго.
Хто давярае Богу дабром,
Не на пяску будзе свой дом.

1524 г.

Што нам даюць цяжкія турботы?
Што нам даюць нашы «вох» ды «ах»?
Якая карысць з нашай сумоты,
З нашых уздыхаў па лепшых днях?
Сваёй неадольнай журбой
Мы толькі большым свае крыж і боль.

Хай кожны мае хоць крыху спакою,
Хай часам спазнае весялосць,
Калі дае Божа права на тое,
Калі Яго воля на тое ёсць.
Усявышні нам тое дае,
Бо знае, чаго нам не стае.

Ён дорыць нам радасныя гадзіны.
Што трэба нам — ведае сапраўды.
Толькі для гэтага мы павінны
Быць шчырымі вернікамі заўжды.
Чакаем дабротаў ад яго,
Наколькі мы заслужылі таго.

Не думай, калі спасцігнуць напасці,
Што гэта Бог пакінуў цябе,

А таму, хто купаецца ў шчасці,
Ён толькі шчасце і дае.
Як толькі прыйдзе іншы час,
Пакажа, хто шчаслівейшы з вас.

Спявай, маліся, шукай збавення,
Сваё прызначэнне ў зямной хадзе —
І вер у нябеснае дабраслаўненне.
Тады Ён вернецца зноў да цябе.
Хто спадзявацца на Бога змог,
Не пакідае таго Бог.

1641 г.

Самуэль РОДЗІГАСТ

Усё, што Бог творыць, — дабро.
Ён робіць усё справядліва.
Пачуецца голас яго,
І следам іду я імкліва.
Ён мой Гасподзь, ён мяне
Надзеіна аберагае.
Таму яго воля мне дарагая.

Усё, што творыць Бог, — дабро.
Ён мая радасць і надзея.
Якім бы жыццё маё было,
Калі б не добрая боская дзея.
Хачу скарацца Яму.
Бо стане аднойчы ясна,
Што ўсё ён задумаў прыўкрасна.

Усё, што творыць Бог, — дабро.
Хачу ў гэта верыць нязменна.
Думаць хачу пра гэта адно,
Як ні было б мне дрэнна.
І пэўна Айцец святы
Прыме мяне ў свае рукі
За веру маю, мае мукі.

1675 г.

Ёахім НЭАНДЭР

Бога хвалі, магутнага славай сваёю.
Душа мая поўная боскай любоўю.
Натоўпам усім
Спяем яму гімн,
І хай звяняць арфы хвалою.

Бога хвалі, які так дзівосна кіруе,
Які табе шчодрар арліную моц даруе,
Так сцеражэ,
Так беражэ,
Ніхто, як сябе, не апякуе.

Бога хвалі, стварыў што цябе так
шыкоўна,
Здароўе табе даў, цябе апякае
любоўна.
А ў час трывог
Ласкавы Бог
Крылом ахінае цудоўна.

Бога хвалі, які цябе дабраслаўляе,
Вясновым дажджом з нябёсаў
любоў вылівае.
Ты толькі ўяві,
Колькі любві
Табе Усявышні пасылае.

Бога хвалі, хвалі яго імя святое.
Разам з родам Аўрама хвалі
ўсё жывое.
Гасподзь — тваё
Жыццё і святло.
Словам «амінь» скончы маленне тое.

1680 г.

Пераклаў з нямецкай мовы Анатоль
Вярцінскі

Мой шлях

Віктар КАЗЬКО

3 нагоды 80-годдзя Віктара Апанасавіча Казько (нарадзіўся 23 красавіка 1940 года) друкуем ягоныя спавядальныя ўспаміны пра перажытае і кранальныя роздумы пра будучае, «застэнаграфаваныя» з дакументальнага фільма пра пісьменніка «Знакі лёсу» (кінастудыя «Беларусьфільм», студыя «Летапіс») — і сардэчна жадаем нашаму паважанаму аўтару яшчэ шмат шчаслівых старонак на ягоным шляху.

Палесе — край паэтаў. Колькі людзей мастацтва адсюль выйшла! І быў час, калі ў Беларусі нашыя далёкія продкі маглі гаварыць з лесам, з дрэвам, з травой, маглі гаварыць з небам. Не толькі жалогты былі ў нас. У нас была прага ведаць, зліцца з тым жыццём, што было вакол нас. Проста з цягам часу мы пачалі гэта забываць. Пачалі забываць тую містыку, а гэта сёння інакш, як містыкай, не завесця — зліцца з прыродай. Містычнасць ад нас адходзіць. І я думаю, што гэта самае страшнае, што ў нас адбываецца сёння з чалавекам. Таму што чалавек не толькі няўважлівы стаў да прыроды, ён стаў няўважлівы да тых знакаў, якія дае яму прырода.

Прырода, вось гэтая наша сённяшняе жыццё, кожны дзень пасылае нам знакі. Нам пасылае нейкія знакі неба, нам пасылае знакі трава, нам пасылае знакі вада, нам дрэва пасылае знакі. І мы сталі глухнуць, мы забываемся на сваю прыроду, мы забываемся глядзець сабе пад ногі. Занёсся, увогуле, занёсся, далёка занёсся чалавек і пачаў жыць глабальна. А ўсё ж сапраўднае жыццё — гэта тут, перад намі: у вадзе, на зямлі, гэта тое, што кружыць вакол нас. Ад самага нараджэння за намі ідзе нешта містычнае.

У дзяцінстве неяк на гэта не звяртаеш увагі, у дзяцінстве проста жывеш. Толькі ўжо ў сталасці пачынаеш разумець, што ўсё было невыпадкова, што выпадак адыгрывае значную ролю ў жыцці чалавека. Бо ён падрыхтаваны, падрыхтаваны лёсам, наканаванасцю, тым, што закладзена. І гэта ўжо залежыць ад цябе — выкарыстаеш ты яго ці не. І я за сваім лёсам, за вострым гэтым знакам ішоў вельмі цяжка, не разумеючы іх.

...Маці, гібель маці. Мы ляжалі з сястрой на печы. Ішоў бой. Мы енчылі з сястрой, каб маці, якая ляжала на палацах, перанесла нас на гэтыя палаці. Яна нас зняла з печы, перанесла. І толькі мы леглі на гэтыя палаці, адразу ж снарад улушняк, у печ, маці забіла і знесла з печы на нас на жывых. Заліло яе кроўю. Хвілінка, адна хвілінка. Каб гэта заставаліся на печы мы, там бы леглі мы.

Гэта аберажэнне і знак нябёс. Гэтыя знакі суправаджалі мяне і тады, калі я ішоў за людзьмі ў канцэнтрацыйны Азарыцкі лагер. Таму што не было куды ісці. Зноў жа знакава я і выйшаў з таго лагера. Нехта пераказаў бабе, калі ўжо вызвалілі Азарычы, пра канцэнтрацыйны лагер, што ўнук там. А бабе ўжо было пад дзевяноста. Яна прыбегла туды. Ісці я не мог — на плечы. Ад Азарыцкага канцлагера пяць, шэсць ці чатыры, не помню колькі, кламетраў. І яна мяне панесла. Панесла на плячах. А каб хутчэй, то яна напярэкі пайшла праз узаранае поле. Потым яна ўжо расказвала мне: нясу я цябе цераз поле, а на другім баку поля скача дзед — лютые, шалее, кічкам нейкім махае, крычыць нешта, лямантуе. А я нясу цябе па полю. Прайшла праз гэтае поле, дзед, гаворыць, як аперэзаў кійком тым ёй, старой. На мяне паказвае, напэўна, гаворыць, жыць будзе гэты хлопчык, некаму ж трэба жыць. Ты ж прайшла праз міннае поле! Мо, дзякуючы малому, ты і ўратавалася...

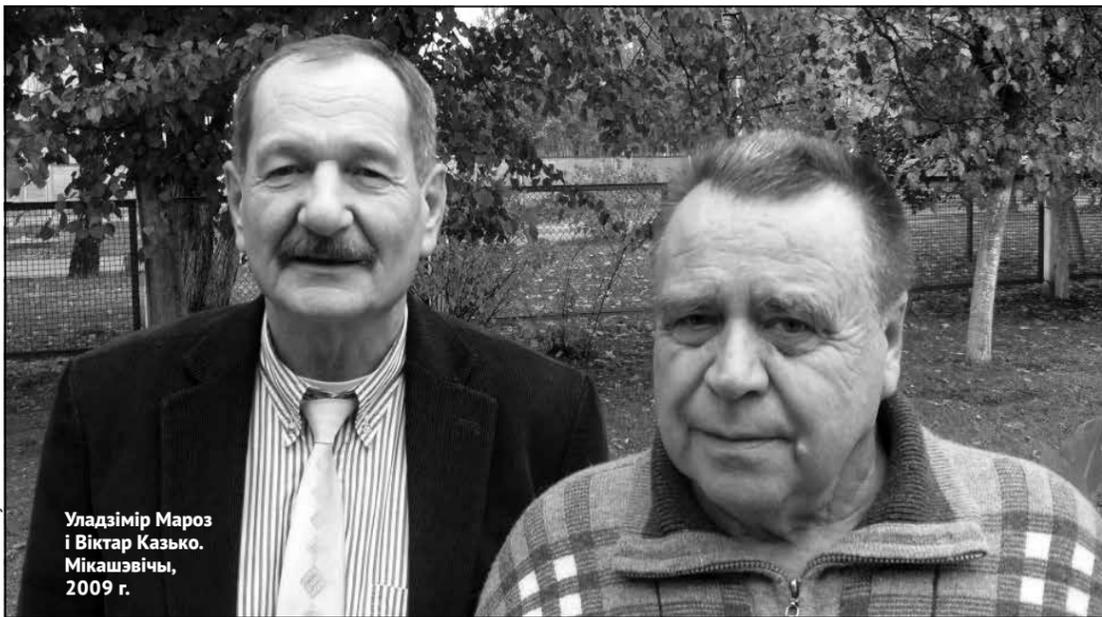
Пачыналася, як не дзіўна, і з кніжак. Я не ведаю, як я ў іх улез. Слова столькі значыла! Як прачытаў я першае слова ў кніжках, ужо адарвацца ад гэтага слова не мог. А далей усё пайшло больш сур'ёзна і сур'ёзна. Дачытаўся я да Маўравага «Амока», да нейкіх кніжак, дзе цуды, дзівы. Ну і мяне пацягнула ў гэты вялікі свет. Я вырашыў зведаць свет ад Васка да Гамы, Айкумены да зямлі Саннікава.

Пайшоў я ў гэты свет як у капецьку. Пайшоў у беспрытульніцтва. Усе беглі ў той час там, дзе цёпла, там, дзе ляжаш на беразе мора і на пуза табе банан ці ананас упадзе. Пажаваў яго — і жыві сабе. А я пабег у халадэчу. Я пабег на Аляску. Вычытаў, зноў жа, што Аляску цар здаў у арэнду на 90 гадоў. Так я вычытаў. І заканчваўся тэрмін арэнды. Я пра сябе падумаў — а што? Надыдзе час, амерыканцы аддадуць Аляску, прыйдуць нашыя — а я ўжо там. Добры дзень, я ўжо тут! Асвойваю Аляску, беларус...

Зноў жа гэтая знакаваць, знакаваць нейкая беларуская. Так магло стацца, што я б застаўся б у Расіі. Тады я беспрытульнічаў, быў у Сухініцкім дзетпрыёмніку. На мяне ўжо прыйшло размеркаванне ў нейкі дзіцячы дом пад Калугай. Але адразу ж за гэтым пастанова накіроўваць дзяцей толькі ў свае рэспублікі.

Так я вярнуўся сюды. Вярнуўся да той рэчкі, якую шукаў, вярнуўся да таго дубняку, да таго лесу, да таго, з чым увесь час той жыў. Гэта была самая шчаслівая пара жыцця каля ракі. Рыбалка, грыбы. І там я ўпершыню ўбачыў, адчуў вострым гэтым неба над сабой. Адзін, пры беразе рэчкі. Рэчка бяжыць, пясок белы, неба чыстае, аднекуль бяжыць зайчык. Наткнуўся на мяне, заенчыў, пабег. Я адзін перад белым светам. Іду і думаю: Госпадзі (ну, не так, канечне, Бога тады мы не ўспаміналі), няўжо гэта маё, няўжо гэта тут, няўжо ў мяне такая рэчка, такое неба? Шчаслівае дзетдомаўскае жыццё...

Згадваю падворак нашага былога дзетдомаўскага калгаса.

Уладзімір Мароз і Віктар Казько. Мікашэвічы, 2009 г.

Фота www.yutoki.net

Там мы хаваліся, гулялі, вырошчвалі свіней, цялят, мелі сваіх коней, мелі сваіх варон, каторых вучылі гаварыць. Вось так і жылі. Але ж была беднасць. І не было сталоўкі ў нас. Адночы дырэктар дзіцячага дома разбудзіў нас сярод ночы, падняліся большыя хлопцы, амаль усе дзетдомаўцы, і пайшлі на рэчку. Па ёй ганялі плыты. Плыты стаялі пры беразе. І мы за гэтыя плыты — пачалі развязаць і цягаць бявенні. Цягаць дубы, каб пабудаваць сабе сталоўку.

А была і яшчэ мара — мець яблыка, мець свой сад. Асабліва яна была ў дзетдомаўцаў-сірат ваеннай пары. Таму што перад гэтым сады ў Беларусі выскалі. На іх такі падатак далі, што сяляне пачалі высякаць сады. І нам увесь час хацелася ўкусіць яблыка. А іх амаль нідзе не было. Сарока, дырэктар дзіцячага дома, быў былы франтавік і гаспадарчы мужык. Ён разумее, што трэба натуральная нейкая гаспадарка — мець не толькі коней, валоў, мець сваю зямлю, садзіць бульбу і гэтым прывучаць дзетдомаўцаў да працы, выхоўваць з іх гаспадароў. Вот такім выхаваўчым момантам быў сад, пра які мы ўсе думалі, але не думалі, што гэта магчыма. Што гэта магчыма — пасадзіць сад...

Закончыў вострым класаў, павінен ужо ісці ў дзевяты быў. Ну, і дзесяцігодку... І мне гаварылі: закончыш, выцігнем цябе на медаль, пойдзеш без экзаменаў у інстытут. А я прачытаў «Данбас» Гарбатава. Шахцёры. І тут прыехаў наборшчык з Кузбасу. Набіраў на шахту. Кончыліся ўжо там свае працоўныя рэсурсы. І пацяглі дзетдомаўцаў. Дзетдомаўцаў у той час туды эшалонам везлі. Сірат з Беларусі на кузбасуўскія тры шахты, на кузбасуўскую металургію. І я яшчэ так незнарок падбіў 10–15 хлопцаў са свайго дзетдома, і паехаў. Паехаў у Кузбас, у Кемерава. Там пачаліся і мая журналісцкая работа ды пісанне.

Цягнула ўвесь час, цягнула ў Беларусь. Першыя свае ўжо нармальныя крокі ў літаратуры (ну, гэта высока сказана — крокі ў літаратуры, проста спроба пярэ), сапраўдныя, былі на беларускай мове. «Суд у Слабадзе» ці «Судны дзень» я пачынаў на мове. Напісаў старонак дваццаць, адчуў, што не цягну — адрыву ад мовы вялізны. Калі адчуў, што, калі я не паеду ў Беларусь вот у гэтым годзе, то я ўжо ніколі больш у Беларусь жыхаром-беларусам не траплю. Гэта жыццё, гэта Сібіршчына мяне засмокча і пакіне тут канчаткова.

У 1971 годзе мы падаліся назад. Я лічу, што наша жыццё мае падсвядомы адценак. Нейкае тое, што не зусім нам вядома. І ідзе па нейкім дзіўным-дзіўным крузе.

...Сядзелі ў школе, сядзець было вельмі сумна. Якія ўрокі? Мы ўжо дарослыя — нам у лес трэба, нам на рэчку рыбу лавіць трэба, пабегаць, падурэць. І тут раптам крык: «Пажар, пажар! Гарыць, гарыць!». Як сядзелі — хто каля вакна — той у вакно, хто каля дзвярэй — той у дзверы. Пабеглі. Гарэла. Была вясна сухая-сухая. Загарэлася хатка. Ну, а дзетдомаўцы гэтыя па жменьцы, па жменьцы, па вядзёрцы, хто з карцом, хто з пляшачкай. Цягалі, пяском засыпалі. І мы выратавалі хатку.

Калі я прыехаў з Кузбасу, перабраўся на радзіму недзе праз пятнаццаць-шаснаццаць гадоў, што я зрабіў — я купіў тую хатку, перарабіў і пачаў у ёй жыць і пісаць. Там шмат, шмат чаго напісана: і «Неруш» там напісана, і «Выратуй і памілуй, чорны буцел», і «Віце на Палесі грушка». Усё гэта было зроблена ў той хатцы, якую мы выратавалі. І вот гэтая хата, яна бачыла, сустракала Васіля Уладзіміравіча Быкава, Ніла Сямёнавіча Гілевіча, Алеся Міхайлавіча Адамовіча, Лазара Лазаравіча Лазарава. Кудравец, Жук былі там. Гэта была сапраўды пісьменніцкая, добрая, вельмі лагодная, вельмі цёплая хата...

У мяне амаль усе дрэвы прывітыя мной, выкапаня ў лесе. Я па восні яшчэ хаджу, падбіраю ігрушкі і яблыні. І прывіваю потым, прывіваю. Адно толькі не падымаецца рука абразаць. Вот не магу па-жывому ўродаваць дрэва, рэзаць. Хоць гавораць, што не трэба шкадаваць, трэба рэзаць, яна будзе радзіць, ёй толькі на карысць. Але хто ведае, што і каму на карысць...

Я пішу не для каго-небудзь, я пішу проста для сябе, для таго, што мне гэта цікава. І калі ўжо (меркаваць іншым) цікава мне, то, пэўна, некаму мо яшчэ будзе цікава. Я ўвесь час пішу і перапісваю нанова сваё жыццё, сваю прыроду, тыя знакі, па якіх іду. І ўтворчасці, ад кніжкі да кніжкі, я іду ад таго, што мне ці прычулася, ці прыбачылася, ці на што звярнуў увагу. Тое, што прымусіла мяне збіцца з нагі, прыслухацца, пачуць той жа шлох ліста, гаворку травы, голас з неба. Вот і я так — ішоў без усякага абагаўлення прыроды, проста з разуменнем таго, што без гэтага сёння жыць чалавеку немагчыма. Асабліва таму чалавеку, які піша...

...Недзе на Дзяды сядзеў я ў хаце, запаліў печ. І раптам чуо

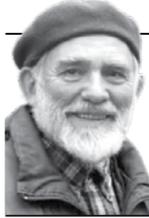
— стол стаяў каля акенца — нехта мне ў акенца дзяўбе. А я без увагі, зірну ў акенца — нікога няма. Другі раз дзяўбе, трэці. Выходжу, гляджу. Сядзіць на гэтым стале коцік. На Дзяды, дзень памінання продкаў. Сядзіць коцік і стукае мне лапай у шыбіну — прымі мяне. Я аглядзеўся, ажно за голаву схпіўся. Але яшчэ большае дзіва — тут было яшчэ шасцёра коцікаў. Шасцёра маленькіх коцікаў. Адкуль яны ўзяліся? Чаго яны прыйшлі да мяне? І чаму ён папрасіўся ў хату? І менавіта на дзень памінання продкаў. Калі я даў яму есці, усе кінуліся да гэтай міскі і пачалі хлябтаць. А гэты падышоў, нюхнуў, лапай «цюк», адыйшоў, паглядзеў на мяне, матлянуў галавой, і, мне здаецца, усміхнуўся мне...

Мне заўсёды патрэбны для пісьма нейкі штуршок. Вот так з'явіўся ў тым, што я пішу (заканчваю рэч, таму магу пра гэта гаварыць) кот, каторы смяўся. Самае дзіўнае ж у гэтым было пасля. Збіралі клубніцы — жонка, унучка. Ну, і я хадзіў. Раптам чуо: унучка набліжаецца да грушкі. Шыпенне, сык, шкамутанне нейкае. Падыходжу, гляджу — стаіць гадзюка. Я не ведаю, як яны біліся — коцік з гадзюкай. Яшчэ два-тры крокі — і на яе трапіла б унучка. Што б там сталася? Лічу, што гэта нешта ніспасланае было ці то ад майго бацькі, ці ад маці і сястры, а найбольш я схільны думаць, што гэта прыйшла душа маёй бабулі. Прыйшла душа маёй бабулі. Прыйшла, каб нешта сказаць, паведаміць, праведаць свайго чалавека на гэтым свеце...

...Наша жыццё падобна на жыццё падвопытнай крысы, якую падвялі да кнопкі з задавальненнем і паказалі, як на яе націскаць. І яна бяскоцца цісне і цісне, цісне. Калі чалавек апомніцца? Як гэта адбудзецца? Вяртанне? Жыццё паказвае, што без вяртання немагчыма. Немагчыма нават таму, што наш беларускі народ павінен знайсці свае пачаткі, свае карані і знітавацца духам, які ў ім усё ж захаваўся дасёння. Знітавацца і працягваць жыццё на вострым гэтай цудоўнай, найцудоўнейшай зямлі! Бо зямля, якая мае столькі рэчак, столькі блакітных азёраў, столькі грыбоў, столькі дубоў, дзе так суладна могуць з чалавекам жыць вожыкі, і пад хатай яго радзіць рыжыкі, дзе кот нават усміхаецца жыццю... Да гэтага мы яшчэ вернемся, і пра гэта я пішу і заўсёды пісаў, таму што ўсе мае рэчы пачыналіся са слова, з падзеі. І потым я ішоў. Ішоў за гэтым, і нешта атрымлівалася.

Публікацыя Уладзіміра Мароза

Каляндар

Леанід ЛЕВАНОВІЧ

Гэтае эсэ, пэўна, не — нарадзілася б, калі б не памылка, правільней — недакладнасць у календары. Магчыма, з'явілася яна выпадкова, несвядома, а можа, зроблена наўмамысна.

— Чорт пабірай! Ёсць на свеце справядлівасць! — усклікнуў я, як і героі Караткевіча.

А недакладнасць якраз і тычыцца Уладзіміра Сямёнавіча.

Паспрыяла нараджэнню эсэ і мая даўняя любоў да календароў. Вось з гэтага і пачнем, бо як зазначыла наша слынная паэтка Жэня Янішчыц, «Пачынаецца ўсё з любві».

Памятаю першы каляндар, які давалося ўбачыць. Было тое напрыканцы 1946-га. Вучыўся тады ў першым класе, буквар ужо прачытаны, хоць свайго ўласнага не меў: выдавалі падручнік на пяць вучняў. Прынесла каляндар у нашу новую хату — старую спалілі немцы ў верасні 1943-га, — сястра Параска. Яна працавала ў бальніцы, мела хоць і невялікі, але стаў заробак.

Бацькі шчыравалі ў калгасе імя Варашылава за працадні-палачкі, у канцы года на іх налічвалі па 20 капеек грошай. Сума атрымлівалася смехатворная. І гэта за цалюткі год працы! А трэ было плаціць страхоўку, самаабкладанне, падпісвацца на пазыку, здаваць малака, мяса, воўну, яйкі. Цяжар падаткаў я звездаў, так бы мовіць, на сваіх руках: пачынаючы з трэцяга класа ішоў у школу і нёс двухлітовы графін малака: бацька пашыў з нямецкай пілоткі торбачку, усунуў у яе шклянную пасудзіну, і я пачаў выконваць дзяржпастаўку. Здаць трэ было 242 літры з тлустасцю тры і тры дзясяты адсотка. Калі тлустасць ніжэйшая, а ўвесну так і было, — то літраў малака патрабавалася болей. Савецкая дзяржава ніякага падману не даравала, хоць сама падманвала, абдзірала сваіх грамадзян, асабліва вясцоўцаў, як ліпку.

Карацей, каб не Параска, календара ў дзяцінстве я б не пабачыў. А так я здымаў яго са сцяны і пры палахлівым, але цёплым агенчыку лучыны чытаў, перачытваў, разглядаў малюнкi, буйныя, выразныя лічбы. Асабліва былі даспадобы чырвоныя лісткі — нядзельныя і святочныя дні. Помню, як зараз, дужа грэлі мае дзіцячыя вочы чырвоныя лісткі першага і другога мая. На першым — чырвоны сцяг, людзі святочна апранутыя славяць бацьку Сталіна. На дварэ трашчаў мароз, а я ўжо чуў, як свіргочуць птушкі, у прыбесядскіх кустах цёхкае салоўка, кувае зязюля. Я

лэтаю па вуліцы басанож. А басанож я тэпаў усе чатыры гады ў мясцовую пачатковую школу. Добра памятаю, як пякла вераснёўская раса ў заскарузля пяцікі, затое які ласкавы быў цёплы пясок апоўдні, ён дыхаў густым водарам дзэгця-каланіцы, каровіных ляпёх. Спрадвечныя пахі роднай вёскі.

Лісткі з чырвонымі лічбамі я зберагаў, астатнія разліталіся, як восеньскае лісце, на розныя партрэбы: на распал у печы смалячкоў, на коркі для пляшак, часцяком прасіў лісткі сусед дзядзька Мікіпар — на самакруткі...

Мой бацька пражыў восемдзесят два, у апошнія гады прыхваціўся да календароў: болей меў часу, календары штогод прывозіў я. Матка зайздросціла яму, бо сама не ўмела ні чытаць, ні пісаць. Бацька скончыў тры класы царкоўна-прыходскай школы, вясцоўцы лічылі яго адукаваным чалавекам. Дык вось, начапіўшы акулера, любіў чытаць пры настольнай лямпе, любіў разглядаць партрэты знакамітых людзей, даты нараджэння і смерці...

Урэзаўся ў памяць мой першы начальніцкі каляндар. І было тое ў 1958-м, на дваццатым годзе жыцця прызначылі мяне дырэктарам Касцюковіцкага раённага Дома культуры. Займеў я кабінет, на сталае — шыкоўны каляндар, у шуфлядзе — пячатка. Я меў права выдаваць загады, падпісваць розныя паперы, а на календары пазначаў: выезд агітбрыгады, сесія раённага савета, патэлефанаваць у райкам. І шмат пра што іншае. І ўсе запісы на календары, настольным, перакідным, бо гэтых шыкоўных кніг-штодзённікаў, якія маюць сучасныя начальнікі, бізнесоўцы, тады не было і ў паміне.

А потым быў каляндар рэдакцыйны, рускамоўны, ды і газета рускамоўная, моладзевая — «Знамя юности». А пад тоўстым шклом — карта Беларусі, чырвоным алоўкам абведзеныя гарады і райцэнтры, у якіх быў у камандзіроўках. З гэтай картай і календаром перайшоў у партыйную «Сельскую газету». Як спецыяльны карэспандэнт калясіў па Беларусі, вучыўся разумець жыццё і шанаваць час. Тут я зразумеў, што Час нельга купіць ні за якія грошы, Час ніколі не вяртаецца назад.

У студзені 1969-га я вырваўся з моцных абдымкаў газеты для аграрнікаў і перайшоў у «ЛіМ» — выданне творчай інтэлігенцыі. Неўзабаве «ЛіМ» стаў тыднёвікам, працаваць зрабілася цікавей, вальней. У «ЛіМе» я другі раз нарадзіўся — узяў псеўданім Леанід Левановіч. І адбылося гэта ў 1971-м. У тым жа годзе з лімаўскім настольным календаром перайшоў у часопіс «Нёман» — настойліва ўгаворваў Андрэй Макаёнак. А праз чатыры гады з вады кінуўся ў агонь: пачаў працаваць у часопісе «Польмя».

Стоп! Тут я павінен угадаць Уладзіміра Караткевіча, а то замануўся зрабіць гэта на пачатку эсэ — і маўчок. Дык вось, на палымянскім настольным календары я запісаў: «Патэлефанава-

ць П. Броўку і Ул. Караткевічу». Сядзеў я тады ў крэсле адказнага сакратара, у адным кабінце з галоўным рэдактарам Кастусём Кірэнкам і яго намеснікам Геннадзем Кляўко. У тую восень мы актыўна змагаліся за павелічэнне накладу часопіса. Расказалі пра планы на новы, 1975 год, па радыё, на тэлебачанні, у газетах. Рэдакцыя вырашыла адзначыць паштальёнаў, у якіх большая падпіска. А як адзначыць? «Даслаць кніжкі з аўтографамі, — сказаў, як адрэзаў, галоўны рэдактар. — Вось вы, Леанід Кірэвіч, гэтым і займіцеся».

Белпошта дала нам спіс лепшых паштальёнаў, у выдавецтве купілі два дзясяткі кніжак Петруся Броўкі, столькі ж асобнікаў зборніка паэзіі Караткевіча «Быў. Ёсць. Буду». Броўка папрасіў прынесці кніжкі яму на кватэру, што я і зрабіў. Тэлефаную Караткевічу, чую глухаваты, стомлены, так мне падалося, голас. Уладзімір Сямёнавіч павесалеў, калі я расказаў пра сутнасць справы.

стаю ў чарзе да стала рэгістрацыі. Раптам нехта тоўхае мяне ў плячо. Паварочваюся — Валянцін Ждановіч, аднагрупнік па завочным журфаку. Абняліся. Побач з ім — Уладзімір Караткевіч.

— Валодзя, знаёмся. Мой сябра па журфаку. Леанід Лявонаў.

— Як так? Поўны цэзка рускага класіка? — здзівіўся Караткевіч, паціснуў маю руку.

— Ды не. Бацьку звалі Кірээм, — мусіў удакладніць я.

Валянцін сказаў, што я працую ў «Сельской газете», пішу цікавыя нарысы.

— Што пішаш нарысы — гэта добра. У вёсцы хапае мудрых людзей. Але хіба гэта не здзек? Падсунуць вясцоўцам газету на чужой мове. Нонсенс! А другі здзек — у Мінску пасадыць вучэльню імя ката беларускага паўстання...

Афіцэры-запаснікі, што стаялі ў чарзе, здзіўлена пераглядваліся. Валянцін таўхнуў Караткевіча пад бок, і той змоўк. На занятках мы болей не бачыліся: я хадзіў не штодня, а Караткевіч з сябрам, мусіць, яшчэ радзей. Сустрэліся на апошніх занятках і не абы-якіх: трэ было страляць з пісталета. Стрэльбы адбываліся ў ціры гэтай жа вучэльні. Трапнасцю афіцэры запасу не вылучаліся,

Зазірнулі ў кавярню каля Опернага, выпілі бутэльку шампанскага і развіталіся...

Але вернемся ў рэдакцыю «Польмя». Уладзімір Сямёнавіч не падвёў: а палове першай ужо заняў вялікі стол галоўнага рэдактара, які заўсёды быў чысты — такі парадак любіў шэф. Караткевіч перачытаў спіс паштальёнаў, усклікнуў — прыйшоў ён вясёлы, трохі нападнітку:

— Ну й прозвішчы! Качан, Казёл ды Баран. І ўсё жанчыны.

Памятаю, было і прозвішча Канавод. І таксама жанчына. Гэтае прозвішча Караткевіч далікатна абыхраў. Дарэчы, аднолькавых дарчых надпісаў не было. Некаторым паштаркам пашанцавала атрымаць паэтычныя аўтографы. Пятрусь Броўка акуратным почаркам усім падпісаў аднолькава: з найлепшымі пажаданнямі...

Болей гадзіны падпісваў Караткевіч свае кніжкі. Калі скончыў, я ўгадаў сустрачу ў Суво-раўскай вучэльні. «А... нешта прыпамінаю. Добра, што выцяпер у «Польмі»... А з шэфам будзьце дыпалатам». Гэтае пажаданне мудрага Уладзіміра Сямёнавіча я ўспамінаў не раз, і ўсё ж «начальнікам штаба» — так галоўны рэдактар называў пасаду адказнага сакратара, і гэта

Цяжар падаткаў я звездаў, так бы мовіць, на сваіх руках: пачынаючы з трэцяга класа ішоў у школу і нёс двухлітовы графін малака: бацька пашыў з нямецкай пілоткі торбачку, усунуў у яе шклянную пасудзіну, і я пачаў выконваць дзяржпастаўку

— Я магу наведацца ў рэдакцыю. Калі трэба?

— Пажадана заўтра, каля гадзіны дня. У кабінет галоўнага...

— А вы даўно адказным? Там жа быў Алесь Масарэнка.

— Алесь звольніўся. Паехаў у Сібір. Утворчую камандзіроўку.

— Правільна зрабіў. Нешта напіша. А з Кірэнкам не так проста працаваць...

На гэтым развіталіся. Я не прызнаўся Караткевічу, што мы сустракаліся раней. А было так... Вясною 1968-га атрымаў я позу з ваенкамата. У ёй паведамылася, што мяне выклікаюць на афіцэрскае зборы, тэрмін іх — дзесяць дзён, пасля работы, у Суво-раўскай вучэльні. І вось я

некаторыя нават не траплялі ў мішэнь, пасылаці кулі ў малако.

— Нічога, бывае. Галоўнае, страляў у бок праціўніка, — суцяшаў хударлявы, жылісты маёр, які праводзіў заняткі.

Пачуўшы гэтую фразу, Караткевіч гучна і весела зарагатаў: — Малайчына, таварыш маёр! Гумар здымае напругу.

І насамрэч, далей мужчыны стралялі лепей.

З вучэльні мы выйшлі разам. Валянцін пахваліўся, што атрымаў ганарар — ён працаваў у часопісе «Малодосць», прапанаваў замачыць.

— Замачыць ганарар — святая справа, — усміхнуўся Караткевіч. — Але, хлопчыкі, толькі нядоўга...

правільна, — я вытрымаў восем месяцаў. Як толькі паявілася вакансія — месца загадчыка аддзела навукі і мастацтва, я папрасіўся туды. Са сваім календаром перабраўся ў іншы пакой.

Тут мой стол стаяў каля вакна, насупраць месціўся крытык Рыгор Шкраба, побач з ім — Ва-ляціна Коўтун, маладая таленавітая паэтка, супрацоўніца аддзела крытыкі. У пакой стаяў і стол стыль-рэдактара Ліды Карамазавай. Да нас вельмі часта заходзілі аўтары — здымалі пытанні. Найбольш пытанняў па мове артыкулаў было ў вопытнага стыль-рэдактара. Часта дыскутаваў са сваімі аўтарам і Рыгор Шкраба...

Часта завітваў да нас Уладзімір Караткевіч. Што цікава, размоў пра літаратуру не пачынаў, толькі аднойчы пахваліў вершы Валянціны Коўтун, надрукаваныя ў «ЛіМе», пацалаваў ёй ручку. Паэтка заружавелася, як макаў цвет, зрабілася яшчэ прыгажэйшай.

Календар

«Працяг.
Пачатак на стар. 9 (3)

Караткевіч апавядаў пра свае паходы на Камароўскі рынак, пра знаёмых прадавачак, у якіх купляў сала, садавіну і гародніну. Ён тады халасцякаваў, трэ было самому вырашаць побытавыя справы. Жыў на вуліцы Веры Харужай, непадалёк ад Камароўкі, таму часцяком і завітаў на рынак. Расказваў з гумарам і сам гучна рагатаў. Можа, таму, што ён шмат пісаў, мог сядзець за сталом цалюткую ноч, яму не хацелася гаварыць пра творчасць, болей цікавіла жывое, непрыдуманнае жыццё.

Прыгадваецца яшчэ адна сустрэча і мая некарэктная прапанова. А было так. Адночы завітаў у «Польмя» Караткевіч. Рыгор Шкраба прыхварэў, працаваў дома, недзе выйшла і Валя Коўтун, Ліда Карамазова здымала пытанні ў карэктарскай. Уладзімір Сямёнавіч распытаў, дзе хто, убачыў у мяне на сталі карэктурную наступнага нумара. Прачытаў змест. Я вырашыў скарыстаць яго зацікаўленасць часопісам і сказаў пра свой клопат: набліжаецца юбілей вядомага прафесара-гісторыка, галоўны загадаў даць артыкул.

— Можа б вы паралі аўтара, а мо самі б напісалі?

— Не, хлопца, пра гэтага русафіла я пісаць не буду. Ён не варты ўвагі саліднага часопіса. — Караткевіч спакмурнеў. — Разумею, што загад ёсць загад. Старайцеся меней хваліць... Я зараз пішу пра Максіма Багдановіча. Во хто адкрыў людзям нашу гісторыю. А гэты ваш прафесар — таптун, гатовы заатаптаць усё беларускае...

Заманулася адшукаць у восьмым томе Караткевіча ягоны

артыкул пра М. Багдановіча. Захацелася зрабіць вынятку. «Максім Багдановіч даў нам першы ўрок гісторыі. Даў яго, нарадзіўшы ў нашых людзях гонар за сваё мінулае, і гістарычнае мысленне, і веру ў будучае». Здрава сказана!

І — пра апошнюю сустрэчу з Караткевічам.

На пачатку лета 1980-га ў Мінску гастралюваў тэатр з Украіны, дакладна не памятаю, які, ці з Кіева, ці з Львова, а мо з іншага горада. Спектаклі ставіліся ў Доме афіцэраў. Як загадчык аддзела мастацтва, я часта наведваўся ў тэатры. На гэты раз быў з жонкай. Увайшлі ў вестыбюль, народу поўна, усе прынядзеленыя, святочна апрачаныя. Насустрэч — Караткевіч, усхваляваны, узнёслы, пры гальштукі, у белай кашулі. Для яго Украіна — другая радзіма. Парукаліся, я кажу: «Гэта мая жонка. Рагнеда». — «Рагнеда! А божухна! Князьёна даражэнькая!» — ён тут жа ўкленчыў на калена і пацалаваў «князьёне» ручку. Мне падалося, што ў вірлівым вестыбюлі ўсе сцішыліся, уталопіліся на мужчыну, які ўкленчыў перад жанчынай.

На вялікі жаль, гэта была апошняя сустрэча з Уладзімірам Сямёнавічам. Я тым летам з палымянскім календаром апынуўся на тэлебачанні, у крэсле галоўнага рэдактара літаратурна-драматычных праграм. Неяк мы запланавалі запісаць Караткевіча, каб ён прачытаў новыя вершы. Разоў колькі званіў яму, але тэлефон маўчаў. Урэшце запіс перадачы я даручыў свайму намесніку Іосіфу Скурко. Праз нейкі час ён дакладвае: «Гаварыў з Караткевічам. Новых вершаў у яго няма. І часу на

перадачу няма. Едзе на Палесе здымаць кіно».

Убачыў Караткевіча на сцэне, на яго юбілейнай вечарыне, прывечанапай 50-цігоддзю з дня народзінаў. Усхваляваны, як ніколі, быццам раскрылены, расчыраны, з ордэнам Дружбы народаў на грудзях, ён углядаўся ў паўнютку залу Дома літаратараў і казаў: «Калі я нешта напісаў, нешта зрабіў, дык гэта ваша заслуга. Бо я без вас нішто. І ніхто...» Зала адказала таленавітаму творцу авацыяй...

Час ішоў. З'явіліся календары на роднай мове. Пачаў выходзіць календар-кніга, прыгожы, маляўнічы, з партрэтамі выдатных дзеячаў, поўны цікавых звестак з нашай гісторыі.

Любоў да календароў, разуменне каштоўнасці і незвартнасці часу паспрыялі нараджэнню «Гімна Часу», які вянчае мой раман «Бесядзь цячэ ў акіян». Мне падалося арганічным, натуральным паразважаць на беразе Бесядзі пра плынь ракі Часу — Леты. Пра Час разважаюць мае героі 8 лістапада 1981

Пілі шампанскае, гаварылі тосты, а я, аўтар, думаў пра хуткаплыннасць ракі Часу — Леты. Увогуле, што такое чалавечае жыццё? З чаго яно складваецца? З хвілінаў гадзінаў, гадоў... Шчасце, каханне — усё ў часе...

года. У той дзень яны вярталіся з восеньскага (Змітраўскага) кірмашу, які здаўна ладзіўся ў мястэчку Саматэвічы на радзіме Аркадзя Куляшова. На жаль, Чарнобыль знішчыў Саматэвічы, а няма вёскі, то няма і кірмашу. Загінула, зарасла крапіваю і чорным палыном і мая родная вёска Кляевічы.

Дык вось, мае героі стаялі на стромым беразе Бесядзі, пілі шампанскае, гаварылі тосты, а я, аўтар, думаў пра хуткаплыннасць ракі Часу — Леты. Увогуле, што такое чалавечае жыццё? З чаго яно складваецца? З хвілінаў гадзінаў, гадоў... Шчасце, каханне — усё ў часе...

З 1984-га я працаваў у выдавецтве «Мастацкая літаратура». І ажно да 2000-га. Мой рэдактарскі стол упрыгожваў перакідны календар на роднай мове, а на сцяне маёй высокай хаты вісеў календар «Родны край»! Пад Новы год я звычайна набываў чатыры-пяць асобнікаў: сабе, дочкам — Тацяне і Вользе, суседзям. Я вельмі злаваўся на выдаўцоў, калі яны праваронілі год 2008-ы — не выдалі календар. І крыўдаваў не толькі я, народ патрабаваў наладзіць выпуск календара. І на 2009-ы ён выйшаў, але як заўсёды — са спазненнем. На жаль, гэта працягваецца і цяпер. Парушаю храналагію падзей і зазначу, што ў кастрычніку 2019-га мой сябра, прафесар Вячаслаў Рагойша, надрукаваў гнеўную рэпліку: рускамоўныя календары, выдадзеныя ў Маскве, адрасаваныя дачніку, грыбніку, паляўнічому, рыба-лову прадаюцца з пачатку лета, і людзі вымушаны іх набываць, бо свайго, роднёскага, няма. І з'явіўся ён у продажы толькі ў снежні. Сорамна за нашых маруднаў-выдаўцоў.

Сорамна мне зрабілася і за змест. Пачаў гартаць і адразу спатыкнуўся: 22 сакавіка 100

гадоў з дня нараджэння паэта-франтавіка Аляксея Пысіна, а ў календары пра яго ні слова. Некалі нашы нашчадкі назавуць Аляксея Пысіна вялікім паэтам, і гэта будзе справядліва. Крыўдна за нашых класікаў: Уладзіміра Дубоўку і Кузьму Чорнага — пра іхняе 120-годдзе не згадваецца таксама. Не заўважылі ўкладальнікі і 110-я ўгодкі паэтэсы, вялікай патрыёткі Беларусі Ларысы Геніюш. Магчыма, пра яе не згадалі свядома. Мабыць, таксама свядома прамаўчалі пра 80-годдзе Аляксея Марачкіна, найвыдатнейшага мастака-жывапісца. А чаму б не ўгадаць заслужанага дзеяча мастацтва Беларусі Леаніда Дударанку, якому 25 кастрычніка спаўняецца 90 гадоў? Пытанні шмат да занадта запалітызаванага календара «Родны край». Дзякуй Богу, пра дзевяносты гадоў угодкі Караткевіча не забыліся ўгадаць на лістку за 26 лістапада...

А цяпер пра тую недакладнасць, якая ўзрадавала і ўсхвалявала мяне і якая тычыцца Караткевіча. Калі бываю ў Ра-

Стой! Уладзімір Сямёнавіч не меў звання Народнага, хоць павінен быў яго мець! Календар падрыхтавала Марына Сліж і «выправіла» гэтую несправядлівасць. Дарэчы, і Дзяржаўную прэмію прысудзілі Караткевічу пасмяротна...

Яшчэ пра адно: 13 снежня 2019 года ў Нацыянальнай бібліятэцы адбылося падважэнне вынікаў працы выдаўцоў. Самай папулярнай кнігай 2019 года стаў раман «Каласы пад сярпом тваім» Уладзіміра Караткевіча, перавыдадзены выдавецтвам «Папуры». Што ж, ёсць на свеце справядлівасць!

І апошні штрых, які тычыцца календароў. Пад Новы год завітаў у мая лясную вёску даўні сябра Віктар Казлоўскі, прафесійны лесавод, выдатны фотамайстра, прывёз толькі што выдадзены маляўнічы календар «Дзікая прырода Беларусі». Пару месяцаў таму ён прасіў падрэдагаваць тэкст уступнага артыкула.

— Вы прапанавалі, каб тэкст быў на роднай мове. Мы прыслухаліся да гэтай прапановы. Але ёсць пытанні...

Тэкст быў даволі прыстойны, радалі нашы назвы месяцаў, некалькі слоў мы паправілі, і мне засталося чакаць выхаду календара.

І вось ён на маім сталі. Нарадзіўся ў Беларускам клубе фатографіі дзікай прыроды. Фарма выдання вялікі, на кожнай старонцы па два здымкі. Ды якія здымкі, бацяхны мае! Іх трэба бачыць, бо апісаць немагчыма. Хіба можна перадаць словамі, як выглядае гарэзлівая мардулька лясной куніцы?! Якім важным гаспадаром Белавежжа кроцьчы мацеры шэры воўк! А вось магутны волат зубр, рагаты алень — на ягоных рагах снегавыя падушкі. Здымкаў шмат, яны вельмі прыгожыя, дынамічныя. Дзіву даешся, як можна гэтак блізка зняць дзікіх звяроў!

Варта сказаць пра фатографію. Аўтар здымка куніцы, які ўпрыгожвае вокладку календара, Павел Лычкоўскі. Старонку, прывечаную красавіку, упрыгожвае паласаты «Барсук і дзьмухаўцы» Віктара Казлоўскага, а побач «Козлік мяняе адзенне» Наталлі Каранкевіч — з рагатага, вушастага козліка касмылія спаўзае поўсць. На старонцы «Травень» — так, менавіта — «Травень», — уладкавалася між густой высокай травы пярэстае аляня, якога ўдалося зняць Віктару Ярашчуку. Які даверлівы пагляд у звярка!

На старонцы «Ліпень» «Прыгажуня шчурка-пчалаедка» Віктара Казлоўскага. Насамрэч, прыгажуня — блакітная з жоўтай спінкай, але яна не мая герайна, бо я — пчалар, і пчалаедку не люблю, хоць і яна патрэбная ў прыродзе. А на сакавіцкай старонцы ўнікальны здымак «Танец кахання журавоў», які ўдалося зрабіць Аляксандру і Але Эрдман. Апісанню словамі здымак не паддаецца — яго трэба бачыць. І трэба дзякаваць фотамайстрам за маляўнічы прыгожыя здымкі.

Мяркую, што гэты календар вельмі б усцешыў Уладзіміра Караткевіча, вялікага знаўца і аматара беларускай прыроды.

Тут я смела стаўлю кропку. Эсэ, якое пачаў пісаць дзесяць гадоў таму, завершана.

Кнігі Васіля Быкава ў электронным і аўдыёфармаце

У межах праекта «Лета з Быкавым», запачаткаваным Саюзам беларускіх пісьменнікаў і KniHarnia.by, тры аповесці класіка нацыянальнай літаратуры Васіля Быкава «Бліндаж», «У тумане» і «Пакахай мяне, салдацік» з'явіліся ў папулярных аўдыёфарматах (у тым ліку для iPhone, iPod, iPad).

Да ўсяго, чытачы могуць знайсці ў электронным фармаце ўсе выдадзеныя Саюзам беларускіх пісьменнікаў тамы з Поўнага збору твораў Васіля Быкава, а таксама яго зборнік-білінгву «Парадоксы жыцця» (па-беларуску і ў перакладзе на рускую мову Ірыны Шаўляковай).

На сайце Саюза беларускіх пісьменнікаў lit-bel.org можна бясплатна паслухаць першыя пяць раздзелаў кожнага з твораў Народнага пісьменніка Беларусі — раздзел «Бібліятэка / Аўдыёкнігі», а ў раздзеле «Бібліятэка / Электронныя кнігі» бясплатна спампаваць тэксты кніг.

Сяргей ЗАКОННИКАŪ

Вока Вечнасці

Каналж www.websmi.by

Шанц

Усё пачалося якраз някепска,
Бо даўняе зло ўзялі на мушку.
І я ўжо зняў перад воляю кепку,
Але ўздзябурылі аблавушку.

Як галька, булькаюць словы ў аблудзе,
Ад іх бягуць — і хвалі...
Былі ж умовы і годныя людзі,
Быў шанц...
Чаму не паспрабавалі?

Дзе Айчына?

Мне давалося з'есці пуд
Зняваг, паклёпаў, быццам солі.
Хлусня і гвалт надоўга тут
Верх узялі над праўдай, воляй.

Тут болей мёртвых, чым жывых...
Нашто яшчэ шукаць прычыну,
Калі пытанне б'е пад дых:
“Дзяржава ёсць,
А дзе Айчына?”

Дно

Жыццё без мэты не мае сэнсу,
Жыццё без праўды не лечыць сіла.
Не трэба прарокаў і экстрасэнсаў,
Каб бачыць, што нацыю падкасіла.

Прыдумваюць тысячы новых версій,
Але прамой не стане крывая...
Дно апынулася раптам уверсе,
Яно даўно ўжо нас накрывае.

Вока Вечнасці

Хто ты ў бясконцым, халодным
Сусвеце?
Іскра, якую не згледзіць ніхто!
Вечнасць адна толькі ўвагай прывеціць,
Бо ў ёй і вусце, і кволы выток.

Вечнасць за кожным сочыць нядрэмна,
Быццам праз павелічальнае шкло,
Нас падбадзёрвае, што недарэмна
Плыню нясстрымнай

жыццё працякло

Так, як прыдуманая,
Так, як пазначана,
Так, як адпушчана доляй было.

Настаўнікі

У мяне шмат настаўнікаў было,
Хоць сапраўдных, разумных — не густа.
Ды яны запалілі ў душы святло,
Надзялілі праўдзівасцю, густам.

Я цяпер стаю на хісткай мяжы
Між быццём і маўкліваю смерцю.
Але невукі зноўку вучаць жыць...
Так ад гэтага смешна, паверце.

Лёгкі пыл

Згадае кожны хрыч на свой капыл,
Якім ішчаслівым быў жыцця пачатак...
Але і ён успомніць лёгкі пыл
На ножках загарэлых у дзяўчатак.

Чмялі знікаюць

Чмялі знікаюць...
Ад весткі такой
Наскрозь прабіў халадок мне грудзі.
З душы назаўсёды ўцякае спакой:
Як жыць, калі іх на Зямлі не будзе?

А люд набівае дабром хатулі,
Яго не праб'е навіна нікаяя.
Я згіну, ды хай застаюцца чмялі...
Балюча мне вельмі...
Чмялі знікаюць...

Я думаю

Сябе назаві закончаным лохам,
Калі чагосьці табе не стае...
Збліжэннем са смерцю мяне не спалохаць,
Я дзякую існасці і за яе.

Пакуль яшчэ не прыкрылася века,
Пакуль чарговай трывогай жывы,
Я думаю ўвогуле пра чалавека,
А гэта занятак — на злом галавы...

Шахматы

Мне не страшна гуляць чорнымі,
Хоць за белымі — першы ход,
Бо ў жыцці доўга поўз пяхорамі,
Покуль раптам не бліснуў усход.

Ні ў зямлянку, ні ў хату новую
Шчасце звонку не прыйдзе дарма.
Ты — заўсёды першаасноваю,
Перамог без адвагі — няма.

Там, дзе паляць архівы

Інквізіцыя была яшчэ не ўваскрэсла,
Ды праўду сагналі з высокага крэсла...
Будзе заўсёды народ нешчаслівым
У краінах, дзе пастаянна
паляць архівы.

Экстаз

Старых і дзяцей цягне ўлада да статуй,
Віруюць фанаты ля іх.
На пляцах паўсюль маршыруюць
салдаты,
Гром ботаў з вайны не аціх.

Парады, салюты і гімны слых песцяць,
Жыццё — як суцэльны экстаз...
Дыктатар заводзіць лірычныя песні,
Яму падпявае спецназ.

Усё аднолькавае

Абрыдла бачыць толькі паказуху,
Стаміўся ад пустой хлусні.
Экран з адным і тым жа “зухам”
Засушвае на карані.

Як не палічыш існаванне драмай,
Сатканай з ішчасці падзей,
Калі і сон цяпер таксама,
Нібыта недалужны дзень?

Цень тырана

Цень тырана доўга жыве,
Не засне, як рэха ў гарах,
Бо пасяляецца ў галаве,
Перараджаецца ў страх.

Так заведзена з даўніны,
Звычка нагадвае бедлам...
Хлусяць і забіваюць яны,
Адказваць жа трэба нам.

Нетыповы ветэран

На скроні ямкі ад зубоў кастэта,
Іх тры, бо, кажучь, Тройцу любіць Бог.
Бязрадасная тэма для паэта,
Але, прабачце, абмінуць не мог.

Стаяць за праўду цяжка
ў часе зманным,
Бывае, не лягчэй, чым на вайне.
З ног збітым прафесійнаю
камандай
Ачуньваць доўга давалося мне...

Фальшывы люд зноў пнецца
ў ветэраны,
Хто ні пры чым, той кожны —
ягамосць...
Але навошта выдумляць пра раны?
Я маю іх,
І знак на целе ёсць.

Дома

Вандроўкі па свеце прынеслі мне
Вялікі запас любові.
Яна выступае, як пот на спіне,
Ва ўчынках любых і ў слове.

Жыццё святым пачуццём атулю,
З ім буду да рысы вядомай...
Крыўёй адчуваю глыбока Зямлю,
Таму я заўсёды — дома.

Хлопчык у бэзавай кашулі

“Заради одного такого хлопца
варто штурмоваці Крым”.
Водзук у інтэрнэце

“Ще не вмерла...” — гімн загучаў знянацку,
Да святой слязы ён вучня расчуліў.
Зашчымела душа, і выбег з заняткаў
Слаўны хлопчык у бэзавай кашулі.

Той выпадак у Крыме — не адзіны,
У адказ на нахабства (брат на брата!)
Па вушах б'е горды спеў Украіны,
Бы сігнал прадажнікам пра расплату.

Мова як абярэг натхняе душы,
На каленях ёй не стаяць ніколі.
Ад Карпатаў да стэпаў скрозь нязрушна
Будзе жыць заўжды “і слава, і воля”.

Заглушае гімн хлусню і пагрозы,
Будзіць тых, што ў прастрэцы заснулі.
Ненька, ненька!

Помні святыя слёзы —
Слёзы хлопчыка ў бэзавай кашулі.

Два сцягі

Будзе ў братніх народаў
ішчаслівы працяг,
Ды чамусьці пльвуць і пльвуць
ва ўспаміны
На шматкі разарваны
наш радасны сцяг
І прастрэлены прапар
сястры-Украіны.

А паэты вам гаварылі

А паэты вам гаварылі:
Шанаваць трэба роднае,
Людзі,
Бо чужога хлеба скарынка
Ратавальніцаю не будзе.

А паэты выснілі песні,
Іх напоўнілі гордым духам.
Праўду горкую шчыра неслі...
Толькі вы не хацелі слухаць.

А паэты ў часы навалаў
Станавіліся ў ішраг вояў
І ў баях жыццё аддавалі
За свой край,
За слова жывое.

Зноўку здраднікі волю ўкралі,
Зноў для пошасці межы адкрылі.
Пустадомкі і боўдзілы краю
Кашу брыдкую заварылі.

А паэты вам гаварылі...

Лёс

Куплялі, куплялі — не купілі,
Плявалі, плявалі — не заплявалі,
Гнулі, гнулі — не сагнулі,
Білі, білі — не забілі...
Я рук не падніму ўгару,
Лёс — не зломак,
Сам над вершам памру.

Засохлыя кветкі

Майму ўнуку Францішку

Засохлыя кветкі з лугоў ці палеткаў,
У том па гісторыі хтосьці паклаў.
Душу растрывожылі радасці сведкі,
Дыхнула хвалючым водарам траў.

Чытаю, спакой мой кідаецца ў прочки,
Бо гулкае рэха ляціць з даўніны...
Маўчаць паміж кніжных старонак
званочки,
А неба калышуць і рушаць званы.

Родная мова

Нас адвучалі ад роднае мовы:
“Хлеб на стале маеш?
Ну і жыві!”
Ды пралічыліся — невыпадкава
Матчына слова пульсуе ў крыві.

Мы не паступімся вечнай асновай,
Хоць будзе многа пакутаў яшчэ...
З цела народнага родная мова
Толькі апошняй крывінкай сцячэ.

Не за тым

У маленстве, калі галадалі,
Луста хлеба нам засціла зрок.
А галоўнае ў вечным заданні
Адкрывалася ўсё ж незнарок.

Перадалі або недадалі —
У жыцці не на гэтым стаім.
Я прыходзіў у сінюю далеч
Не за тым...
Далібог, не за тым...

«Се оставляецца вамъ»

Ала
НИКІФОРСКАЯ

**Дом наведала
дзевятнацатага. Першы
раз пасля ад'езду.**

Усё кінулі-рынулі ў спешцы, у марозе, у распачы — быццам перад мангола-татарскім нашэсцем.

Пятага снежня прыехалі ў Гродна Манюня (цётка — маміна сястра), мама і я... У маю мінімальную прастору, разлічаную савецкімі этыкай, эстэтыкай і законам на аднаго чалавека...

Спачатку народ (народ — гэта мама і Манюня, такі вольны незвычайна малаколькасны, у складзе двух чалавек, народ) хацеў заставацца дома на ўсе сорок дзён пасля пахавання бацькі...

Чамусьці Неба гэтую задуму не падтрымала: пачаліся моцныя марозы (25–27 градусаў), забраць іх мне не было на чым, і мама, даведзеная холадам да адчаю, прасіла ў трубку: «Давай паедзем без ложка, мы паліжам на падлозе, абы толькі было цяпло...».

Ложак хацелі прывезці прыцэпчыкам (да машыны), але ў дзядзькі зусім развалілася машына... (Каб не пералічваць тых дэталі і часткі, у якіх я нічога не разумею, я напісала агулам: зусім развалілася. Бо з яго — дзядзькавага — аповеду блізка таго і выхадзіла).

Нас прывёз мой траюрадны брат Міша Галавач. Яшчэ аднаго такога блізкага і дарагога чалавека ў сусвецце, на жаль, я не маю: мне гэта больш ніхто не зрабіў бы...

Выйшаўшы з аўтобуса Гродна-Навагрудак не на прыпынку, а як заўсёды — каля дома, і, убачыўшы роўную заснежаную прастору, не кранутую нікімі слядамі, я, ступіўшы некалькі крокаў ад дарогі, адразу загаласіла — наколькі мне дазвалялі мае сілы і аб'ём лёгкіх...

Я галасіла... А прастора маўчала...

Можа, яна мяне і не чула. Такая белая і нежывая...

І вёска не чула. Бо вёска (не хаты, а менавіта людзі) пачыналася крыху далей...

Мы жылі адасоблена: хаты вакол былі або пакінутымі, або знесенымі...

Але я галасіла не для прасторы і не для вёскі. І не для каго. Можа, гэта была нейкая абарончая рэакцыя, нечаканая нават для мяне самой, каб не памерці...

Мяне ўпершыню ніхто не сустракаў. На дарозе мяне ўжо даўно не сустракалі, толькі — дома...

Той час, калі пры Манінай бярозе стаяла мама, а з ёю Шарык і Фанарык, незваротна адышоў у мінулае...

Але дом яшчэ да нядаўняй пары жыў... Свяціў вокнамі... Размаўляў галасамі... Дыхаў... Спрачаўся... Сварыўся... Наколькі гэта было магчыма — радаваўся...

У апошні мой прыезд (а ён быў ранні — у палове васьмай) бацька

сядзеў каля круглага стала ў зале (у нас кажуць «на хаце») і выглядаў у акно, каб адчыніць мне дзверы. Я яшчэ не паспела падысці да дзвярэй, як ён адамкнуў...

Гэта было трынаццатага лістапада, у суботу, а васьмнаццатага бацькі не стала...

І гэта ўжо гісторыя: мінулае — жывое — балючае...

Жыццё падзелена — распалінавана — разрэзана — на да і пасля...

Каля Маніных варот сядзеў Шарык. Я прыпынілася, паклікала яго два разы: «Шарык! Шарык!..» Ён глядзеў разгублена: хіба спалохаўся майго енкі... Нават не звярнуўся. Хіба што і выбег сюды, пачуўшы мой энкі... І толькі на трэці зварот ён замітусіўся, падбег, засакаў каля мяне...

У двор мы ўжо ўвайшлі разам: я — галосычы, Шарык — моўчкі.

Высокі, пухлы, нават нейкі ўрачысты снег...

Так падыходзіць піраговае цеста... Вельмі любіла спрабаваць яго на смак, калі мама расчыняла пірагі... У нейкім далёкім — іншым — увогуле ці маім? — жыцці...

На гэтай урачыстай снежнай паверхні былі злёгку абазначаны толькі Шарыкавы сляды...

Замок не адразу адмыкнуўся — ад плачу, ад непаслухмянасці рук...

Я і па хаце хадзіла галосычы... Халодныя, няўтульныя, з параскіданымі рэчамі, найбольш адзеннем, пакоі...

Я і далей галасіла б... Але Шарык быў галодны...

Шарык і Фанарык патрапілі ў гэтую жыццёвую чалавечую драму ў розныя перыяды свайго жыцця: Шарык — у канцы, кат Фанарык — напачатку... Іх ніхто не захацеў узяць — ні за грошы, ні за так: кожны меў сабаку і ката, або аднаго з іх, а хто не меў, той і не хацеў мець.

Добра глядзяны і пакінутыя (нават узяць ката не было магчымасці ні па маёй прасторы, ні па маіх абавязках: цётка — ляжачая, крыху сядзячая, на першай групе; маме — восемдзят чатыры, вельмі мала чым адрозніваецца ад Манюні), яны штодзённа прысутнічалі ў нашым суме, у нашым маўчанні, і, вядома, — у слязах... Манюня так і плакала: «А мой ты Шарычак, а дзе ж ты цяпер?..».

Да ўсяго Фанарык быў вельмі вольным у сваіх паходах — і па адлегласці і па часе, у замкнёнай гарадской мікрапрасторы ён не змог бы жыць... Мама сядзела на канане і гаварыла: «Я бачу сваю хату, Шарыка і Фанарыка...» Я ёй забараняла вымаўляць гэтае бачанне... Яно адгукалася болям. А болю і так хапала: усё ж галоўнай прычынай быў адыход чалавека...

Пра Шарыка і Фанарыка я таксама помніла і шкадавала іх. Але ў ваках часцей за ўсё стаяў дом... Ён нібы ператварыўся ў жывую істоту: яму было холадна, яму балела ад сучальнай цішыні і ад пераважна доўгай зімовай цемры... Ад адсутнасці галасоў і крокаў, ад дотыку рук і вачэй, ад усіх прыкметаў жыцця...

Неяк з мамай, яшчэ дома, мы пагадзіліся на тым, што страш-

Фота Святланы Федаравай

на, калі памірае чалавек. Але страшней, калі памірае дом...

Дом меў непрацяглую і — так не хочацца пісаць гэтае слова, таму што я яго ніколі не любіла і не ўжывала — нешчаслівую гісторыю. Фактычна яго жыццё супала з жыццём аднаго чалавека — бацькі... Дом закончылі будаваць у 1958 годзе, перабраліся ў новы дом па сведчанні мамы і Мані ўвосень. Больш дакладна сказаць — назваць хаця б месяц — не могуць ні адна, ні другая. Праўда, Манюня сцвярджае, што было яшчэ цяпло: яна мыла падлогу на верандзе, а да яе па нейкіх справах прыехаў на матацыкле Канюшкевіч, старшыня калгаса... На студні яшчэ і цяпер ёсць выбіты надпіс: 30 чэрвеня 1958 г.

Я нарадзілася ў старой маленькай хатцы, збудаванай адразу пасля вайны, а дакладней — пасля вызвалення вёскі ад немцаў, але зруб новай хаты на час майго нараджэння быў ужо пастаўлены...

Я заўсёды з нейкім халодным страхам чытала гэтыя словы: «Се оставляецца вамъ домъ вашъ пустъ», якімі завяршаецца трынаццатага раздзел Евангелля ад Лукі...

Я быццам прымярала іх да сябе — да свайго жыцця, да свайго дома...

Я разумела, што некалі надыдзе час, калі дом будзе пустым...

І некалі надыдзе час, калі я застануся адна ў гэтым доме...

І яшчэ адно некалі: надыдзе час, калі і мяне не будзе ў гэтым доме... Сама я чамусьці не стварыла дома... Не ўмела? Не хацела? Не было так задумана Госпадам? А дакладней — не прадоўжыла дома...

Цяпер я, як і ў маладосці, не ведаю: стварэнне — прадаўжэнне — роду — дома, кажучы евангельскімі словамі, — гэта «съ небесе» или «от челоуѣкъ»...

Але...

У Шарыка гэта ўжо была другая пакінутасць... Ён прыбіўся да Манюні з крыху дальняй вёскі даўно. Манюня, добрая душа, заўсёды давала прытулак чужым пакінутым і выкінутым пасярод дарогі сабакам і катам... Пасля яе інсульта, якому ўжо тры з паловай гады, Шарык разам з ёю — гаспадыняй, перасяліўся да нас. Хаты стаялі побач, таму для Шарыка перасяленне было вельмі ўмоўным.

Калі хаты, яшчэ не адмыкнуўшы дзвярэй, я, як звычайна, клікала і Фанарыка... Але ён не прыйшоў. І так было

зразумела, што кот замерз, не вынес марозу. Ён быў вельмі даражы і ручны. Ручны — хутчэй гэта маміна прыналежнасць: Фанарык найбольш любіў сядзець у мамы на каленях, лапкі часта клаў на грудзі — як дзіця... Часам ляжаў, скруціўшыся клубочкам. Мама цярпела. Толькі зрэдку праганяла: «Фу, Фанарык, смярдзіш рыбай...» Або — сялёдкай... Гэта было тады, калі ў яго рацыён патрапляла рыба... Сядзеў у яе на каленях падчас яды, мог палажыць на стол лапкі... Калі такое бачыў бацька, звычайна казаў: «Яны ўжо ядуць з адной талеркі».

Кот быў разумны: ведаў усе хады і выходы ў хаце — з двух бакоў, сам адчыняў дзверы, не ўмеў іх толькі зачыняць. І то, напэўна, толькі з той прычыны, што не даставаў да клямкі, таму што ў туга зачыненыя дзверы ён упіраўся сваім маленкім целам, і дзверы абавязкова яму падаваліся — адчыняліся насцех. Яшчэ большае здзіўленне выклікала тое, што з адваротнага боку Фанарык адчыняў іх адной лапай. Дзе ён браў толькі сілу! Ноччу будзіў мяне сваім мяўканнем і ішоў да дзвярэй, каб я яго выпусціла на вуліцу па нейкай патрэбе... Калі доўга не ўставала, спрабаваў адчыніць сам...

Поўсць у яго чорная, бліскучая... У дадатак — да розуму. І я часта казала, што наш Фанарык — арыстакрат. Або — інтэлігент... Але гэтыя дзве назовы ніколі не былі клічкамі, хутчэй — як каставая прыналежнасць... Праўда, ён заслужыў у мамы і зусім супрацьлеглую прыналежнасць. Неяк ранкам, выйшаўшы на двор, яна яго клікала, а ён не рэагаваў, і за гэта катова непаслушэнства атрымаў ад мамы злоснае: «Фанарка! Дураша!» Я, стоячы каля газавай пліты на вясновай ці летняй (ужо не помню) верандзе, засмяялася... Але «дураша» засталася як найменне, хоць амаль і не выкарыстоўвалася ніколі...

Адклікаўся ён на «Фанарык» заўсёды. Асабліва, калі клікала яго я. Хутчэй — па прычыне яды. Трубіла на ўсю акругу, як у рог: «Фанарык! Фанарык!» — разоў колькі... І праз хвіліны дзве-тры, а то калі і болей, у залежнасці ад таго, дзе ён знаходзіўся, Фанарка з'яўляўся... Ці то з агародаў, ці то з боку чужых двароў, ці ад дарогі...

Імя сваё Фанарык атрымаў ад мяне: наша кошка Мурка прынесла яго да парога ў зубах.

Нешта чорненькае, маленькае, падобнае вельмі на цацку — коцік у боціку. Калісьці былі такія. Гэты коцік у боціку (без боціка) забіўся пад падрубку і свяцілі адтуль толькі два сінія агеньчыкі, як маячкі, — вочкі... Але святло было такой моцнай сілы, што я ў сваім здзіўленні адразу і выпаліла: Фанарык... Не таму, што я не ведала перакладу гэтага слова на беларускую мову, проста ў нас у абыходзе так і называлі гэты прадмет... Так прадметна-рэчывая назова стала назаўсёды імем. Праўда, потым вочы кардынальна змянілі сваю афарбоўку і сталі звычайнымі катовамі зялёнымі вачыма...

Наколькі ката не было, карміць мне прыйшлося толькі Шарыка. Паўкілаграма лівернай каўбасы Шарык праглынуў у адно імгненне. Я не паспявала рэзаць... Гэта была жудасная галодная карціна. Я толькі яго папярэдзіла, як чалавека: «Шарык, глядзі, каб табе не было дрэнна ад такой колькасці ежы».

Потым я хадзіла да Анюты, да цёткі Валі — забраць пенсіі, да Франца Міхайлавіча, каб даведацца, у колькі ён будзе ехаць на Гродна...

Пасля дома збіралася нейкія дробныя рэчы, якія патрэбна было ўзяць з сабой, а з нядробных — паўмяшка цукру.

На стале запаліла свечачку перад іконай свяціцеля Мікалая... Дзевятнацатага снежня — менавіта яго дзень. Менавіта яму я даручыла дом і папрасіла ўсё зберагчы — перад нашым ад'ездам... Менавіта ён — свяціцель Мікалай — традыцыйна, гадоў некалькі запар, у свае дні, дарыў мне цікавыя падарожжы ў Беласток і Брэст... І толькі ў гэты год ён даў мне гэтае падарожжа — усё з болю і журбы: я быццам перажыла ў другі раз пахаванне бацькі...

Прымаю і гэта, ойча Мікалай...

Перад ад'ездам я выйшла, каб пакласці ў хляве яду, якую я прывезла для Шарыка: хлеб, пячэнне, кравяную каўбасу... (Шарыка Манюня прывучыла есці цукеркі і пячэнне, ён іх вельмі любіў.) На дварэ гэта пакінуць было нельга: з'елі б чужыя сабакі... А так запас ежы быў зроблены на некалькі дзён. У дзвярах хлява была шчыліна, у якую пралазіў Шарык, ён там жа і начаваў.

І — о Божа мой! — якое было здзіўленне, калі з плота, з Манінага боку, выйшаў... Фанарык... Значыць, тое «мяў», якое я ўспрыняла як слухавую галюцынацыю, мне не падалося. Ён вельмі мала быў падобны на арыстакрата ці інтэлігента, але гэта быў усё роўна Фанарык... Поўсць не блішчала, не была шоўкавай, а ўскудлачанай. Ён быў худы і малы ў параўнанні з ранейшым Фанарыкам. Да ўсяго ён... смярдзеў: два тыдні бамжавання не прайшлі бясплідна. Але ён быў жывы. Ён крычаў сваім асіплым, прастуджаным, бездапаможным і вельмі моцным голасам сваё «мяў»... Ён рваўся ў дом, як прарываюцца з блакады ў жыццё... Ён драпаў лапкай дзверы і не разумеў, чаму яны не адчыняюцца. А

ДОМЪ...»

дзверы былі туга зачыненыя на клямку. Потым, калі я адчыніла, ён з такім жа адчаем прасіўся — крычаў у другія дзверы, за якімі была кухня...

Напэўна, Фанарык прыходзіў дадому кожны дзень і крычаў, крычаў...

І прасіў, і патрабаваў дапусціць яго ў дом — па закону яго — катовай прыналежнасці... І не разумеў, чаму і, галоўнае, за што так жорстка і нечакана адлучылі яго ад цяпла, ад гаспадыніных каленяў, ад яго такога наладжанага і ўтульнага катовага жыцця...

У апошні час ён рэдка выходзіў з хаты: ляжаў то на канапе, то на адным, то на другім ложку, не сходзіў з маміных каленяў... І мы з мамай казалі, што гэта перад канцом. Што ён адчувае разрыў жыцця па-жывому...

І нават у такім выглядзе Фанарык заставаўся на вышыні: ён не дакрануўся да ежы... Ён быў філосаф, і болей таго — ахвярнік: што яму тая ежа, калі зачынены дом! Кускі кравяной каўбасы валяліся на падлозе і на снезе каля парога... Мы з ім у сваіх галашэннях былі ў нечым падобнымі...

Я зняла са сцяны ў сеньях стары пінжак (калісьці быў мой, цяпер — нікому не патрэбны), закутала ў яго Фанарыка, прытуліла яго да сябе і панесла яго па хаце. Несла і расказвала, і паказвала: тут цяпер холадна, тут ужо не можна сагрэцца, тут болей не жывуць людзі... Ён нічога не зразумеў. Ці, можа, адмаўляўся разумець. Я вынесла яго на вуліцу, ён прадаўжаў няшчадна енчыць і драць лапкай дзверы. Ён забіваўся ў сеньях пад сходы і не хацеў выходзіць. Я была ў адчаі. Ад яго крыку. Ад таго, што ён нічога не з'еў... А Шарык яшчэ адгнаў яго ад кускаў заснежанай каўбасы...

Я так і паехала ў адчаі. Душа доўга не мела спакою. Пайшоў адзін чалавек — і парушылася жыццё астатніх. І нават гэтых істот.

У панядзелак вечарам я паказвала (у камп'ютары) учарашнія здымкі: заснежаны дом з фасада і з вуліцы, на першым з іх на парозе — сабака; кот — на другім парозе, у сеньях... Мой народ плакаў... Хацела сфатаграфавачць Шарыка аднаго... Як толькі паднясу фатаапарат да твару і набліжуся да сабакі — уцякаў, колькі меў сілы... Баяўся, чамусьці. Я рашыла яго не паловаць. Дастаткова здымка — дом, а на парозе Шарык... Ён чакае людзей... Можа, ён лепш ведае, што яны сюды вернуцца... Яны таксама спадзяюцца на гэта. Хоць надзея вельмі слабенькая, да ўсяго яшчэ — пад моцнай зімойвай тоўшчай снегу...

P. S. Роўна праз тыдзень у тэлефоннай размове з цёткай Валяй я даведлася, што Фанарыка ўзяў да сябе Іван Любін... Я ўздыхнула: хоць адна радасная навіна...

— Скажыце, што я прынясу яму бутэльку, як прыеду, і дам што-небудзь з бацькавага адзення...

Фанарык там не з'есць сыра ці каўбасы, але жыць будзе...

А на Шарыка ўпала яшчэ адно «няшчасце»... Ён бегаў да сваіх знаёмых сабак — Джэка Анюцінага і маленькага Мухтара цёткі Валі. Там калі-нікалі нечым жывіўся... Джэка заўсёды праганяў са свайго двара (а на нашым двары і для Джэка было што з'есці!), цяпер прыйшла яго чарга хадзіць да Джэка... Мухтар — яшчэ шчанюк, але рос вельмі хутка. Якраз для сяброўства ён болей падыходзіў Шарыку... Маленькім гуляў з Шарыкам: абাপрэцца лапамі на спіну або карак і ездзіць так па двары... Цяпер быў прыгожы бежава-мышастай поўсці каладачык... Выбег на дарогу — задушыла машына...

Цётка Валя расказвала: Шарык прыходзіць, ідзе ў сені, у хату, бяжыць пад хлеў — шукае Мухтара... Уставіцца ў яе вочы, нібы пытае, дзе ты яго падзела?..

Мы ўсе шкадавалі Мухтара... Быццам нам мала было сваіх шкадаванняў, дадалося і яшчэ адно...

PP.S. У другую паездку — 16 студзеня — дом выглядаў яшчэ больш пакінутым... Шарыкавы сляды на снезе былі даўнімі і ледзь абазначанымі... Цётка Валя сказала (пасля, калі я да яе пайшла), што Шар сядзіць у яе на надворку, а начуе ў хляве... «Вельмі не люблю, што ён бяжыць за мною, калі куды іду. Дык ужо накрыву, тады не ідзе: сядзе і сядзіць...», — расказвала цётка Валя. У кожнага свой стыль жыцця: за Манюняй Шар заўсёды і ўсюды бегаў неадступна, са мной таксама любіў усюды хадзіць... Неабавязкова было клікаць — Шарык! — Шар! — Шаруна! — Шарка!.. Ён ішоў сам. Асабліва на аўтобусны прыпынак, калі я ад'язджала на Гродна... Гэта стала ўжо яго сабачай традыцыяй...

І ўсё ж на мой розгалас па ўсёй акрузе: Шарык! Шарык! Шар! — ён праз некалькі хвілін з'явіўся... Я паспела падумаць, што Шар ужо не прыйдзе... Я памылілася... Ён прыбег... Ліверную каўбасу ён еў ужо не з такім голадам, як у мінулы раз... Астатнюю ежу я аднесла да цёткі Валі: яна будзе яму выдзяляць пакрыху... Шар хадзіў за мною ўсюды; калі я ад'язджала, выбег з двара і сеў каля Манінай бярозы: на супрацьлеглым баку дарогі я чакала машыну... Начаваць застаўся дома, а назаўтра прыйшоў да цёткі Валі.

Шкада! Я не ўбачыла Фанарыка. Міхайлавіча не было дома. Хадзіла два разы — з бутэлькай і бацькавым плашчом... Выпадкова ён быў у цёткі Валі, калі я ёй званіла... Калі ён прынёс Фанарыка дадому ў першы раз, каты пагрызліся... А іх у яго — пяцёра. Фанарык сышоў ізноў у чужыя хлявы. Пасля Міхайлавіч злавіў яго ў другі раз... Усё-такі хацелася б, каб Фанарык у гэтым катовам калектыве неяк прыжыўся...

Ці плакала я?.. Плакала. Толькі болей ціха і стрымана. І — у зачыненай і выстуджанай прасторы дома...

3 пакалення пакліканых

Нядаўна, 4 сакавіка, магло б споўніцца 60 гадоў адной з найталенавіцейшых паэтак пакалення 80-х — Таццяне Зіненка.

Яе шчырая, надрыўная паэзія патрапіла ва ўнісон з часам, аказалася сугучнай думкам і спадзяваннем свядомай часткі айчыннай інтэлігенцыі. Панаваў перыяд нацыянальнага ўздому, калі пасля застойнай задухі Беларусь літаральна заклінула хваля сапраўднага, а не падманна-камуністычнага, патрыятызму — з шанаваннем традыцый, вяртаннем да мовы продкаў, са змаганнем за Незалежнасць. Як грыбы пасля дажджу, узнікалі моладзевыя літаратурна-мастацкія суполкі: «Майстроўня», «Тутэйшыя», «Талака», «Світанак», «Паходня»... Зянон Пазняк, Анатоль Сыс, Алег Мінкін, Алесь Бяляцкі, Язэп Янушкевіч — гэта быў час пакліканых асоб, місія якіх заключалася ў абуджэнні прыспанага нацыянальнага духу беларусаў.

Таццяна Зіненка настаўнічала на Барысаўшчыне, але знаходзіла магчымасць прыязджаць на паседжанні суполак, удзельнічала ў знакамітым мітынгу на «Дзядках» 1988 года.

Сваім вершам-выкрыкам пад назвай «Двухмоўе», апублікаваным тады ў «Настаўніцкай газеце», яна агучыла галоўную праблему свайго народа і сваёй краіны:

...А госці нашы — на кутах,
У нас такая завядзёнка.
Яны, лічы, ў гаспадарках,
А мы і наша мова — звонку.

На жаль, яна вельмі рана зняверылася ў паэзію, у ка-

ханні, у жыцці... А найперш — у сабе, бо калі літаратар не адчувае зваротнай сувязі, то раней ці пазней змаўкае. Нельга заўсёды быць донарам. І Таццяна Зіненка зазнала незайздросны лёс пары — люмпенска-пралетарскі Барысаў выцесніў сваю самую таленавітую паэтку на ўзбочыну жыцця. Агонія працягвалася пару дзясяткаў гадоў, а пасля надышоў цалкам заканамерны і непазбежны фінал.

Апошнія гады паэтку нават не хацелі друкаваць — яе вершы бязлітасна выкідалі з калектыўных зборнікаў, наўмысна ігнаравалі... Што ж, гісторыя расстаўляе ўсё па сваіх месцах, і ў будучым імёны пераследнікаў, у адрозненне ад вершаў Таццяны Зіненка, паглыне прагна Лета... Але і тады заставаліся нешматлікія сябры-аднадумцы, якім зрэдку ўдавалася «праціснуць» падборку з ранейшых вершаў у рэспубліканскі друк, каб хоць крыху, хоць капеечным ганарарам аблегчыць яе фізічнае існаванне...

...Часам здаецца, што яны сапраўды жывуць, падпарадкоўваючыся нейкім вышнім, нянаскім законам — выклятыя паэты-бядзягі, нязручныя для любой створанай людзьмі сістэмы. Бо іх нельга выкарыстаць у карыслівых мэтах. Катэгорыі, якімі яны мысляць — вышэйшага парадку. Яны прыходзяць адтуль і вяртаюцца туды, на сваю Радзіму — у Валадарства Слова.

Сёння ёсць магчымасць яшчэ раз сустрэцца з дзівоснай паэзіяй Таццяны Зіненка — адшукаліся недрукаваныя раней творы, частку з якіх мы і прапануем увазе чытачоў.

Янка Лайкоў

У засені зазімнага крыла...

Таццяна ЗІНЕНКА

Я правяла цябе не назаўжды.
Я не была, а ёсць. Дазволь мне гэта.
А паміж намі проста халады
Неспадзявана, сярод красак лета...
Я правяла цябе не назаўжды...

Ішоў тады невыпадковы снег.
Шалёны снег... А зараз толькі восень.
Але яна таксама — не дай Бог...
Так будзе вечно. Што ж, няхай і так.
Абы не ўмерці і абы мне ведаць,
Што першы снег не хоча раставаць.
Ну а калі на міг усё ж растане,
Народзіцца яшчэ не раз ізноў.
Народзіцца, народзіцца — я знаю!
І не кажы мне болей ні пра што.
Маўчы, маўчы — я так хачу маўчання,
Бо я — яго законнае дзіця...

А мне на Вас глядзець не наглядзеца

І да канца не разгадаць ніяк.
Мой неспадзеўны чалавек-дзівак,
А мне на Вас глядзець не наглядзеца.
У Вас, напэўна, стомленае сэрца?
Зірніце ж на мяне хаця б няўзнак.
А мне на Вас глядзець не наглядзеца
І да канца не разгадаць ніяк.

Ну што сказаць мне Вам яшчэ?
Хіба майго маўчання мала?
Здаецца, доўга я маўчала,
Ну што сказаць мне Вам яшчэ?
Сваіх захопленых вачэй
Не адвяла і не схавала.
Ну, што сказаць мне Вам яшчэ?
Хіба майго маўчання мала?

Трывожнае растанне не парушу.
Пакрочу моўчкі да свайго сля.
У засені зазімнага крыла

Трывожнае растанне не парушу.
О, колькі ў Вашым позірку святла! —
Замнога — у маю зямную душу.
Трывожнае растанне не парушу,
Пакрочу моўчкі да свайго сля.

У вачах маіх не сканчаецца
Па табе туга несусветная,
І каб ты яе не спалохаўся,
Я паволі вочы заплюшчуваю,
І так моцна, каб ні слязіначкі —
Ні тужыначкі не прабілася.
І тады ўжо ты не натолішся
Цалаваць мяне, цалаваць мяне...

...І на гэтым жа месцы
Праз некалькі дзесяцігоддзяў
Белы камень паўстане,
Які нават час не кране.
І калі Вы аб ім
Распытаеце ўсё ў народзе, —
Дык пачуеце гэту легенду
Пра Вас і мяне.

Публікацыя Антона Клімовіча

«...Як выткала яго да вяселля
Па завядзёнцы нашага сля
І прыкакала на галоўку вэлюм,
Дык самаю прыгожаю была.
У васьмнаццатым было мне васьмнаццатца.
На два гады старэйшым быў Максім.
Ён за Саветы рады быў змагацца,
Але пайшоў аднойчы назусім...»
...Твар заірдзеўся, вочы паяснелі.
Ды схамянулася, нібыта што не так...
Не дыхаючы, мы з сястрой глядзелі
То на бабулю, то на андарак...

Віктар СЛІНКА

Далячынь дасягаецца проста...

4 красавіка 2019

Неба даўно ўжо не яснае
І не здзіўляе гром
Прывыклых у сонным рабстве
Жыць — і да сону дзён.

Зламаны
Крыж
Курапацкі
Сведчыць, што нас няма?
Дзе, вы-

ва- рат-
ні

Сумленняў,
Людскасць шукаць?
Дарма.

Ды будзе
Апошняй
Справай
На
Абарону
Вам
Тых, без труны пахаваных,
Клікаць з крывавых ям.

Я выпіў
па-за часам за сваіх,
Я чарку ўзяў пры нараджэнні маці,
І я здалеў адвечнае закліцце
Быць толькі там, дзе ёсць, сярод усіх.
Нам пры сканчэнні трызніца пліта
Ці кніжная паліца надмагіллем,
А мы ўсё скачам паміж тут і там
І ганарымся, дзіўныя, бяссілле.
Ты адшукай мяне ў сівых дварах,
У чыстай плыні, сіні вечаровай.
Сінічкі голас выцвіў?... Знаеш, дах
Аблокаў стрэшкай свеціць ганаровай.

16 красавіка 2019

Ля дарог

...Адхіляючы праўду,
кідаюць слоўцы ў адказ,
нібы жартам
прасейваюць праз рэшата
з ячэямі для фасолі
пшаніцу,
насмешна кажучь:
«Смотри, нет даже мякны —
ничего не осталось, всё упало в песок...»

Лузгаюць семкі,
чакаюць, хто што падасць
узамен
паданкаў-яблык.

Праезджыя
празджаюць
міма праезджых.

Мурзатыя дзеці ў двары
глядзяць запытальна,
працягваюць рукі...

Зайздросная смеласць —
так
распараджацца чужым.

22 траўня 2019

Каб той, каго чакаеш, выйшаў,
Даводзіцца пабачыць непатрэбных,
Усіх, хто выйдзе да яго... І сузіраць
Іх твары, чуць размовы... Нават пах
Даносіць будзе вецер... Што з таго,
Калі цябе чакае ўзнагарода
І потым шлях супольны да канца?
Альбо — самому трэба йсці, навокал
Змяняць сабой, свае надаўшы рысы,

Фота Анатоля Клещук

Нясмынны вір стасункаў ды сустрэч,
І не прадаць адзінае, што маеш,
За ўсе дары, замкнёныя ў імёны.

Ліпень 2019 ***

Ад гэтых слёз,
Паток лінуў каторых
З тваіх вачэй...
Ад гэтых слёз

Раптоўна — не так, як
Заўжды — развіднела,
І руіны палаца
Быццам наблізіў
Нябачны бінокль.

«Гэта момант
Такі,
А потым
Зноўку пойдзе жыццё,
Бы раней
Ішло...
Не пераробліваць жа
З-за імгненых празрэнняў
Туманнае пусткі дзён
На новы святочны лад!...» —

Так
Мяркуецца часткай цябе,
Каторая
Цікавіцца толькі адным:
Як узлезлі гэтак высока
Тыя,
Што пісалі свае паскудствы
На рэштках сцен
Ля самых байніц?

7 жніўня 2019

...А чэрапу — павага:
Звяртаюцца з павагай да яго
Ці нават робяць чару кругавую, —
Прыводзяць ёю мёртвых да жыцця,
Згадаўшы кожнага, чым слаўны хто...
А ты,
Калі выходзіш потым на сцяжыну
Ад капішча...
Увагі вартае хаця якое слова
Ці сказаў?

Ці быў
Учынак — чын?
<...>

Ён цябе не шукаў і не клікаў,
Не растрачваў і не бярог.
Не была ты — ні кропкай адліку,
Ні вяртаннем нябеснай пазыкі
Ці звярыным клубком ля ног.

Не была ты няўдалаю спробай,
Але сціплаю весткай — была.
Без цябе — заставалася побач
У нязыркх праменнях святла.

І ніхто не шукаў і не клікаў,
Не растрачваў і не бярог...
Не была ты малой ці вялікай,
Не памылкаю і не пралікам, —
Зазірнуў у вакенца Бог.

15–16 кастрычніка 2019

Для цябе мае сэнс, а пра іншых
турботу пакінь,
Дзе сканчаецца ян, — і дзе
пачынаецца інь...
Вызначаць, адчуваць, што сілкуеш
карэннямі дня;
Гэта толькі тваё ўсё; і —
кім называецца: я.

Ці кіроўца трамвая, ці скарбнік
далёка ў глушы,
Ці ў самотнай вандроўцы не спіш ты
пад дахам начы,
Чуеш пошум лясны...
А паскудных праяў частакол —
Тыя ўсе апынаюцца
проста ў разрадзе жывёл.

Нават горш за звяроў...
Але ты заставайся сабой
І заўжды правярай, ці ў дзвях
некрануты прабой,

Ці замок насамрэч нечепаны,
ці — на вушаку
Ён падманна вісіць, і з жалезам
сціскаюць руку

Прама ў сенцах... Таму —
беражы ад усіх твае сны.
Там прыкметы дарог і мясцін —
самых-самых, адных, —
Не паблытаць ні з чым... Не раўняць:
даравачь — і дарыць,
Заставацца й стаяць, а яшчэ:
патухае — гарыць.

22 кастрычніка 2019

У майстэрні шаўца

...А ты напрасі вярнуць
Абцасы
Ад тваіх чаравікаў,
Цвёрдаю гумай падноўленых,
Зрэзаных напалову,
Стаптаных наўскасяк... —
Каб можна было пакратаць.
А зерне ў таемных сусеках
Чакае таго, хто ідзе
Сцежкаю з поля.

Лістапад 2019

За тваёю спінай
вырашаецца нешта.
Ці не за цябе?
Далятаюць адно адгалоскі,
аврыўкі размоў.
Не падыходзіш бліжэй, каб не падумалі,
быццам хочаш пачуць.
Гэта — вестка?
Гнілазубая ўсмешка лёсу?
Перамаўляюцца
выпадковыя мінакі?

Разліты
атрамант аблокаў
на барву ўзьходу. Глядзіш...
Удыхнуўшы паветра адвагі,
Да таго, што наперадзе прад табой,
Звяртаешся моўчкі:

— ... Ці прыходзіць?
І як?
— З вераю, без спадзяванняў,
прыходзь.

Снежань 2019

...Слухмяна-мілы
Раб
Імперскі,
Перабіраючы
Паперкі,
Здзьмуваючы архіўны пыл,
Пабачыў, хто ягоны продак, —
Галіна дрэва радаводу, —
Што ён рабіў — і чым ён жыў.

Натрапіў так невыпадкова
На веліч спраў, змагання, слова,
На тыя дзеі, бітвы, дні,
І не мінулае — былое,
А — уваскрэслае, жывое
Адбілася ў вачах хлусні.

Слухмяна-мілы
Раб
Імперскі,
Які прыняў чужое зверства,
Жадаў, аднак жа, не таго:
Шукаў ён апраўдання здрады
І кляў, хто гэнае
Парадзіў,
А наастачу — і...
Яго.

21 студзеня 2020

Пісьменнікі нашага краю

Даўней беларусы-ліцьвіны мелі багатую і разнастайную літаратуру. Пісьменнікі стваралі тады на некалькіх мовах: на агульнаеўрапейскай мове культуры і навукі — лаціне, на стараславянскай, якой карысталася праваслаўная царква. Але найбольш чытачоў мелі творы, напісаныя на дзяржаўнай беларускай мове, што была зразумелая кожнаму жыхару Вялікага Княства Літоўскага. Аднак у выніку Люблінскай вуніі Княства з Польскім каралеўствам узмацніўся ўплыў польскай мовы. Урэшце яна стала дзяржаўнай моваю ўсёй Рэчы Паспалітай. Калі Беларусь-Літва патрапіла ў царскую імперыю, на змену польскай мове прыйшла расейская. Пасля паўстання 1863 года каланізатары забаранілі ўсялякі друк на беларускай мове. Яны не забылі, як гуртавала змагароў беларуская «Мужыцкая праўда». У тых умовах большасць пісьменнікаў краю мусіла пісаць і друкавацца па-польску. Між тым сярод майстроў прыгожага пісьменства мацнела думка, што дзеля будучай незалежнасці роднай зямлі трэба вяртацца да сваіх вытокаў і ствараць для народа на ягонай мове.

Уладзімір АРЛОЎ

Песні з-над Нёмана і Дзвіны

У нашых аповедах вы не раз сустракалі імя ўдзельніка таварыстваў філаматаў і філарэтаў паэта Яна Чачота, сябра Адама Міцкевіча і рэдактара ягонай першай кнігі. Чачот пісаў і па-польску, і па-беларуску. Міцкевічу вельмі падабаліся менавіта творы на мове продкаў. Ведаючы гэта, Ян прысвяціў яму верш «Едзе міленькі Адам» і беларускамоўную п'есу, якая, на жаль, не захавалася.

У сваіх польскамоўных баладах «Наваградскі замак», «Калдычэўскі шчупак», «Падземны звон на горцы ў Пацяневічах», «Свіцязь» Чачот абапіраўся на беларускую гісторыю, народныя паданні і казкі. У «Спевах пра даўніх ліцьвінаў» ён апеў даўніну Вялікага Княства. Героямі гэтай вершаванай гісторыі Айчыны сталі Міндоўг, Гедзімін, Альгерд, Вітаўт, Давыд Гарадзенскі...

Найкаштоўнейшая для нас частка зробленага Янам Чачотам — шэсць зборнікаў пад агульнай назвай «Сялянскія песні з-над Нёмана і Дзвіны». Там паэт-фалькларыст сабраў амаль тысячу народных песняў, прычым значную частку надрукаваў не ў перакладзе, а па-беларуску. У прадмове да выдання Чачот пісаў пра асаблівасці беларускай мовы і яе будучы правапіс, бо верыў, што «крывіцкая гаворка» мае вялікую будучыню.

Беларусь у фантастычных апавяданнях

Аўтар кнігі «Шляхціч Завальня, або Беларусь у фантастычных апавяданнях» (якую параўноўваюць са славацкай «Тысячай і адной ноччу») — выпускнік Полацкай акадэміі, адзін з пачынальнікаў новай беларускай літаратуры Ян Баршчэўскі.

Дзяцінства пісьменніка, нараджанага ў сям'і вуніяцкага святара пры канцы XVIII стагоддзя, прайшло ў вёсцы Мурагі па-над возерам Нешчарда на Полаччыне.

У гады полацкага студэнцтва Янка склаў па-беларуску верш «Дзеванька». Ён быў прысвечаны каханай юнака — панне Максімавічанцы з Мурагоў і хутка стаў папулярнай у Прыдзвінні песняй. Яшчэ адзін беларускі верш Баршчэўскага «Гарэліца» часта дэкламавалі і ў шляхецкіх дварах, і ў сялянскіх хатах. Пра падзеі ў родных мясцінах у 1812 годзе Ян напісаў беларускае вершаванае апавяданне «Рабункі мужыкоў». У ім сяляне прыхільна сустракалі напалеонаўскую армію і дзясцілі маёмасць ненавіснага гаспадары, што ўцёк разам з царскімі генераламі.

Закончыўшы Акадэмію, Ян Баршчэўскі пераехаў у Пецябург. Выкладаў там грэцкую і лацінскую мовы, выдаваў разам з суайчыннікамі-беларусамі літаратурны альманах «Незабудка». Шмат дало яму знаёмства з Адамам Міцкевічам і ўкраінскім паэтам Тарасам Шаўчэнкам.

Выконваючы даручэнні марскога міністэрства, Баршчэўскі наведаў Фінляндыю, Вялікабрытанію, Францыю. Але штовясны ён браў у рукі кій, закідваў за плечы дарожную торбу і пешкі выпраўляўся з Пецябурга на родную Полаччыну. Там збіраў паданні і легенды, казкі і аповеды пра заклітыя скарбы і ваўкалакаў, вужыную карону і цмока, што вылупіўся з пеўневага яйка, пра полацкіх алхімікаў-чарадзеяў і вядзьмарку Белую Сароку...

З тых запісаў і нарадзілася самая славуная кніга пісьменніка, надрукаваная ў 1844–1846 гадах у Пецябурзе. Яе герой шляхціч Завальня жыве на беразе Нешчарды і заўсёды дае прытулак падарожнікам, просячы іх за гасціннасць разлічыцца цікавай гісторыяй з незвычайнымі прыгодамі. Ян Баршчэўскі выдаў свой твор па-польску, але ў кожным радку там гучыць Беларусь. Пісьменнік сваёй кнігаю сцвярджаў, што Беларусь — край з непаўторнай гісторыяй ды

Пецябургскае выданне кнігі Яна Баршчэўскага, 1844 г.

культурай і заслугоўвае лепшай долі.

Працягам «Шляхціч Завальня» стала казачна-філасофская аповесць «Драўляны Дзядок і кабета Інсекта» (напісаная таксама па-польску). З яе можна даведацца пра гісторыю загадкавай механічнай галавы з музея Полацкай акадэміі. Галава гаварыла на безліч моваў і ўражвала наведнікаў мудрымі адказамі на самыя складаныя пытанні.

Сёння кнігі Яна Баршчэўскага выдаюцца шматтысячнымі накладамі ў перакладах па-беларуску. Паводле іх здымаюцца кінафільмы і ставяцца спектаклі. Выкладчыкі і студэнты Полацкага дзяржаўнага ўніверсітэта, што займаюцца ў колішніх будынках Акадэміі, мараць пра помнік аўтару «Шляхціч Завальня» ва ўніверсітэцкім двары.

«Зайграй, зайграй, хлопца малы!»

Шмат якія творы Яна Баршчэўскага ў XIX стагоддзі пашыраліся ў рукапісах. Адзін з іх пераіначыў лёс іншага творцы — Паўлюка Багрыма.

Паўлюк вучыўся ў школе пры касцёле ў роднай вёсцы Крошын Наваградскага павета (цяпер яна ў Баранавіцкім раёне). Хлопчык захапляўся літаратурнымі заняткамі, асабліва паэзіяй. Спярша ён перапісваў у вучнёўскія сшыткі вершы старажытных аўтараў Гамера і Эзопа ды паэзію землякоў, а потым і сам стаў складаць вершы.

У 1818 годзе крошыньскія прыгонныя сяляне выступілі супроць увядзення новых цяжкіх павіннасцяў. Шукаючы завадатараў бунту, царскія следчыя заявіліся і ў касцельную школу. Яны высветлілі, што вучань Багрым чытаў аднавяскоўцам са свайго сшытка «возмутительный» верш Яна Баршчэўскага «Рабункі мужыкоў».

Злачынствам было названае і складанне Багрымам уласных вершаў, дзе юнак наракаў на паднявольную долю беларусаў. Багрыма прымусілі даць пісьмовую клятву, што такіх вершаў ён пад страхам цяжкага пакарання перапісваць, пісаць і чытаць ніколі не будзе. Настаўнікі спадзяваліся, што тым усё і абмяжуецца. Яны памыліліся: пятнаццацігадовага Паўлюка аддалі ў рэкруты.

З напісанага Багрымам да нас дайшоў усяго адзін верш «Зайграй, зайграй, хлопца малы...», але і ён сведчыць пра адметны талент аўтара.

Герой верша шкадуе, што ў дзяцінстве на яго не сеў кажан. Паводле народнага павер'я, той, на каго апусціцца гэтая істота, больш не вырасце і застанецца малым.

Багрыму пашчасціла вярнуцца з цяжкай салдацкай службы на радзіму. Ён працаваў у Крошыне кавалём і дасягнуў у кавальскім рамястве высокага мастацтва. У гэтым перакананаецца кожны, хто ўбачыць у Крошыньскім касцёле створаную Паўлюком дзівосную свяцільную-жырандолю з жаўрукамі. Здаецца, што Паўлюк Багрым выкаваў адзін са сваіх вершаў.

Друкарня ў Лондане

Верш «Зайграй, зайграй, хлопца малы...» ўпершыню пабачыў свет у сярэдзіне XIX стагоддзя ў невялікай лонданскай друкарні, будынак якой захаваўся да нашых дзён. Яе заснаваў паўстанец 1831 года Аляксандр Рыпінскі, што амаль трыццаць гадоў вымушана пражыў далёка ад родных мясцін. У брытанскай сталіцы колішні паручнік змагарскіх сілаў зрабіўся прызнаным фатографам і мастаком, ды галоўным ягоным захапленнем была літаратура.

Рыпінскі пісаў спачатку па-польску, але з дзяцінства, праведзенага на Віцебшчыне, ён ведаў і любіў беларускую мову. Жывучы адразу пасля паўстання ў Парыжы, ён напісаў і выдаў кнігу «Беларусь». Там ішла гаворка пра вусную народную паэзію, а яе творы былі ў кнізе надрукаваныя па-беларуску. Аляксандр Рыпінскі сцвярджаў, што «гэтая паэзія надзеленая чарадзейнай сілай і ў ёй хаваюцца невычэрпныя крыніцы мовы, на якой можна стварыць нацыянальную, вольную ад чужаземнай літаратуру».

Былы ваяр за свабоду і сам пачаў ствараць на роднай мове. У Лондане ён надрукаваў сваю дасціпную баладу «Нячысцік». Яе герой, селянін Мікіта, парушыў царкоўную забарону і закалоў парсючка на каўбасы не калі-небудзь, а ў хрысціянскі Вялікі пост. У выніку да Мікіты і завітаў узрадаваны нячысцік...

Аляксандр Рыпінскі разам з іншымі тагачаснымі пісьменнікамі карыстаўся не кірылічнымі літарамі, а лацінкай. Так выдаваў сваю «Мужыцкую праўду» і Каліноўскі. Беларуска лацінка мела датуль ужо доўгую гісторыю. На ёй, напрыклад, дайшла да нас старадаўняя «Хроніка Быхаўца». Заслугай Рыпінскага было тое, што ён адным з першых увёў ва ўжытак літару «Ў».

Калі з'явілася магчымасць, Аляксандр Рыпінскі прыехаў на радзіму. Жывучы пад нагляддам паліцыі, ён пісаў гісторыю айчыннай літаратуры і дапамагаў маладым літаратарам, што таксама ўсвядомілі сябе беларусамі.

«Мроі пра каханне, славу і свабоду»

Жыхары царскай імперыі добра ведалі прымаўку: «У Расеі два праваднікі: язык — да Кіева, а пяро — да Шлісельбурга». Шлісельбург быў сінонімам слова «турма», бо ў Шлісельбургскай фартэцы трымалі самых небяспечных «дзяржаўных злычынцаў». Праўдзівасць гэтай прымаўкі пацвярджае лёс польска-беларускага пісьменніка Аляксандра Незабытоўскага.

Аднойчы ўначы ў 1847 годзе царскія служкі перахапілі на мяжы фурманку з незвычайнай кантрабандай — кнігамі ды рукапісамі. Раз-пораз у іх сустракалася імя абшарніка Незабытоўскага. Той напярэдадні вярнуўся ў імперыю з еўрапейскага падарожжа і накіроўваўся ў свой маёнтак Смалічы пад Нясвіжам. У канцылярыю віленскага генерал-губернатора паляцеў ліст аб тым, што захопленыя кнігі і паперы выкрываюць аўтара ў лютай нянавісці да ўрада і ў пошуках сродкаў узбунтаваць «Северо-Западный край», каб адарваць яго ад Расеі.

Вальнадумец апынуўся ў адзіночнай камеры віленскай турмы. Наглядчыкам сувора забаранілі размаўляць з вязнем, паведаміўшы, што ягонаму пяру належаць нейкія асабліва злычынныя «сочинения». Такімі палічылі сем выдадзеных Незабытоўскім у Вільні і Парыжы кнігі. Асабліваю цікавасць у следчых выклікалі мемуары пра герайчныя і трагічныя падзеі 1831 года і раман «Мроі пра каханне, славу і свабоду». У рамана аўтар пісаў пра справядлівы лад, які ўсталюецца ў Літве-Беларусі, калі радзіма вызваліцца ад расейскай няволі.

Менавіта за гэтыя два творы царскае «правасуддзе» адмерала маладому пісьменніку, філосафу і гісторыку дваццаць гадоў сібірскай катаргі і пазбавіла Незабытоўскага шляхецкіх правоў. Адправіць у Сібір безнадзейна хворага на сухоты Незабытоўскага не паспелі. Увесну 1849-га Аляксандра пахавалі на турэмных могілках. Яму ішоў трыццаці год.

У нясвіжскай вёсцы Смалічы ў гонар пісьменніка-вальнадумца пастаўлены мемарыяльны знак. Адбылося гэта толькі ў 1990-я, калі Беларусь здабыла дзяржаўную незалежнасць.

Вясна! Вясна!

СТЭЙН СТЭЙНАР

Стэйн Стэйннар (Адалстэйн Крыстмундсан, 1908–1958) — ісландскі паэт, паходзіў з простага сям'і, нейкі час быў прыхільнікам камуністычнай утопіі. Пачаўшы з вострасацыяльных традыцыйных вершаў, пазней фактычна стаў пачынальнікам мадэрнізму ў паэзіі Ісландыі.

Сходы

Гэтыя сходы, відаць, —
як і іншыя сходы
ў іншых будынках.
У піўніцы
і на верхнім паверсе,
такія сціплыя, ветлівыя
для ўсіх людзей,
назваюць яго.

І тут ён быў,
бо дом, пабудаваны
за паўстагоддзя ці нават больш,
і бачыў і чуў усё, што адбывалася
у гэтым доме
як летам, так і ўзімку,
вясной і ўвосень.
Такім ціхім і сур'ёзным,
як яно сёння,
ён заўсёды быў,
ці йшлі дзеці або пажылыя людзі
ягоньмі слядамі,
ці жыхары дома
ладзілі тут вяселле,
ці былі пахаваныя —
такія мудрагелістыя
гэтыя сходы,
гэтакія незразумелыя
ў прастасці сваёй —
як само жыццё,
як рэальнасць
па-за рэальнасцю.

Каля 1934

Спеў пра Хрыста

Вечар быў.
А мы сядзелі ў садзе,
двое бедных дзяцей.
І мы глядзелі, як сонца
Заходзіць
за горы,
недзе далёка.
Бывае гэтак дзіўна чалавеку,
калі чалавек юны,
што сонца мусіць знікнуць

з нябёсаў
за далеччу гор.
Гэтак вось чужая рука
пазбаўляе чалавека
забаўкі яго.

І мы,
што на вечар не зважалі
у цішы яркага дня,
сядзелі моўчкі ў захапленні
ад тае чорнай сцяны,
для нас непераадавольнай,
ноч прыспела.

І сядзелі мы ў садзе,
двое бедных хлапцоў,
і тады якраз
я пра тваю таямніцу пачуў,
пра вялікую тайну тваю,
якой раней не ведаў
на свеце ніхто.
Яна была такой прыгожай
і незвычайнай,
то была самая пекная тайна свету.
І мы сядзелі й шапталі
адно аднаму
незвычайныя словы,
што прабіралі наскрозь,
пра сонца,
якое было заззяць павінна
мацней і ярчэй,
чым хоць калі раней,
і пра людзей,
што былі б такімі добрымі з дзецьмі,
«І тады ўсе людзі сталі б, —
пачуў я ад цябе, —
добрыймі такімі,
як кветкі.
І тады нам не трэба было б
баяцца цемры,
бо начы не будзе, калі ён
свет наш збавіць прыйдзе».

І сядзелі мы ў садзе
пад ноч
дзе тысячы гадоў таму,
двое бедных дзяцей.

Сон

Сон
пра
святло —
вось жа мы снілі сон пра святло
неяк ноччу, калі змрок цяжэйшы
і цяжэйшы быў,
калісьці, аднак, даўней.
Было нешта такое,
што спывала й спывала
шчасліва-дрыготкім бодем
на нашы душы.
Збянтэжыліся вочы нашы,
напоўніцу здзіўленыя
ў паглядзе светлым, ясным,
што воддаль сцэны пабліскаваў
раз-пораз.

І нехта з нас запытаўся
так нерашуча:
што гэта?
А другі адказаў
ажывіўшыся:
Святло, святло!

Вясна

Два жаўтабровыя птахі
над сіня-белай прасторай ляцяць.

Дзве краскі малыя дрыготкія
рудымі ківаюць галоўкамі
над чорнымі пяскамі.

Двое бледных дзяцей-жабракоў
брыдуць камяністым берагам
і гукаюць нерашуча й захопленыя
вандроўнаму ззянню:
«Вясна! Вясна!»

Вердэн

Вялікай таямніцы, не вядомай анікому,
тут месцам стаў прыгожы месяц май.
Тады зайшлася ў вусцішы й жалобе
мая душа, засмучаная ўкрай.

Вясна, і зноўку белая буяе квецень,
святло, дзе ўзгор'е і далін мурог.
Мая душа ў былым даўно лунае свеце.
Глядзі сюды! Тут я ў магілу лёг.

1937

Старое крэсла

Сядзеў звычайна бацька ў крэсле тут —
стары, стамлены, ў мазалях далоні.
Прышоў са свету шумнага і кут
знайшоў, які прытуліць, абароніць.

Ці ўспомніш, як яму займала дых,
як ледзь сагнуцца мог стары й руінай
здаваўся шмат каму; яго штоміг
магло папросту змыць жыцця лавінай.

1936

Вакол старога мір быў і спакой,
не трэба нават з месца падымацца —
няважна, ён ці ты парой начной
хацеў сыйсці... ці тут застацца.

1939

Шукаю я цябе

Шукаю я цябе, ты ж — не мяне,
і ўрэшце мы губляем свой імпэт
у недасяжым досвітку, і не,
не ўбачым мы адно аднога след.

О, так мы й не спаткаліся з табой,
утомна сэрцу ў забыцці й журбе.
Табе нялюбы, мрою вобраз твой
і, не спазнаўшы, трачу я цябе.

1941

Веснавыя строфы

Ціхія ўздыхі,
ночы блакітнасць
вабцяць мой клёк.

Шчасце маё
не цікава нікому,
нават здалёк.

І мае вершы —
гэта нібыта
пустка і змрок.

1941

Першапаясленец Ісландыі

Быў я чалавечкам
малым, да калена.

І я лёг ды заснуў
між двума валунамі,
што ўздымаліся там
па той бок і па гэты.

А калі прагнуўся,
зоркі ўсе пазнікалі.
Ды я сам зрабіўся
гэткімі валунамі.

1942

Белы конь у ззянні поўні

Ён белы: як крылы
маіх першых мрой,
ягоная грыва
бялее скрозь цемру.

1936

Вандроўкай — доўгай такой —
на льняна-белым кані
ёсць наша быццё.

І смерць, ад якой
не ўцячы ані,
ўчапілася ў грыву яму.

1954

Выгляд роднага берага

Край мой Ісландыя, боль мой, туга,
слабасць мая, часу мой супраціў,
пустак акрыленасць на берагах.
Край, ты трываеш, жывеш, як і жыў.

1937

Бачыш, хоць ты мне — калыска ўсіх мрой,
ганьба ўсім родным, народу й табе:
ты ж — як няздара, і ў ганьбе твой строй,
сорам ты мой, кроў і слёзы ў журбе.

1955

Крэмель

Смерць сама,
д'ябал сам
гэты мур глухі збудаваў.

Змрочна, холадна, неразумна
атачаюць яны
нянавісці польмыя,
хлусні пачатак,
вобраз злачынства.

Змрочна, холадна, неразумна,
як Грааль,
Грааль Ліха.

1956

Думка

Я ў небяспечнай стоме,
а побач стромы адхон.

Аголеная дама
гуляе няспешна
з шэрым катом.

Стары ў жоўтай камізэльцы
на лаўцы, заклапочаны.
Ён кажа:

— Ойча наш у небе,
ўвесь свет аплочаны.

1957

Пераклаў з ісландскай мовы
Лявон Баршчэўскі

«ВЫХОДЗІЛІ НА ШЛЯХ»

Пра першую аповесць Аляксея Карпюка Да 100-годдзя з дня нараджэння пісьменніка

Альжбета КЕДА

... Прайсці праз пекла вайны, канцлагер, партызанку, цудам выжыць у баях за Берлін і пасля шпіталю трапіць у педагогічны інстытут, — хіба гэта не шчасце? Быццам у рай трапіць. Бо малады, хоць і зранены, хоць і нашпінгаваны асколкамі, а ўсё ж жывы, шчаслівы, што жывы, што вакол аднаўляецца жыццё. І хоць нялёгка, бо і голадна, і холадна, а ўсё ж самае жудаснае перажыта. Так было ў жыцці Аляксея Нічыпаравіча Карпюка і ў жыцці героя ягонае першае аповесці «У адным інстытуце» Косці Грушэўскага.

Напачатку пра гісторыю напісання твора. Калі першы сакратар Сапоцкінскага райкама Яцкевіч «пад выглядам ачысткі кадраў ад непажаданага элементу ў пагранічным раёне» дамогся звальнення з працы непакорнага загадчыка райана Карпюка, таго накіравалі дырэктарам Біскупскай школы ў Ваўкавыскі раён. І хоць працы і тут было вельмі шмат (апрача асноўнае, педагогічнае, яшчэ і будаўніцтва школы, шматлікія грамадскія абавязкі, сакратарства ў калгаснай партарганізацыі), усё ж час для напісання аповесці можна было «урваць». Жаданне пісаць узнікла раней. З даваеннага часу меў Карпюк вернага сябра, літаратара Уладзіміра Калесніка, з якім падзяліўся сваёю задумай. Той, як згадвае Карпюк, «пазнаёміў з Янкам Брылём. Першая сустрэча з Іванам Антонавічам так уразіла мяне, што я раптам адчуў сябе нічым у параўнанні з сапраўдным пісьменнікам. Мне здалася, што я задумаў немагчымае, і стала нават сорамна за свае нясыцілыя жаданні. Але мінуў трыццаць-другі, і мяне зноў пацягнула да пісання. Тады я зрабіў для сябе важнае адкрыццё: гонар, незадаволенасць сабой, упартасць, нават у нейкай ступені злосць і зайздрасць — дабрадзейства для чалавека: яны могуць з цябе здабыць такое, чаго ты і сам ад сябе не спадзяешся» («Мая Джамалунгма»).

Той, хто ведае творы пісьменніка, хто чытаў ягоныя ўспаміны, не будзе здзіўлены такім паваротам, зменаю настрою Аляксея Карпюка. Упартасць, імкненне давесці пачатую справу да канца заўсёды рабілі яго неперажываным. І на шляху пісьменніцкае працы таксама.

Але ж — першая аповесць. «Восень, 1945 год. Пабітыя педінстытуцкія шыбы закладзены фанерай. У аўдыторыях, замест крэслаў, — з грубых дошак лавы...». Гэта пачатак твора. Такім быў пачатак студэнцтва Косці Грушэўскага, у якім было шмат романтичнага, узнёслага. Было каханне. Пісьменнік не абмяжоўваецца аповедам пра няпростыя адносіны героя з

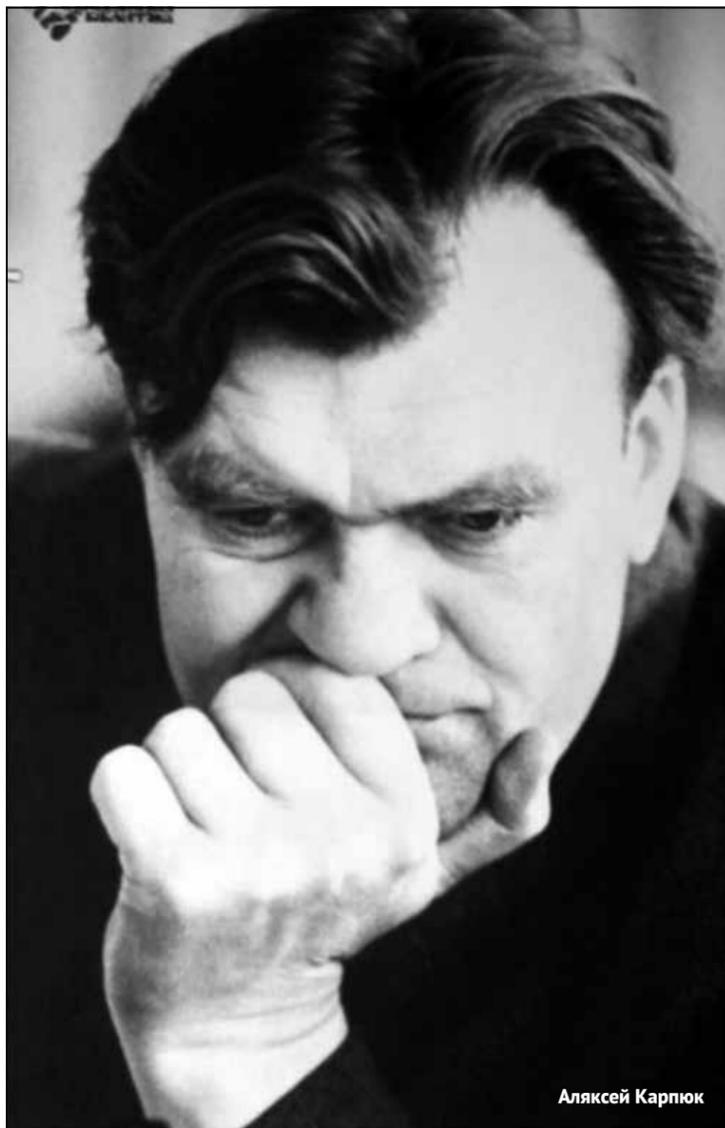
прыгажуняй Аняй Дубравінай, з аднакурснікамі, з кіраўніцтвам інстытута. У сюжэтную канву ўплецены ўспаміны пра мінулае, лёсы многіх людзей. Да прыкладу, пакручастыя жыццёвыя шляхі сям’і Раманюкоў. Праз столькі гадоў, калі многае з напісанага тады адкідаем без шкадавання, бо насычана фальшам, аповесць Карпюка чытаецца. Аўтару не толькі ўдалося перадаць атмасферу радаснага аднаўлення жыцця, але і пра адмоўнае, балючае напісаць даволі смела. Чамусьці ніхто з даследчыкаў ніколі не згадаў твор як прыклад юнацкае аповесці...

Цікава чытаць першы твор Аляксея Карпюка, параўноўваючы яго з адпаведнымі старонкамі ўспамінаў «Развітанне з ілюзіямі», дзе раскрываецца тое, пра што пісьменнік не мог напісаць у пяцідзясятых гадах. Аўтар паказвае задушліваю атмасферу даносаў, калі людзей скоўваў страх, бо ўсе ведалі пра штодзённы начны хапун. Тое, што адбывалася ў педінстытуце, пісьменнік назваў «Мафіяй НКУ-Саўцаў».

Асабліва пачварна выглядае постаць лейтэнанта Чыркова, выкладчыка кафедры марксізму-ленінізму, які «за нешта праштрафіўся ў НКУС і да нас трапіў невыпадкова. Хтосьці вырашыў, што ў педінстытуце зарадзіліся нездаровыя імкненні, і паслаў яго да нас на ўмацаванне педагогічных кадраў. Жах, які гэта быў чалавек. Абмежаваны. Нахабны. Неахайны ў вопратцы, са стаптанымі абцасамі, у ніколі не чышчаных афіцэрскіх ботах і ў такім жа галіфэ неакрэсленага колеру. Затое самаўпэўнены і настырны. Ён адразу пачаў цкаваць выкладчыкаў».

Ахвярамі гэтага монстра сталі многія. А першымі адукаваныя, прыстойныя, сумленныя выкладчыкі англійскай мовы Фаіна Квяткоўская і Марыя Мінц. Аўтар малое сцэну партсходу, на якім гаспадарыць Чыркой. Чаго варты ягоны зварот да рэктарату: «Безадказныя разгільдзіі, куды вы глядзіце?». А што кіраўнікі установы адукацыі? Запратэставаў на гэтае жудаснае хамства? Ні слова ў адказ, калі Чыркой «тыкнуў пальцам у абмярцвелага рэктара». НКУСавец прыводзіць цытату Сталіна пра пошук класавага ворага. Ягоны маналог поўніцца пагардай і нянавісцю да адукаваных калегаў: «Растапырыліся тут, панімаеш, самі і людзям дазволілі растапырыцца!.. Нічога, неўзабаве давядзём вас да кандыцыі, і за гэта возьмуся! Развялі тут буржуазную гніль!.. А калі яна агентка ЦРУ і спецыяльна падаслана да нас?.. Шчэ трэба разабрацца, ці яна адна? Шчэ трэба прыгледзецца да яе абаронцаў. Напэўна, тут гняздо ў іх!..»

«Пад уладай чырковых» адбываюцца страшныя рэчы. Ва ўсім горадзе, ва ўсім Краі рэпрэсіі набіраюць моцу. Але — пра тое, што

Аляксей Карпюк

адбывалася ў адным інстытуце: «Нават сёння памятаю тую раніцу — жудасна-страшную, калі мы ў інтэрнаце раптам даведаліся, што яшчэ ўчора з пасады рэктара знялі нашага любімага Уласаўца і на яго месца прызначылі п’яніцу і нікчэмнасць. Мала таго, ноччу ў пакоях інтэрната... зрабілі ператрус, пасля чаго арыштавалі студэнтаў Кісяля, Старадубцава, Барэвіча, Матэчку, Пілецкага. А за імі забралі выпускнікоў — Смоліча, Чурылу, Майсеню і Генаша. Узялі Барэвіча, выкладчыка Гайдучыка ды яшчэ і яшчэ...» (Даведка: Уласавец Мікалай Васільевіч працаваў на пасадзе рэктара з 1944 па 1949-ы, пасля яго Малюкевіч Іосіф Мікалаевіч, адпаведна: 1949–1955).

З тых часоў у архіве Аляксея Карпюка засталася некалькі здымкаў. Неяк паказала іх на лекцыі слухачам УЗВ. На адным група філолагаў у час заняткаў. «Гэта мае бацькі», — азваўся адзін з маіх залатых студэнтаў... Успаміны аднакурсніка Аляксея Карпюка вартыя асобнага артыкула. А вось пра здымак выпускніку з букетам і дыпломам не згадаць нельга. Вельмі прыгожы малады чалавек, са смелым, адкрытым поглядам, у святочным гарнітуры, белай кашулі, пры гальштуку. І ўзнагароды часоў вайны. Захапленне, радасць, гонар (вось яно, маладое пакаленне, якое ўступае ў жыццё: адукаваныя, прыстойныя, сумленныя) выклікае здымак. Але, на жаль,

гэта святочны бок падзеі, які не адлюстроўваў таго, што было насамерч. Што тварылася ў сэрцы, у думках выпускніка педінстытута.

Зноў звяртаемся да старонак «Развітанне з ілюзіямі». У беларускіх вёсках раней высока цанілі адукаваных людзей. Так было і на радзіме Аляксея Карпюка: «Атрыманне дыплама, аб якім у маёй вёсцы да вайны гаварылі як аб нечым недасяжным і магутным: ён бытта бы ўсюды для цябе адкрывае дарогу». Карпюку хапіла аднае размовы ў абланы, каб зразумець, як усё змянілася на гэтай зямлі. Як тое, што спрадвечу лічылася вялікай каштоўнасцю, пры новай уладзе дыскрэдытуецца, траціць сэнс: «Мяне аж перакасіла ад такога інструктажу, а дыплом здаўся звычайнымі вокладкамі з кардону, абклеенымі чорным дэрманцінам».

Фінал аповесці «У адным інстытуце» класічна аптымістычны. Здадзены выпускныя экзамены. Вясёлы гурт учарашніх студэнтаў накіроўваецца да Нёмана, які вабіць прыгажосцю, прахалодаю, таямнічасцю вечнага руху. Кудысьці далёка, наперад, да нейкае невядомае мэты імчыць магутная рака. «Гэтыя хлопцы і дзяўчаты таксама ўпарта імкнуліся да свае мэты. Зараз яны выходзілі на шлях, дзе іх жыццё будзе больш плаўным, упэўненым, шырокім». І як жа без пажадання: «Шчаслівай дарогі, сябры!».

Аляксей Карпюк нарадзіўся 14 красавіка 1920 года ў вёсцы Страшава каля Гарадка (цяпер Беластоцкае ваяводства, Польшча), памёр 14 ліпеня 1992-га ў Гродна. Беларускі пісьменнік, грамадскі дзеяч.

Скончыў сямігодку, вучыўся ў польскай гімназіі ў Вільні. У 1939 годзе паступіў у Наваградскае педвучылішча. У гады Другой сусветнай вайны пайшоў у партызаны, трапіў у палон. У 1943 годзе ўцёк з лагера, арганізаваў партызанскі атрад. Пазней прымаў удзел у вызваленні Варшавы, Познані, штурмаваў Берлін. Пасля вайны паступіў на факультэт замежных моў Гарадзенскага педінстытута. Працаваў загадчыкам райана ў м. Сапоцкіна, дырэктарам школы на Ваўкавышчыне, у Гродзенскім педінстытуце, у рэдакцыях газет, загадчыкам агенцтва «Інтурыст» у Гродне, дырэктарам Музея атэізму і гісторыі рэлігіі, а з 1978 года ўзначальваў Гарадзенскае аддзяленне Саюза беларускіх пісьменнікаў...

Узнагароджаны ордэнамі Чырвонага Сцяга, Айчыннай вайны I і II ступені, медалямі і залатым крыжам польскага ордэна «Віртуці Мілітары». Заслужаны работнік культуры БССР (1980). Лаўрэат Літаратурнай прэміі СП БССР імя І. Мележа (1986) за кнігу «Сучасны канфлікт».

Ведаем, што не стане яна шчаслівай. Што кінуты будучы гэтыя маладыя людзі ў самы вір «таго катаклізму, які зваліўся на мой край» («Развітанне з ілюзіямі»).

А што было тады, у тым далёкім 1953-ім, калі ў часопісе «Малодосць», дзякуючы Янку Брылю, была надрукава аповесць «У маладыя гады»? З гумарам апавядае пісьменнік пра радасныя пачуцці, што перапаўнялі душу маладога аўтара, і пра цалкам абьякавую рэальнасць, у якой гэтым пачуццям месца не было: «Пасля выхаду яе ў свет паехаў у Гродна. Падзеі аповесці адбываюцца ў гэтым горадзе, там жылі мае прататыпы, і мне чамусьці здалася, што ўвесь горад павінен святкаваць сваё ўвекавечанне і быць мне надта ўдзячны. Тым часам ішоў я з вакзала па вуліцы Ажэшкі і з расчараваннем бачыў, што і дамы гэтаксама стаяць, як раней, і гэтаксама бягуць па тратуарах заклапочаныя людзі».

А далей зачын да таго, што застанеца па-за «Маёй Джамалунгмай». Не абавязкова, каб такое было насамерч, але быць магло:

«Ля піўнога ларка стаяў мой сябар — адзін з герояў аповесці. — Валодзя, здароў! — крыкнуў я з пераможнай радасцю».

— А, гэта ты? — чамусьці нахмурыўся сябар і адставіў куфар з півам. — Дык што ты там на мяне набрахаў у кніжцы?..

І пачаў закасаваць рукавы...»

Літаратура павышае... якасць жыцця

ЛБ

Брытанскае выданне «MailOnline» апублікавала артыкул, у якім гаворыцца, што адмова ад кніг жанру nonfiction на карысць чытання больш складаных твораў літаратуры можа дапамагчы павысіць разумовую працаздольнасць мозгу і якасць жыцця.

Выданне спасылаецца на новыя даследаванні прафесара Філіпа Дэвіса з Універсітэта Ліверпуля, які настойліва рэкамендуе людзям, якія пакутуюць на дэпрэсію, хранічныя захворванні і нават дэменцыю, чытаць, напрыклад, раманы Чарльза Дзікенса або Джэймса Осціна.

Вучоны адзначыў, што чытанне класічнай літаратуры «вызваляе эмоцыі і ўяўленне» і дазваляе чытачам адчуць сябе «больш жывымі», тым самым пазбаўляючы ад сімптомаў хваробы. А вось так званыя матывацыйныя кнігі ці літаратура self-help падобнай карысці не прыносяць, таму што працэс іх чытання занадта просты, каб узбудзіць актыўнасць чалавечага мозгу.

Прафесар Дэвіс сцвярджае, што ў часе чытання «Навальнічнага перавалу» Эмілі Брантэ або «Вайны і міру» Льва Талстога чытач адчувае эмпатыю, суперажываючы персанажам твора, што дазваляе ягонаму мозгу працаваць больш эфектыўна, тым самым паліпшаючы якасць жыцця. Павелічэнне эмоцый прымушае свядомасць чытача праробіваць больш складаную і глыбокую працу, таму ён і адчувае сябе «больш жывым». А гэта,

адзначыў вучоны, можа палягчаць сімптомы клінічнай дэпрэсіі, хранічных захворванняў і нават змагацца з дэменцыяй.

Прафесара Дэвіса працавала і выданне «Sunday Times»: «Калі вы проста скануеце інфармацыю, вы чытаеце хутка, гэта вельмі проста і адбываецца аўтаматычна. А калі літаратура прымушае рабіць нешта больш складанае, мозг пачынае працаваць больш актыўна. Чытанне хвалюе, і мозг становіцца эмацыйным».

Уласная кніга Філіпа Дэвіса «Чытанне для жыцця» заснаваная на працах Ліверпульскага цэнтра даследаванняў у галіне чытання, літаратуры і грамадства, які вывучае «ролю літаратуры ў мадэляванні творчага мыслення аб чалавечым існаванні». Папярэднія даследаванні Цэнтра паказалі, што чытанне можа дапамагчы захаванню памяці у старасці.

Калект www.novostiliteratury.ru

Каранавірус і аўтарскае права

Хар СТЭФЕНС,
hughstephensblog.net

Свет перажывае пандэмію COVID-19. Кожны дзень прыносіць усё новыя і ўсё страшнейшыя прагнозы таго, што нас чакае наперадзе, што мы ўсе павінны зрабіць, каб «згарнуць крывую», як гэта ўплывае на людзей, іх здароўе, эканомікі краін.

Пандэмія — гэта праблема глабалізаванага свету, у якім мы сёння жывём. Яе наступствы будуць уплываць на тое, як мы будзем сябе паводзіць і ўзаемадзейнічаць у будучыні. Таму вельмі важна выконваць прынятыя і ўстаноўленыя правілы, якія рэгулююць нашыя паводзіны.

Эканамічны ўдар зрабіўся сапраўдным выпрабаваннем для многіх галін ды індустрый, для людзей, якія ў іх занятыя. І свет аўтарскага права не стаў выключэннем. Па свеце прайшла шырокая хваля звальненняў, сацыяльнае дыстанцыяванне прывяло да закрыцця забаўляльных устаноў, бібліятэк, галерэй, кнігарняў ды інш. У той жа час творчая супольнасць не разгубілася і годна адказала гэтым выклікам, прапаноўваючы новыя інтэрнэт-рэсурсы для дыстанцыйнага навучання і забаў. Заканамерна, што выбухнула цікавасць да музыкі, аўдыя- і візуальных прадуктаў. Электронныя і аўдыёкнігі нечакана зноў набылі папулярнасць. Пакуль мы сядзім у самаізаляцыі, мы як ніколі спадзяемся на інтэрнэт для доступу да нашых навінаў, забаў і адукацыі. Змест і творчасць ніколі не былі важнейшымі, чым цяпер.

З гэтай прычыны вялікае расчараванне бачыць адмысловыя групы па інтарэсах, якія карыстаюцца крызісам, што выклікаў COVID-19, каб прасунуць свае асабістыя інтарэсы, якія існавалі яшчэ да пачатку пандэміі. Што тычыцца аўтарскіх правоў, гэта заключаецца ў выкарыстанні крызісу для спробаў разбурыць падмурк гэтых правоў, а менавіта права стваральнікаў кантраляваць распаўсюджванне сваёй працы і тым самым атрымліваць прыбытак ад уласных, створаных імі твораў. І гэта не адзіныя сілы, якія карыстаюцца пандэміяй для дасягнення сваіх мэтай. Мы ўжо бачым, як антыэміграцыйныя і гандлёва-працэцыйніцкія групы спрабуюць выкарыстаць глабальны крызіс у галіне аховы здароўя, каб сфарміраваць свой свет пасля COVID-19. Гэтаму трэба супрацьпастаўляць праўду і называць рэчы сваімі імёнамі, бо нельга карыстацца страхамі людзей і пагражаць «экстранымі мерамі», якія, як яны спадзяюцца, у выніку зменяць увесь нарматыўны ландшафт, калі свет вернецца да «нармальнага» стану.

Што тычыцца аўтарскіх правоў, то ўпершыню «стрэл» быў зроблены Інтэрнэт-архівам ЗША, які заявіў, што адкрые вольны доступ у сваёй «Адкрытай бібліятэцы» да калекцыі з 1,4 мільёна кніг, якія ахоўваюцца аўтарскімі правамі. Метады, якімі дзейнічае Інтэрнэт-архіў, падвергліся ўжо крытыцы Гільдыі аўтараў, якая паставіла пад сумнеў заяву Бібліятэкі пра тое, што яна паважае аўтарскія правы і права выплаты ганарару аўтару (кнігу якога бяруць для чытання). Раней, калі Бібліятэка «пазычала» лічбавыя копіі карыстальнікам, яна, прынамсі, выконвала асноўныя правілы карыстання кнігай і абмяжоўва-

ла доступ да «аднаго карыстальніка на фіксаваны час» гэтак жа, як звычайныя бібліятэкі падчас працы з электроннымі версіямі кніг. Аднак цяпер Інтэрнэт-архіў ЗША вырашыў пайсці далей і абвясціў, што адмяняе любыя абмежаванні на карыстанне кнігамі. Іншымі словамі, ён удзельнічае ў неабмежаваным, несанкцыянаваным капіраванні і распаўсюдзе твораў, выкарыстоўваючы пандэмію COVID-19 як падставу.

Альянс аўтарскіх правоў, асацыяцыя, якая знаходзіцца ў Вашынгтоне і прадстаўляе «вялікіх» і «малых» удзельнікаў рынку аўтарскага права, назвала гэта «рабаваннем аўтараў і парушэннем аўтарскіх правоў». І гэта вельмі дакладнае апісанне. Наўрад ці Інтэрнэт-архіў звяртаўся па дазвол да аўтараў. Замест гэтага ён у аднабаковым парадку вырашыў стаць шчодрым на чужую маёмасць. Творчая супольнасць адрэагавала на крызіс, выкліканы пандэміяй, зрабіўшы многія інтэрнэт-рэсурсы даступнымі бясплатна альбо знізіўшы цэны. Некаторыя аўтары сапраўды могуць адмовіцца ад даходаў на час надзвычайнай сітуацыі, але гэта мусіць быць іх рашэнне, а не Інтэрнэт-архіва.

Рэч у тым, што многія аўтары ва ўсім свеце спрабуюць «звесці канцы з канцамі». Гільдыя аўтараў адзначае, што сярэдні гадавы даход аўтара ў ЗША ў цяперашні час складае крыху больш за 20 000 долараў. Каб выжыць, многія пісьменнікі займаюцца іншымі працамі, і многія з іх працоўных месцаў былі ануляваныя ў цяперашнім крызісе. У гэты ж час можа ўзнікнуць попыт на твор аўтара, і гэта прынясе яму хаця б невялікія грошы, што стане добрай дапамогай творцу, каб выжыць у складанай эканамічнай сітуацыі.

Не трэба спасылацца на пандэмію пры парушэнні права аўтараў. Ёсць шмат іншых рэсурсаў, на якіх і школьнікі, і студэнты, што вучацца анлайн, і іншыя чытачы могуць скарыстацца патрэбнымі кнігамі. Універсітэцкія, грамадскія і школьныя бібліятэкі працягваюць працаваць у інтэрнэце. Інтэрнэт-кнігарні занятыя выкананнем заказаў. А ўсё вышэйзгаданае падобна на захоп электрастанцыі пад выглядам аказання паслуг насельніцтву падчас надзвычайнай сітуацыі...

Інтэрнэт-архіў ЗША не адзіны, хто гуляе ў гэтую гульню. З красавіка выйшаў зварот ад кола арганізацый і асобных людзей, якія займаюцца аўтарскімі правамі (уключаючы Інтэрнэт-архіў, былую дэпутатку Пірацкай партыі ў Еўрапарламенце Юлію Рэду, «Маладых піратаў» Агульнаеўрапейскай моладзевай арганізацыі і шматлікіх навукоўцаў і арганізацыі з ЗША, Канады, Еўропы і іншых краін) з хадайніцтвам да генеральнага дырэктара Сусветнай арганізацыі інтэлектуальнай уласнасці «прыняць тэрміновыя меры ў сувязі з каранавірусам, датычныя аўтарскага права, і скіраваць належным чынам дзяржавы-ўдзельніцы». Сярод крокаў, прапанаваных у лісце, — заклік да ўрадаў пашырыць выключэнні ў галіне аўтарскага права, а ўладальнікам правоў — зняць абмежаванні на ліцэнзаванне, якія «перашкаджаюць дыстанцыйнай адукацыі, навукова-даследчай працы <...> і доступу да культуры, у тым ліку праз межы. Усё гэта для вырашэння наступстваў пандэміі і мінімізацыі яе наступстваў».

Здагадак, што ліцэнзаванне зместу «тармозіць» адукацыю і даследаванні, выяўляе сапраўднае мысленне тых, хто стаіць за гэтым зваротам. Ліст завярша-

ецца просьбай прыняць «хуткія і выразныя меры па забеспячэнні таго, каб сусветная сістэма інтэлектуальнай уласнасці садзейнічала развіццю даследаванняў, адукацыі, доступу да культуры і аховы здароўя». Але гэта ўжо даўно робіцца, якія новыя дзеянні яшчэ патрэбныя? Зварот — гэта спроба перагляду ўсёй сістэмы міжнароднай абароны аўтарскага права. Для асобаў і арганізацый, якія падпісалі зварот, COVID — гэта занадта добрая нагода, каб выкарыстаць старыя аргументы супраць аўтарскага права. Гэта дымавая заслона, якая літаральна азначае наступнае: «Давайце паглядзім, як мы можам выкарыстоўваць трагедыю сусветнай пандэміі для прасоўвання нашай уласнай праграмы барацьбы з аўтарскімі правам». Падобнае нельга дапускаць.

Пандэмія каранавіруса — гэта і трагедыя, і выклік. Нам усім трэба аб'ядноўваць сілы, каб перамагчы праблему, а не дзяліцца на групы і прасоўваць свае прыхаваныя інтарэсы пад выглядам клопату пра чалавечтва. Сістэма аўтарскага права павінна быць адкрытай, заснаванай на правілах узгодненых міжнародных норм. Яна павінна абараняць інтэлектуальную ўласнасць, паважаць яе стваральнікаў і матываваць ствараць новы кантэнт для навучання, даследавання, пашырэння культуры і забаў. Пандэмія COVID-19 не мусіць выкарыстоўвацца, напрыклад, як падстава для прыпынення, а затым прынцыповай змены прынятых правілаў дарожнага руху. Калі гэтая пандэмія скончыцца, а яна скончыцца, нам спатрэбіцца ўсталяваныя правілы і практыка больш, чым калі-небудзь. Безумоўна, калі мы працуем, каб адрадыць унутраную і сусветную эканоміку і аднавіць надзею і бяспеку для многіх людзей.

Пераклад з англійскай

«Пнеўманія пры COVID-19 падобная да пнеўманіі пры свіным грыпе»

Наталля БЕНІЦЭВІЧ / TUT.BY

Галоўны пазаштатны пульманалаг камітэта па ахове здароўя Мінгарвыканкама, загадчыца пульманалагічнага аддзялення 2-й гарадской клінічнай бальніцы сталіцы Ірына Валынец за сваё прафесійнае жыццё бачыла нямаля пнеўманій.

Яна застала і 2009 год, калі да нас прыйшоў свіны грып, які таксама выклікаў пнеўманіі, і ратуе пацыентаў цяпер — падчас пандэміі каронавіруса. У інтэрв'ю TUT.BY яна распавяла пра асаблівасці пнеўманій пры COVID-19.

«Як правіла, усе гэтыя пнеўманіі пачынаюцца на пяты-шосты дзень пасля інфікавання»

— Якія асаблівасці пнеўманіі ў пацыентаў з пацверджаным каронавірусам?

— Мы ўжо даўно працуем з вірусна-бактэрыяльным пнеўманіямі, і яны сустракаюцца штогод. Пнеўматропных вірусаў, здольных выклікаць пнеўманію, шмат, і COVID-19 папоўніў гэты спіс.

Пнеўманія можа ўзнікаць у любы тэрмін інфікавання: і ў першыя дні — гэта вірусная пнеўманія, і на пяты-шосты дзень — вірусна-бактэрыяльная, і праз два тыдні — бактэрыяльная. Але часцей пнеўманія ўзнікае на пяты-шосты дзень.

Ступень цяжару, распаўсюджанасць працэсу залежаць ад стану імуннай сістэмы, колькасці атрыманых вірусаў або віруснай нагрузкі, а таксама генетычных фактараў.

Пнеўманія пры каронавірусе падобная да ўсіх іншых вірусных пнеўманій. Гэта інтэрстыцыяльная (міжвузная) пнеўманія, і нейкай марфалагічнай асаблівасці ў яе няма. Яна працякае нахалт пнеўманіі пры H1N1 (свіны грып): тая ж карціна ў лёгкіх. Гэта двухбаковыя пнеўманіі, якія паражваюць інтэрстыцыю (альвеолы, пухырыкі лёгкага, уяўляюць сабой паветраныя мяшэчкі, паміж кожным — міжальвелярная перагародка, якая складаецца з двух слаёў тонкага плоскага эпителию, а паміж гэтымі двума пластамі ёсць капіляры, эластычныя і ратыкулярныя валокны, а таксама міжклеткавае рэчыва і клеткі злучальнай тканкі. Капіляры і злучальная тканка ўтвараюць інтэрстыцыю. У інтэрстыцы міжальвелярных перагародак — самая багатая капілярная сетка ва ўсім арганізме. — Заўв. TUT.BY)

Вірусны агент укараняецца ў слізистую верхніх дыхальных шляхоў і пашкоджвае яе. Яна становіцца пранікальнай для бактэрыі, а ў нас у роце іх шмат. І калі слізистая пашкоджаная, то бактэрыі могуць добра ўка-

раціцца, таму што для іх уся глеба падрыхтаваная. Важна, колькі віруса чалавек атрымаў: калі шмат, то імунітэт можа не справіцца.

— Гэта значыць, каронавірусная пнеўманія такая ж, як і іншыя вірусныя пнеўманіі?

— У прыцыпе, так, яна такая ж. Адзінае, што мы раней не сутыкаліся з гэтай каронавіруснай інфекцыяй, і яшчэ не назапасіўся вопыт. Але тое, што мы бачым у сябе ў клініцы, — пнеўманіі ў асноўным няцяжкія. Аднак хвароба часцей працякае цяжка ў людзей сталага веку з мнотствам спадарожных захворванняў.

«У першыя дні інтэрстыцыяльную пнеўманію складаюць выслушак, і яна не бачная на рэнтгенаграме»

— Як чалавек сам можа ў сябе заўважыць каронавірусную пнеўманію?

— Пры каронавіруснай інфекцыі закладзены нос, ёсць галаўны боль і боль у цягліцах — але ўсе гэтыя сімптомы характэрныя і для іншых інфекцый. Пішуць, што бывае страта нюху, але гэта не ва ўсіх. Я, напрыклад, сустрэла толькі адну пацыентку са стратай нюху. Каронавірусная інфекцыя працякае як фарынгіт, бронхіт, звычайны боль у горле, галаўны боль. Павышаецца тэмпература і праймаюць дрыжыкі. Але самы галоўны сімптом — гэта кашаль, асабліва калі разам з ім павышаецца тэмпература.

Пры пнеўманіі, як правіла, кашаль сухі — ён пачынаецца як быццам нейкае пяшэнне ў горле, пры гэтым сам па сабе прыступпадобны — чалавек кашляе і не можа спыніцца. Калі ў вас кашаль, высокая тэмпература, ломіць цягліцы і суставы, з'явілася дышавіца — трэба выклікаць хуткую.

У першыя дні інтэрстыцыяльную пнеўманію складаюць выслушак, яна не бачная і на рэнтгенаграме. Калі далучаецца альвеаларны кампанент, можна выслушаць хрыпы. Як правіла, вельмі часта менавіта кампутарная тамаграфія (КТ) дапамагае ў дзягностыцы гэтых пнеўманій. Гэта больш дакладны метада даследавання — там ідуць зрэзы лёгкіх па слях, і ўсё лепш відаць.

Самі па сабе тэсты на COVID-19 часам могуць быць ілжыва адмоўнымі, кампутарная тамаграфія ў гэтым сэнсе — больш адчувальны метада дзягностыкі.

— Што вы бачыце на такім здымку?

— Гэта двухбаковыя змены па тыпу інтэрстыцыяльных. Рэнтгенолагі паражэнне інтэрстыцыю называюць матавым шклом. Інфільтрацыйныя змены міжальвелярных перагародак і альвеол, што ўтрымліваюць паветра, ствараюць эффект напаўпразыстасці — гэта і ёсць сімптом матавага шкла.

Пераважна паражваюцца ніжнія долі лёгкіх, але бывае

Фота www.medvestnik.by

па-рознаму. Мы цяпер бачым, што закранаюцца і верхнія долі.

— Ці можа такая пнеўманія быць пры тэмпературы 37 градусаў?

— Можа быць зусім невялікая тэмпература — 37,2—37,4 градуса, неабавязкова гэта будзе 38—39 градусаў. У людзей з аслабленым імунітэтам можа быць нават нізкая тэмпература — менш за 36 градусаў, і гэта не вельмі добрая прыкмета.

— Ці можа такая пнеўманія працякаць бессімптомна: ні кашлю няма, ні падвышанай тэмпературы?

— Многія пнеўманіі людзі пераносяць на нагах, яны не ведаюць, што на іх хварэлі, але калі робяць здымкі, там бачныя сляды перанесенага захворвання. Людзі кажуць, што гэтага не можа быць, што яны не хварэлі на пнеўманію, але прыгадваюць, што ў іх была доўгая прастуда, яны лячыліся два тыдні ці тры, потым яна прайшла, або штосьці яшчэ было зацяжное, да лекара не звярталіся — і яно само прайшло. На самай справе, чалавек мог у такім выглядзе перанесці каронавірусную інфекцыю ў лёгкай форме. А лёгкія і бессімптомныя выпадкі небяспечныя тым, што могуць заразіцца іншыя людзі, асабліва гэта небяспечна для людзей сталага веку — у агульнай масе ў іх захворванне працякае больш цяжка. Але ў цэлым не ўсе сталыя пацыенты цяжка хварэюць на вірусныя пнеўманіі. Яшчэ да сітуацыі з каронавірусам у нас была пацыентка ва ўзросце 90 гадоў, і яна нармальна ўсё перанесла ды ачуняла.

«У сярэднім хварэюць два тыдні, але людзям з аслабленым імунітэтам трэба больш часу»

— Як доўга людзі хварэюць на пнеўманію?

— Гэта індывідуальна і залежыць ад імуннай сістэмы чалавека, ад таго, як хутка чалавек звярнуўся да лекара. Калі чалавек звяртаецца позна, то могуць быць ускладненні.

У сярэднім хварэюць два тыдні, але людзям з аслабленым імунітэтам на выздараўленне трэба больш часу.

— Своечасова звярнуцца да доктара — гэта калі?

— Калі ў чалавека павысілася тэмпература і з'явіўся кашаль — значыць, трэба тэрмінова звяртацца.

— Калі чалавек захварэў, ляжыць у бальніцы — ці могуць быць раптоўныя пагаршэнні яго стану пры каронавіруснай пнеўманіі?

— Раптоўнымі бываюць ускладненні, можа быць хвалепадобны працяг захворвання. Як правіла, ускладненні здараюцца з боку лёгкіх, сэрца, нырак і галаўнога мозгу.

— Я чытала матэрыял у расійскім выданні, што гэта на самай справе не каронавірусная пнеўманія, а нейкае спецыфічнае паражэнне лёгкіх. Вы згодныя з гэтым?

— Не магу сказаць пра спецыфічнае паражэнне лёгкіх — гэта інтэрстыцыяльная пнеўманія. Кожны можа выказаць сваё меркаванне, але не значыць, што гэта ісціна ў апошняй інстанцыі.

— Якія могуць быць наступствы пасля таго, як чалавек перахварэў на пнеўманію?

— Усё залежыць ад таго, якая была ступень цяжасці пнеўманіі. Але ў некаторых выпадках могуць паўстаць фіброзныя змены ў лёгкіх, хоць гэтае пытанне яшчэ трэба вывучаць.

Фіброз — гэта разрастанне злучальнай тканкі. Вобразна кажучы, вось вы паранілі палец, і ён загаіўся шрамам — гэта ўжо нежывая рубцова тканка. Гэта і ёсць фіброз. У выніку памяншаецца дыхальная паверхня лёгкіх, і чалавек можа пакутаваць ад дышавіцы.

— Якая патрэбна рэабілітацыя пасля перанесенай пнеўманіі?

— Чалавек павінен добра і збалансавана харчавацца, класіцы спаць крыху раней, не ператамляцца — і тады арганізм зробіць усё неабходнае, каб аднавіцца. Яму не трэба перашкаджаць, а проста дапамагчы.

— У мяне ў вёсцы кажуць, што для таго, каб з лёгкімі ўсё было добра, трэба есці сала.

— Сала? Самае галоўнае, каб чалавек добра харчаваўся, каб у рацыёне быў бялок, вітаміны,

асабліва А і С, а не толькі раслінныя прадукты. Але хто любіць сала, можа есці сала.

«Трэба сачыць за гігіенай рота і носа»

— А якія меры прафілактыкі вы параіце ў паўсядзённым жыцці, каб не захварэць?

— Трэба сачыць за гігіенай рота і носа і паласкаць іх звычайнай чыстай вадою тры разы на суткі. У транспарце трэба насіць маску, і хоць яна не абараняе ад віруса, але засцерагае ад кропелек, якія могуць распаўсюдзіцца з кашлем. Паміж людзьмі трэба захоўваць дыстанцыю два метры, абавязкова мыць рукі і апрацоўваць антысептыкам не толькі іх, але і паверхні прадметаў.

— Вы ўсё жыццё працуеце ў 2-й гарадской бальніцы, цяпер гэты перыяд пандэміі ў вашай асабістай практыцы — самы складаны?

— Я памятаю 2009 год, калі ў нас упершыню з'явіўся свіны грып. Тады было цяжка, і было шмат хворых. Думалі, як лячыць, потым аказалася, што ёсць выдатныя супрацьвірусныя прэпараты.

Наконт каронавіруснай інфекцыі — пакуль у нас няма ні вакцыны, ні супрацьвіруснага прэпарату, і гэта крыху ўсё ўскладняе. Няма аднаго леку, які прыняў — і ўсё прайшло. Пры гэтым чалавек можа быць абаронены ад каронавіруснай пнеўманіі, толькі калі перахварэе 80% насельніцтва і выпрацуецца калектыўны імунітэт. Паколькі мы сутыкнуліся з гэтым вірусам упершыню, то ў людзей няма імунітэту, і вялікай праслойкі тых, хто перахварэў, таксама няма.

Але, мяркуючы па тым, як людзі цяпер хварэюць, можна і гэтыя пнеўманіі перанесці, ачуняць — і ўсё будзе нармальна. Папросту людзі на будучыню павінны разумець, што да таго, як прыйдзе вірус, трэба займацца сваім здароўем усё жыццё — трэба рабіць прышчэпкі, выконваць меры гігіены і працаваць над сваім імунітэтам. У нас некаторыя, на жаль, гэтага не разумеюць.

Пераклад НЧ

МІЖНАРОДНЫЯ НАВІНЫ

ФРАНЦЫЯ. Афрыканцы — не лабараторныя жывёлы!

Афрыканцы, а таксама выхадцы з Чорнага кантыненту, якія жывуць у Францыі, вельмі абураныя прапановамі мясцовых навукоўцаў. Некаторыя з іх лічаць, што вакцыну ад Covid-19 можна правесці на грамадзянах афрыканскіх дзяржаў. Па словах аднаго з аматараў ідэі, пераправерка вакцыны на афрыканцах амаль ідэальная з пункту гледжання медыцыны, паколькі ў Афрыцы амаль не карыстаюцца медыцынскімі сродкамі, якія могуць паўплываць на вынікі эксперыментаў.

Словы медыкаў не спадабаліся афрыканцам, якіх падтрымаў шэраг міжнародных арганізацый. Тым больш, што французская дзяржава дасюль не выбачылася за падобныя медыцынскія эксперыменты ў каланіяльныя часы. Так, у 1927 годзе некаторыя афрыканскія калоніі Францыі былі лабараторыямі для пошукаў сродкаў ад жоўтай ліхаманкі. У 1954 годзе некалькі тузінаў камерунцаў памерлі пасля таго, як на іх правесілі лекі ад соннай хваробы.

Зрэшты, з-за беднасці шматлікія афрыканцы, на жаль, самі былі не супраць удзельнічаць у такіх вопытах. У 1990-я гады ў Нігерыі памерлі 11 дзяцей, бацькі якіх пагадзіліся, каб фарматэўтычная кампанія Pfizer (ЗША) правесіла на іх нейкія лекі.

Паводле французскай прэсы

ПОЛЬШЧА. Турызм як у часы сацыялізму

Цяпер у прэсе вельмі папулярна рабіць прагнозы наконт таго, як будзе выглядаць свет пасля заканчэння эпідэміі. Свой унёсак зрабіла выданне Rzeczpospolita. На яго думку, прынамсі ў сектары турызму палякаў з-за вірусу чакае адпачынак, як у часы сацыялізму. Яшчэ прыкладна 30 гадоў таму, з-за немагчымасці падарожнічаць за мяжу, людзі, як правіла, адпачывалі ў санаторыях Польшчы або адпраўляліся на прыроду самастойна, каб правесці ў наміце на беразе возера або ў лесе некалькі дзён.

«Мы вяртаемся да мадэлі мікратурызму, які быў папулярны ў часы Польскай Народнай Рэспублікі. Нас чакае намёт, возера і вогнішча замест комплекснай прапановы дзе-небудзь на Міжземным моры. Рыхтуецца да таго, што не будзе агульнай сталавай, не будзе прыбіральных і басейнаў, і тым больш кактэйляў», — піша выданне. Нягледзячы на прымітывізм такога адпачынку, ён, як лічыць газета, мае пазітыўныя бакі: «Паходы па лясах без канкрэтнай мэты дапамагаюць пазбавіцца ад звычайнай мітусні, знайсці новыя сэнсы жыцця, якіх нам не хапала».

Тым, каму блукаць па лесе не падабаецца, газета прапануе пратрымаць пару гадоў, калі адродзіцца звычайны турыстычны рынак.

Паводле польскай прэсы

РАСІЯ. Кашпіроўскі як прыкмета катастрофы

Постсавецкае грамадства перажывае рэнесанс папулярнасці Анатоля Кашпіроўскага — «псіхатэрапеўта», які праславіўся напрыканцы 1980-х гадоў тым, што лячыў па тэлевізары ўсе хваробы. Пасля распаду СССР і прыходу на экраны серыялаў Кашпіроўскі страціў аўдыторыю.

І вось знакамты экстрасэнс вяртаецца. Яго ролікі на Youtube, дзе ён дапамагае перамагчы каранавірус, карыстаюцца вялікай папулярнасцю. Пры гэтым у чатах з'яўляюцца знаёмыя па часах 1980-х гадоў каментары. «Шум у вушах цалкам знік», — напісала адна жанчына. Іншы аматар Кашпіроўскага паведаміў, што хранічны боль у шыі прайшоў на працягу трох хвілін.

На першы погляд, сітуацыя варта анекдоту. Між тым, маскоўская газета «Новыя Известия» нагадвае: бум цікавасці да Кашпіроўскага здарыўся, калі пачаў развальвацца СССР, а вар'яцкія выступы экстрасэнса глядзелі літаральна ўсе, адчуваючы набліжэнне канца эпохі і хуткае разбурэнне ўсяго савецкага ладу жыцця.

У гэтым плане цяперашні інтарэс да сеансаў Кашпіроўскага можа стаць уверцюрай буйных палітычных узрушэнняў у Расіі, да якіх насельніцтва ментальна ўжо гатовае.

Паводле расійскай прэсы

КАЗАХСТАН. Кітай хоча далучыць казахаў?

Такую версію высунула казахстанская апазіцыя са спасылкай на публікацыю ў кітайскай газеце Sohu. На яе старонках з'явіўся артыкул, аўтар якога даказвае, што Казахстан — гістарычная частка Кітаю. Галоўным аргументам з'яўляецца тое, што казахскія ханы доўгі час былі васаламі Пекіну. Усе змяніла правальная для дынастыі Цын «копіўная вайна». У выніку перыферыя выйшла з-пад кантролю цэнтра, чым скарысталася Расія, якая анексавала землі казахаў.

Зрэшты, газета намякае, што не ўсе яшчэ страчана, паколькі ў цяперашні час Кітай аказвае вялікую дапамогу Казахстану (інвестыцыі перавышаюць 23 мільярды долараў). Акрамя таго, шмат казахаў (больш за 400 тысяч) маюць этнічнае кітайскае паходжанне.

Цяжка сказаць, ці сапраўды артыкул адлюстроўвае экспансіянісцкую пазіцыю Пекіна. У любым выпадку, казахская апазіцыя лічыць яго доказам сваёй старой ідэі, што Назарбаеў кулуарна пагадзіўся прадаць краіну кітайцам.

Паводле казахскай прэсы

Мабільная вірусалогія

Алег НОВІКАЎ

У дадатак да шматлікіх праблем з эпідэміяй, у заходніх урадаў — новы галаўны боль. У грамадстве робяцца ўсё больш папулярнымі забабоны пра тое, што вірус неяк звязаны з мабільнымі тэхналогіямі.

Прыкладна месяц таму, літаральна напачатку эпідэміі ў Еўропе, брытанскі жоўты тэблётка Daily Mail падзяліўся сенсацыяй: каранавірус патрапіў на Зямлю з космасу. Адтуль, калі верыць выданню, яго даставіў метэарыт, які ўвосень мінулага года выбухнуў у атмасферы над горадам Ухань. Але чамусьці вельмі перспектыўная тэорыя пра іншапланетнае паходжанне смяротнага мікробу не зацікавіла аматараў канспіратыўных версій. Затое, падаецца, яны не на жарт зацікавіліся ідэяй, што хвароба неяк звязаная з тэхналогіяй 5G.

Увогуле, 5G — гэта найноўшае (пятае) пакаленне тэхналогіі мабільнай сатавай сувязі, якое павінна значна павысіць хуткасць працы інтэрнэту, павялічыць ахоп і паменшыць час перадачы пакета даных у бяздротавага сетках. Некаторыя нават пішуць, што новая тэхналогія зменіць усё нашае жыццё. 5G значна паўплывае на асноўныя галіны, у тым ліку СМІ, выдавецкую справу, ахову здароўя, гульнявую індустрыю, працу грамадскага транспарту і аказанне камунальных паслуг.

Аднак пакуль 5G усё часцей выклікае асацыяцыю з эпідэміяй. Усё за кошт тэорыі, што вірус пашыраецца менавіта дзякуючы новай тэхналогіі. Пры гэтым сам механізм апісаны вельмі кепска. Адны сцвярджаюць, што гэтая тэхналогія, нібыта, пазбаўляе лёгкія чалавека кіслароду. Іншыя кажуць пра нейкую радыяцыю, якую спараджае абсталяванне. Ёсць аматары ідэі, што сатавыя вышкі, якія забяспечваюць мабільную сувязь пакалення 5G, выпраменьваюць электрамагнітныя хвалі, частата

якіх знішчае кісларод у паветры. Зрэшты, галоўным аргументам з'яўляецца той факт, што Ухань быў адным з першых гарадоў Кітая, які пачаў (прыкладна за два месяцы да выбуху эпідэміі) эксперыментаваць з 5G.

Хутчэй за ўсё, падобныя інсінуацыі не выйшлі б за межы інтэрнэт-форумаў. У публічную прастору яны трапілі, як лічыцца, дзякуючы розным поп-зоркам. Цэлы шэраг прадстаўнікоў брытанскай і амерыканскай сцэны падтрымалі міф пра сувязь Covid-19 і тэхналогіі 5G. Напрыклад, амерыканская акцёрка Разана Бар мяркуе, што новы вірус быў наўмысна распаўсюджаны, каб знішчыць яе пакаленне. Брытанскі рэпер MIA напісаў у Твіттары, што 5G хвалямі перадачы і частотамі можа «збіць з панталыку цэла падчас працэсу яго рэабілітацыі».

На нейкім этапе размовы перайшлі ў канкрэтную фазу. На мінулым тыдні па той жа Брытаніі пракацілася хваля паграмаў мачтаў сатавай сувязі 5G. З улікам таго, што напады, сярод іншага, сур'ёзна паўплывалі на працу Нацыянальнай службы аховы здароўя, выявілі антынавуковую прыроду тэорыі даводзіцца на ўрадавым узроўні. У эфір запрашаюць вучоных, якія даводзяць, што электрамагнітныя хвалі любой частаты не аказваюць уздзеяння на дыхальную сістэму чалавека.

Адначасова прэса звяртае ўвагу, што забабоны супраць тэхналогіі 5G пачаліся не цяпер, а прыкладна за два гады да выбуху эпідэміі. Іх глебай сталі чуткі, што сігналы 5G больш моцныя за сігнал папярэднікаў (4G і 3G). У такім выпадку ўплыў на здароўе, маўляў, павінен быць больш небяспечным. Дарэчы, тэма ўплыву электрамагнітных хваляў на здароўе чалавека да гэтага часу ў комплекс не раскрытая.

Аднак асноўнай крыніцай пашырэння тэорыі пра небяспечнасць 5G стаў выпадак у Гаазе (Нідэрланды). Тут у кастрычніку 2018-га ў мясцовым парку загінула вялікая колькасць птушак. Паколькі адначасова ў горадзе праходзілі тэсты 5G, гэтыя падзеі мясцовыя жыхары неяк звязалі. З таго часу ў

выпадку калектыўнай смерці птушак у Еўропе стала бачылі фактар новай тэхналогіі сувязі.

Толькі ў 2019-м у групу патэнцыйных ахвяраў 5G паступова пачалі дадаваць людзей. Рубежнай падзеяй аказаўся фестываль у брытанскім Гланстанберы, на якім Еўрасаюз вырашыў прадэманстраваць магчымасці 5G. Народ не на жарт перапалохаўся, а фракцыя Зялёных, якая складае большасць у мясцовым савеце, нават прагаласавала супраць дэманстрацыі. Гэты інцыдэнт спрыяў росту нізавых пратэстаў супраць 5G на Захадзе. Дарэчы, нямецкая прэса піша, што за такія пратэсты актыўна агітавала пуцінска інфармацыйная кампанія Russia Today.

Гледзячы на вялікую колькасць цяперашніх публікацый супраць забабонаў наконт пагроз 5G для чалавека, можна меркаваць, што маштаб калектыўнай фобіі наконт новых тэхналогій як мінімум паменшыцца. Аднак ёсць сур'ёзныя сумневы, што гэта апошняя канспіратыўная тэорыя, звязаная з вірусам.

Прынамсі, у тых жа Злучаных Штатах цяпер на падыходзе ўжо новая версія, яшчэ больш экстравагантная за папярэднюю. Прыкладна з канца сакавіка па сацыяльных сетках ЗША ходзіць чуткі, што афрыканцы генетычна ўстойлівыя да новага вірусу. У якасці доказу прыводзілася гісторыя нейкага камерунца, які жыве ў Кітаі. Ён, нібыта, заразіўся вірусам і раптам нечакана выжыў, як усталявалі навукоўцы, дзякуючы свайму афрыканскаму паходжанню. Выснова, якую робяць аматары фэйкаў, відавочная: вірус прадумалі ў мэтах знішчэння белай расы. Выданне Chicago Tribune ужо запатрабавала ад улады верыфікацыі гэтых плётак, каб пазбегнуць іх пашырэння.

З улікам апісанага, можна дапусціць, што, пакуль медыкі не знойдуць вакцыну супраць вірусу, інсінуацыі наконт яго паходжання і ўласцівасцяў будуць працягваць дэстабілізаваць грамадства. Хаця тут нічога новага: у гісторыі падобнымі ўспышкамі калектыўнага псіхозу суправаджаліся ўсе вялікія эпідэміі.

Пасля Зяленскага

Алег НОВІКАЎ

У гадавіну перамогі Уладзіміра Зяленскага на прэзідэнцкіх выбарах папулярна не толькі абмяркоўваць вынікі працы ўкраінскага прэзідэнта, але і гадаць, хто прыйдзе яму на змену.

«Яваш прысуд», — скажаў год таму Зяленскі на адрас Пятра Парашэнкі на кіеўскім стадыёне Алімпійскі — месцы дэбатаў кандыдатаў у прэзідэнты. Такого кшталту арыгінальных рытарычных прыёмы, памножаныя на запыт грамадства на перамены, забяспечылі коміку трыумфальную перамогу. Яшчэ праз некалькі месяцаў яго партыя «Слуга народа» атрымала абсалютную большасць у парламенце — беспрэцэдэнтны вынік у электаральнай гісторыі незалежнай Украіны. Нацыю ахапіла ўпэўненасць у будучыні, надзея пераступіць праз сваё мінулае.

Праз год аптымізму заўважна паменела. Са спісу таго, што абяцаў Зяленскі на стадыёне, не выкананы ніводны пункт. За год у краіне нічога не змянілася ні ў ідэалогіі, ні ва ўнутранай дызёнажнай палітыцы, ні ў адукацыі, ні ў навуцы, ні ў медыцыне, ні ў эканоміцы, ні ў бізнесе, ні ў праваахоўнай сістэме. Можна пагадзіцца з думкай пра тое, нібы Зяленскі вырашыў ісці па шляху найменшага супраціву, мінімізуючы канфлікты з людзьмі і структурамі, што ён лічыць для сябе важнымі. Напэўна, робіць ён гэта не ад добрага жыцця. Паступова стала відавочна, што ў коміка-прэзідэнта няма каманды, каб эфектыўна скарыстацца наяўным рэсурсам улады.

Часцяком тое, што робіць Зяленскі і яго «служы народа», нават супярэчыць іх выбарчай праграме. Найлепшы прыклад — галасаванне за лібералізацыю рынку зямлі насуперак грамадскай думцы (прыкладна 73 працэнты ўкраінцаў супраць аграрнай рэформы). Да таго ж рашэнне было прынятае з відавочным парушэннем рэгламенту і ў саюзе з тым самым былым заклятым ворагам — Парашэнкам.

Тым не менш, пакуль Зяленскі ўтрымлівае высокі рэйтынг (44–46 працэнтаў). Многія бачаць у гэтым камбінацыю ўдалых абставінаў. Напрыклад, сёння топавай тэмай з’яўляецца эпідэмія. Як вынік, усе скандалы ва ўладзе адышлі на другі план. Сваю ролю адыгрывае страх электарату перад вяртаннем ва ўладу старой карумпаванай эліты. Пры ўсёй крытыцы на адрас Зяленскага, трэба прызнаць, што ён асабіста, у адрозненне ад сваіх папярэднікаў, прынамсі пакуль не засяціўся ні ў адным буйным скандале.

Аднак наколькі доўга пратрымаецца статус-кво? Асабліва

Фота www.zerkalo.org

калі каранцін скончыцца, а прыкладна паўмільёна новых беспрацоўных пойдучь шукаць працу, і ўладзе давядзецца стрымліваць сацыяльны вулкан? Ці задаволіць электарат чарговая ракіроўка прэм’ера, або вуліца паставіць пытанне пра адстаўку кіраўніка дзяржавы? У гэтым плане не выключаюць, што прэзідэнт не дасядзіць да канца каденцыі. Хто ў такім выпадку можа прэтэндаваць на вольнае месца на Банкавай?

Па-першае, гэта той самы Пётр Парашэнка, чыя структура «Еўрапейская салідарнасць» па выніках апошніх апытанняў выйшла на другое месца ў партыйным кастынгу з 16 працэнтамі падтрымкі. Зрэшты, папулярная версія пра тое, што сваім узлётам ЕС абавязана дэградацыі іншых партый, з якімі яшчэ ўчора дзяліла правы спектр. Праекты накіраваны

Сёння патокам ідуць допісы ў сацсетках пра «зраду», пра тое, што «нічога не памянялася». Але ад самага пачатку не варта было будаваць ніякіх ілюзій наконт «новых палітыкаў» і антыкарупцыйных прарываў

«Самадапамога», «Свабода», «Голас», дружна сыходзяць у крутое піке. Магчыма, рост ЕС у будучыні прытармозіць былы пцінскі вязень і рэжысёр Алег Сянцоў, у раскрутку партыі якога, нібыта, збіраецца інвеставаць адзін з алігархаў. Аднак спецыялісты бачаць у Сянцове ў лепшым выпадку маральнага аўтарытэта, а не папулярнага палітыка.

З іншага боку, відаць, што нават да ўзроўню 25 працэнтаў (працэнт падтрымкі Парашэнкі ў другім туры прэзідэнцкіх выбараў) ЕС усё яшчэ далёка. А ці скокне Пётр Аляксеевіч вышэй з персанальным антырэйтінгам у 60 працэнтаў і мянушкай «Барыга», якая замацавалася за ім у народзе, — вялікае пытанне.

Вельмі мінорная сітуацыя з пункту гледжання перспектывы ў лагерах экс-рэгіяналаў, які рэ-

прэзентуе партыя «Апазіцыйная платформа за жыццё» (АПЗЖ). Яе лідары — як правіла, асобы з атачэння Януковіча, паступова губляюць давер нават на рускамоўным паўднёвым усходзе краіны. Пэўна таму пагаворваюць наконт магчымасці таго, што гэты лагер на наступных выбарах будзе прадстаўляць юрыст Андрэй Партноў. Апошні зрабіў сабе імя за кошт маніторынгу парушэнняў закона прыхільнікамі Майдана. Бамбардуючы адпаведныя інстанцыі скаргамі на нацыяналістаў, Партноў стварае ўражанне чалавека, для якога літара закона — вышэй за ўсё.

Самая неверагодная і адначасова найбольш магчымая альтэрнатыва Зяленскаму — дырэктар МУС Арсен Авакаў. У грамадскай думцы ён актыўна фарміруе сабе вобраз выратавальніка нацыі і дзяржавы. Гэты трэнд замацавала нядаўняя гісторыя з ляснымі пажарамі. «Арсен Піначэтавіч» (так празвалі міністра ў СМІ) асабіста адправіўся ў зону пажараў лавіць дыверсантаў. Тыя, хто робіць стаўку на Авакава, не забываюць адзначыць, што губляць яму няма чаго. Адстаўка і сыход з міністэрства робіць яго прывабнай мішэнню для любой улады.

Сваімі думкамі наконт гадавіны прэзідэнцтва Зяленскага і бачаннем будучыні падзяліўся кіеўскі сацыёлаг Ігар Ішчанка:

— Сёння патокам ідуць допісы ў сацсетках пра «зраду», пра тое, што «нічога не памянялася», і што «Зяленскі = Парашэнка». Але ад самага пачатку не варта было будаваць ніякіх ілюзій наконт «новых палітыкаў», антыкарупцыйных прарываў і гэтак далей. Тым не менш, перамога Зяленскага год таму прывяла да трох важных вынікаў. Першы: збой аўтарытарнай кансалідацыі рэжыму Парашэнкі з працягам эскалацыі, узмацненнем задушлівай атмасферы ў грамадстве. Другі — адкрыццё прасторы для абмеркавання альтэрнатыўных шляхоў нацыянальнага развіцця. Трэці — палітызацыя новых груп насельніцтва. Контур будучай Украіны пачнуць фарміравацца з улікам гэтых фактараў. Безумоўна, што эпідэмія і негатыўная эканамічная дынаміка значна абавастраюць супярэчнасці з грамадствам і неверагодна паскараюць усе цяперашнія працэсы ў краіне.

ПАЛІТЫКІ ТЫДНЯ

Ло Хуэйнін

Падзеца, эмісар Пекіну ў Ганконгу вырашыў скарыстацца эпідэміяй, каб канчаткова пахаваць формулу «дзве сістэмы — адна дзяржава». Менавіта паводле яе Ганконг вярнуўся ў склад КНР у 1990 годзе, атрымаўшы вялікую ступень аўтаноміі. З часам Пекін пачаў спрабаваць перагледзець дамовы, што выклікала пратэсты жыхароў горада, якіх маральна падтрымліваў Запад.

Сёння Захад і жыхарам тэрыторыі відавочна не да палітыкі, што дае Пекіну карт-бланш. Нездарма Ло зрабіў гучную заяву на адрас апазіцыянераў Ганконгу. Яго актывістам, па словах Ло, характэрная «даволі слабая канцэпцыя нацыянальнай бяспекі». Напрыканцы выступу функцыянер заклікаў неадкладна прыняць пакет законаў аб нацыянальнай бяспецы, каб змагацца з радыкаламі, замежным умяшаннем і сепаратыстамі. Перш за ўсё плануецца прыбраць з міні-канстытуцыі Ганконгу артыкул 23, які надае тэрыторыі права самастойна прымаць законы, забараняе розныя формы знешнепалітычнага ўмяшання.

Яшчэ ў 2003 годзе Пекін планавалі скасаваць згаданы артыкул, аднак масавыя маніфестацыі жыхароў горада прымусілі адмовіцца ад ідэі. Актывісты руху за аўтаномію Ганконгу дапускаюць, што прамова Ло Хуэйніна можа стаць пралогам да новага наступу на правы тэрыторыі, які можа пачацца вельмі хутка. Напрыканцы года Ганконг абірае парламент, і ў інтарэсах цэнтру цяпер — зачысціць палітычную прастору напярэдадні старту выбарчай кампаніі.

Сяргей Данкверт

Ведамства Данкверта — Рассельгаснагляд — узмацніла і без таго напружаную атмасферу ў расійскім грамадстве, выкліканую каранцінам. Усё праз рашэнне правесці тэставанне сабак і катой на каронавірус. Праўда, пакуль праверка будзе выбарчайнай. Яе мэта — збор папярэдняй інфармацыі, каб адказаць на галоўнае пытанне: ці могуць сабакі і каты заражаць каронавірусам людзей?

Пакуль заражэнне чалавека ад таго ж ката вірусолагамі і ветэрынарамі выключаецца: жывёлы проста не вылучаюць вірус у наваколнае асяроддзе ў дастатковай колькасці. А вось адваротны эфект, калі людзі заражалі жывёлаў і, адпаведна, У Амерыцы ахоўнік запарку ўмудрыўся нават заразіць тыгра.

У любым выпадку, простым расіянам ідэя Данкверта не падабаецца. Яны не выключаюць, што кіраўнік Рассельгаснагляду проста вырашыў асвоіць бюджэтныя грошы на барацьбе з вірусам. Прычым, ігнаруючы негатыўныя наступствы. Па-першае, паліцэйскія і камунальныя чыноўнікі на месцах атрымаюць магчымасць шантажаваць уладальнікаў хатніх жывёлаў і, адпаведна, вымагаць хабары. Па-другое, аматары братоў меншых баяцца хвалі панікі, якую выклікае навіна пра праверку сабак і катой на вірус, калі жывёлаў пачнуць масава выкідваць на вуліцу. А ведаючы ўласцівы аматарам жывёлаў баявы характар, пратэстаў супраць праверкі котак і сабак выключаць нельга.

Мэры Лу Макдональд

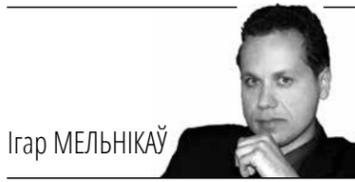

Старшыня ірландскай левай нацыяналістычнай партыі Sinn Féin абвясціла пра пачатак падрыхтоўкі да правядзення рэферэндуму пра ўз’яднанне Ірландыі. Як вядома, прыкладна сто гадоў таму Лондан вылучыў са складу Ірландыі, якая дамаглася незалежнасці, паўночныя графствы. З тых часоў ірландскія патрыёты мараць пра вяртанне Поўначы ў склад Ірландыі. І сёння, нарэшце, іх мары, падобна, пачынаюць спраўджвацца.

Плебісцыт пра рэінтэграцыю, як лічаць у Sinn Féin, павінен прайсці да 2025 года ўключна. Раней партыя абяцала правесці рэферэндум у выпадку ўваходжання ў склад ураду (згода на рэферэндум была галоўнай умовай заключэння дамовы Sinn Féin з іншымі партыямі аб фарміраванні кабінета). Аднак паколькі іншыя ірландскія палітсілы адмаўляюцца ўваходзіць у кааліцыю з нацыяналістамі, вырашана дамагацца прыняцця рашэння аб рэферэндуме шляхам ціску на ўладу.

Праўда, не надта зразумела, чаму на правядзенне такога рэферэндуму павінен пагадзіцца Лондан. Sinn Féin спасылаецца, што плебісцыт прапісаны ў мірнай дамове паміж Ірландыяй і Вялікабрытаніяй 1998 года. Аднак, хутчэй, стаўка робіцца на хаос, які назіраецца ў Англіі з-за эпідэміі каронавіруса і наступстваў Brexit. У Дубліне, відавочна, дапускаюць, што ў такіх умовах Даўнінг-Стрыт пагодзіцца на арганізацыю апытання ў Паўночнай Ірландыі.

Як савецкія рэпрэсіўныя органы знішчалі жыхароў савецка-польскага памежжа

Igar MELNIKAŪ

У невялікай вёсцы Касачы Мінскага раёна на цэнтральнай вуліцы стаіць помнік у памяць пра ахвяраў Другой сусветнай вайны, а таксама тых, хто ў 1930–1940 гады пацярпеў ад сталінскіх рэпрэсій. У перадваенны час бальшавікі правялі жорсткую зачыстку памежнага пасу ад усіх «непажаданых» для іх элементаў. У выніку тысячы жыхароў заходніх раёнаў БССР былі расстраляныя ці дэпартаваныя ў глыб СССР.

Бальшавіцкая «вітрына» на Заходзе

У міжваенны час значная колькасць жыхароў Беларусі па абодва бакі кардону трапляла ў поле зроку як польскай, так і савецкай выведкі. Другі аддзел Галоўнага штаба Войска Польскага (выведкі) шукаў сярод жыхароў БССР інфарматараў, давераных асобаў для сваіх агентаў, кур'ераў. Савецкі бок таксама актыўна распрацоўваў памежны пас на польскім баку мяжы. І Другая Рэч Паспалітая, і СССР выкарыстоўвалі кроўныя сувязі, якія былі паміж жыхарамі падзеленай «рыжскай мяжой» Беларусі. Да таго ж не варта забывацца і на эканамічны фактар. У Заходняй Беларусі «за польскім часам» існавала праблема з працай, што прымушала людзей займацца кантрабандай ці ісці на супраць з польскай выведкай. У савецкай Беларусі «працэдні», якія ставілі ў калгасны табель, таксама не давалі магчымасць беларускім сялянам жыць па-чалавечы. У выніку і савецкія грамадзяне вымушаны былі шукаць «падпрацоўку».

Памежная рэспубліка, якой была БССР, павінна была стаць вітрынай бальшавіцкай сістэмы на мяжы з варажым капіталістычным светам. У пачатку 1930-х гадоў на савецка-польскай мяжы ў Беларусі Крэмль пачаў ствараць польскі этнічны раён — «Дзяржыншчыну». Гэта не выклікала вялікага энтузіязму з боку кіраўніцтва БССР, дзе ўсё яшчэ працягвалася «беларусізацыя» грамадска-палітычнага жыцця. У выніку ў 1930 годзе, паводле савецкіх дадзеных, на тэрыторыі «польскага нацыянальнага раёна» жылі 2,2 палякаў, 37,5 тысячы беларусаў, 4,1 тысяча габрэяў. Нягледзячы на гэта ў савецкай Беларусі з'явілася 9 «польскіх» сельсаветаў. Былі адкрытыя каля

сотні польскіх школ, выдавалася польскамоўная газета «Орка». Карацей, бальшавікі правялі працу па стварэнні, так бы мовіць, «сацыялістычнай Польшчы» на мяжы з «фашысцкай», як яе часта называлі ў даваенных беларускіх савецкіх газетах, Другой Рэччу Паспалітай.

Зачыстка пачынаецца

Разам з тым, у пачатку 1930-х гадоў адбылося «згортванне» беларускай нацыянальнай палітыкі ў БССР, а шматлікіх прадстаўнікоў культурных і палітычных эліт пачалі арыштоўваць і рэпрэсаваць. Чысткі адбываліся не толькі ў даваенным Мінску, але і па ўсёй рэспубліцы, і асабліва ў памежнай зоне. Яшчэ ў 1928–1929 гадах з памежнай зоны ў аддаленыя раёны РСФСР было выселена больш за дзве тысячы чалавек. Значная колькасць жыхароў памежжа была арыштаваная.

Восенню 1929 года ў Заслаўе выклікалі жыхара хутара Навінкі Язэпа Ліпеня. Аднанога ветэрана Вялікай вайны 1914–1918 гадоў у райцэнтр павёз яго сын, таксама Язэп. «Ён быў нашым гаспадаром, жанаты быў ужо, у яго дзіце было. Бацьку выклікалі і арыштавалі. Брат прыехаў дадому і кажа: “Бацьку пакінулі на маленькі допыт”. Прайшло некалькі дзён. Брат паехаў у Заслаўе, а там кажуць: “Бацьку твайго перавялі ў іншую турму”. І ўсё. А праз некалькі дзён прыехала ў сельсавет цэлая група людзей, каб раскулачваць нас», — узгадвала тэма часу дачка рэпрэсаванага Ганна. Пастанаўленнем «тройкі» ДПУ ад 29 лютага 1930 года Язэп Васільевіч Ліпень быў расстраляны як «польскі шпіён».

30 студзеня 1930-га была прынята дырэктыва ЦК ВКП(б) «Аб мерапрыемствах па ліквідацыі кулацкіх гаспадарак у раёнах усеагульнай калектывізацыі». Ужо 2 лютага таго ж года Сакрэтна-аператыўныя часткі памежных атрадаў у БССР атрымалі загад пра «знішчэнне кулацкага актыву». Рабілася гэта яшчэ і таму, што савецкія вайсковыя ўлады рыхтаваліся распачаць будаўніцтва доўгатэрміновых умацаванняў у памежнай зоне.

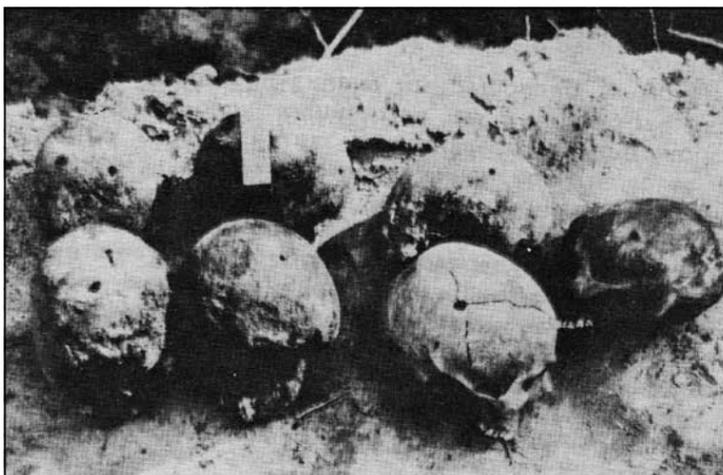
Пад рэпрэсіі трапілі гаспадары хутароў, якія знаходзіліся на кардоне. Сярод іншых у студзені 1930 года быў арыштаваны жыхар хутара Вяснінка Заслаўскага раёна Мікалай Петрашкевіч. Яго абвінавачалі ў супраць з польскімі выведвальнымі органамі.

Пазней «тройка» прысудзіла Мікалая Петрашкевіча да расстрэлу. Дарэчы, у гэты пазасудовы орган, які складаўся з трох асоб, акрамя супрацоўнікаў ДПУ і пракуратуры ўваходзіў і прадстаўнік акруговага камітэту ВКП(б).

У лютым таго ж года ў рукі савецкіх рэпрэсіўных органаў трапіў гаспадар хутара Калеснікава

Помнік у вёсцы Касачы

Парэшткі людзей у Курапатах. Бачныя сляды стрэлаў

Заслаўскага раёна Васіль Розум. Селяніна абвінавачалі ў злачынстве, прадугледжаным 64-м артыкулам Крымінальнага кодэксу БССР: «Узброенае паўстанне ці ўварванне ў контррэвалюцыйных мэтах на савецкую тэрыторыю ўзброеных банд, захоп улады ў цэнтры ці на месцах у тых жа мэтах, і ў прыватнасці, з мэтай адарваць ад Саюза ССР асобную саюзную рэспубліку, якую-небудзь частку яе тэрыторыі, ці скасаваць заключаную Саюзам ССР з замежнымі дзяржавамі дамову».

23 лютага 1930 года Васіля Розума расстралялі. Разам з ім арыштавалі і яго брата Аляксея, жыхара хутара Пральня. Апошняга абвінавачалі ў сувязі з польскай выведкай і прысудзілі да «вышэйшай меры сацыяльнай абароны».

«Людзі сумуюць па вайне»

Масква баялася, што Варшава можа ўмяшацца ў сітуацыю. Таму ў сакавіку 1930 года Палітбюро ЦК ВКП(б) прыняло пастанову «Аб Беларусі і Украіне», у якой, у прыватнасці, памежнікам загадвалася павялічыць аператыўны склад і манеўровыя групы памежных атрадаў да колькасці, дастатковай для

падаўлення любога ўзброенага выступлення.

У Варшаве ведалі, што ў памежных зонах БССР і УССР адбываюцца рэпрэсіі. Польскія газеты і радыё спрабавалі інфармаваць грамадскасць Другой Рэчы Паспалітай аб трагічнай сітуацыі жыхароў савецкіх Беларусі і Украіны. «Перад мікрафонам польскага радыё 2 красавіка прачыталі два лісты палякаў, якія жывуць у Расіі (у 1930-я гады польскія выданні часта выкарыстоўвалі акрэсленне «Расія», калі пісалі пра падзеі ў Беларусі або ўвогуле ў СССР. — І.М.). Гэта трагічная карэспандэнцыя. [...] Яшчэ раз даведваемся пра беднасьць сялян за нашай усходняй мяжой. “Не пішыце нам, дзеля Бога”, — просіць адзін з няшчасных. Чалавек, які атрымаў ліст з Польшчы, з'яўляецца палітычна падзронным. Часта гэтага дастаткова, каб страціць свабоду. Доказы сфабрыкуюць непасрэдна перад судовым працэсам. Савецкія чыноўнікі ведаюць, як гэта рабіць. Аб тым, наколькі цяжка жывецца гэтым людзям, сведчыць факт, што ў іх лістах яны часта выказваюць сум па вайне. Усё роўна з кім, усё роўна ў імя якой ідэі. Вайна ў іх разуменні — гэта змены, а ўсялякія змены будуць

лепшымі ад існуючага становішча рэчаў», — падкрэслівалася ў адной з польскіх газет.

Пра рэпрэсіі ў дачыненні да насельніцтва памежных раёнаў БССР выдатна ведаў і Другі аддзел Галоўнага штаба Войска Польскага. «У раёнах, дзе пабудаваныя фартыфікацыі на заходняй мяжы і на Далёкім Усходзе, цывільнае насельніцтва было заменена на падраздзяленні войскаў, маючых тэрытарыяльны характар», — падкрэслівалася ў адной са справаздач польскай выведкі. «У Капыльскім раёне адбыліся масавыя арышты мясцовага насельніцтва, якое раней было прызначана да высялення ў іншыя раёны СССР. Арыштаваных трымалі ў мясцовым касцёле. Потым іх накіроўвалі на станцыю Слуцк. Арышт галоў сямей ажыццяўлялі жаўнеры памежнага атрада і міліцыя», — адзначалася ў іншым паведамленні Экспазітуры №1 Другога аддзела Галоўнага штаба польскага войска.

«На працягу некалькіх гадоў савецкія ўлады з вялікай энергіяй праводзілі высяленне з памежных тэрыторый (БССР і заходнія раёны УССР) ненадзейных элементаў. Высялялі насельніцтва цэлых вёсак, вывозілі яго ў глыб Расіі спецыяльнымі эшалонамі. Было даведзена да таго, што неаднаразова ў вёсках, якія налічвалі некалькі соцень жыхароў, заставалася літаральна толькі некалькі сямей аўтахтонаў, а іншыя вывезены. На іх месца прывозілі калгаснікаў, лаяльных савецкай уладзе», — падкрэслівалася ў Бюлетэні кіраўніцтва КАП «Ахова польска-савецкай мяжы» ў 1936 годзе.

Інфармацыю пра высяленне жыхароў савецка-польскага памежжа пацвярджалі і польскія дыпламаты, якія працавалі ў сталіцы БССР. У Цэнтральным вайсковым архіве Польшчы захоўваецца ліст консула Польшчы ў Мінску Вітальда Аконьскага ад 13 жніўня 1935 года, у якім, у прыватнасці, адзначаецца: «Генеральнае консульства Польшчы інфармуе, што ў апошнія тыдні павялічылася колькасць выселеных прадстаўнікоў польскага насельніцтва з памежных раёнаў, а таксама людзей, якія маюць сваякоў у Польшчы і падтрымліваюць з імі кантакт. Гэтых людзей высяляюць этапам у глыб Расіі».

Варшава нічога не магла зрабіць, каб дапамагчы гэтым людзям. Дый самі рэпрэсаваныя, за рэдкім выключэннем, паслухмяна ішлі ў турмы памежных атрадаў, каб потым апынуцца ў камерах «Валадаркі» ці «Амерыканкі» і пачуць прысуд аб «вышэйшай меры сацыяльнай абароны».

Арышты і дэпартацыі адбываліся ўвесь час на працягу 1930-х гадоў. Увесну 1933 года з Замежнага аддзела ў 8-е

(польскае) аддзяленне Асобага аддзела АДПУ сталі дасылаць зводкі аб узмацненні дзейнасці польскай выведкі ў польскіх нацыянальных раёнах БССР і УССР, а таксама ў памежных з Польшчай тэрыторыях. У адказ бальшавікі зноў узмацнілі рэпрэсіўную палітыку.

У лютым 1933 года памежнікі пагрукалі ў дом старшага агранома Заслаўскай Машына-трактарнай станцыі (МТС) Івана Новікава. «Тройка» абвінавачвала яго ў працы на польскую выведку і па рашэнні ад 8 траўня 1933 года ён быў расстраляны. «Вы арыштаваныя», — кажуць. І пагналі ў Заслаўе, у раён. Сагналі ў свіран. А там ужо людзей нагналі столькі, што ой. Брата майго дадому адпусцілі, а мяне сюды. [...] Былі пры Заслаўскім памежаградзе. Тут гэты свіран стаў. [...] Нас сагналі больш за 300 чалавек», — узгадваў жыхар вёскі Варашылы Вінцэнт Вольскі-малодшы. Яго сям'ю дэпартавалі ў 1935 годзе. Галаву сям'і Вінцэнта Цэзар'евіча Вольскага прысудзілі да смерці і расстралялі ў Мінску, а яго блізкіх накіравалі ў Комі АССР.

«Антыпольская аперацыя»

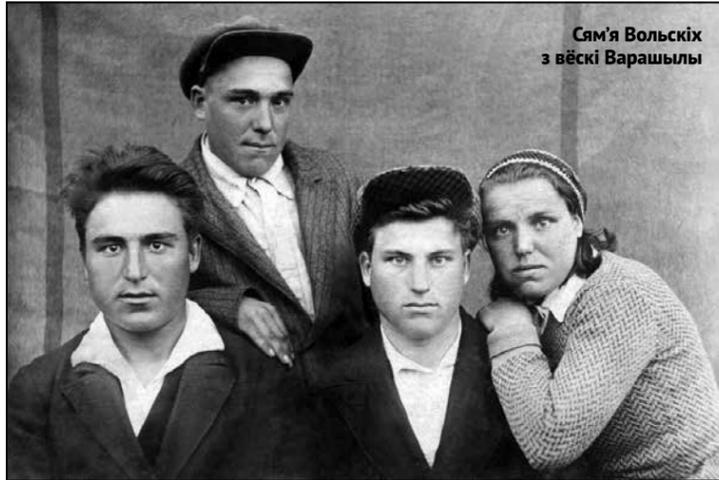
У 1936 годзе ў 9 памежных раёнах толькі за сувязь з жыхарамі замежжа 125 чалавек былі выселены ў глыб СССР. Аднак сапраўдны жах грамадзян БССР чакаў наперадзе. У чэрвені 1937 года на XVI з'ездзе КП(б)Б прагучалі заклікі рашуча барацьбы з нацыянал-фашысцкімі шпіёнамі, трацкістамі, шкоднікамі і дыверсантамі, якія «атабарыліся» ў памежнай рэспубліцы. «Выбарачнае абследаванне 154 хутароў, якія размяшчаліся ў 7,5-кіламетровым пасе Заслаўскага, Мінскага, Уздзенскага раёнаў, што было праведзена ў 1937 годзе, выявіла: 75 двароў

мелі родных у Польшчы, а гаспадары 118 двароў складаюць контррэвалюцыйны актыў, які вядзе антыкалгасную працу. [...] Асабліва значэнне маюць хутарскія гаспадаркі ў справе падрыхтоўкі польскай выведкай паўстанцкіх груп і іх арганізацыі на момант вайны паміж Польшчай і СССР», — падкрэслівалася ў адным з дакументаў НКУС.

11 жніўня 1937 года быў выпушчаны аператыўны загад НКУС №00485 аб барацьбе супраць «фашысцка-паўстанцкай, шпіёнскай, дыверсійнай, паражэнчай і тэрарыстычнай дзейнасці польскай выведкі ў СССР», у сувязі з чым у БССР распачалася сумна вядомая «антыпольская аперацыя НКУС», якая ў значнай меры тычылася менавіта жыхароў памежных з Польшчай тэрыторый савецкай Беларусі.

«У 15-м памежным атрадзе я быў восенню 1937-га. [...] Там драўляная турма была. Доўга там не трымалі. Следчы аддзел быў у атрадзе. А потым удзяржбяспеку, у Мінск», — узгадваў тэрарыстычнай дзейнасці памежнік Уладзімір Валовік.

У пачатку публікацыі мы ўгадавалі помнік у вёсцы Касачы. З таго населенага пункта было вельмі блізка да кардону з Польшчай. Побач знаходзілася савецкая памежная застава «Чыравічы». У кастрычніку 1937 года менавіта памежнікі, якія служылі на ёй, арыштавалі старшыню мясцовага калгаса Уладзіміра Розума. Відавочна, у чэкістаў не хапіла доказаў, каб абвінаваціць гэтага чалавека ў супрацы з польскай выведкай. У выніку, ён «пайшоў» па 72-м артыкуле Крымінальнага кодэкса БССР — антысавецкая агітацыя, за што атрымаў 10 гадоў лагераў і ў лістападзе 1941 года памёр у Кулайлагу НКУС. А вось Дзяніса Рака з той жа вёскі назвалі «агентам польскай выведкі». Супрацоўніка калгасу «Шлях

праўды» арыштавалі 24 жніўня 1937 года. Суд адбыўся 9 лістапада 1937 года, а ўжо 25 лістапада яго расстралялі ў Оршы.

Сярод тых, хто 1937 годзе трапіў у рукі НКУС, быў ураджэнец вёскі Касачы, жыхар вёскі Кальсберг Васіль Стасевіч. Яго абвінавацілі ў тэрарыстычных намерах і таксама расстралялі.

Праз год «зьяленыя фуражкі» завіталі ў хату іншага жыхара вёскі Касачы Рамана Мамчыца. 15 кастрычніка 1938 года селяніна абвінавацілі ў супрацы з польскай выведкай і 6 лістапада 1938 года расстралялі. Не абмінулі рэпрэсіі і Пятра Мамчыца, якога расстралялі 29 лістапада 1938 года.

Як бачым, сялян вёскі Касачы арыштоўвалі аднаго за другім. Відавочна, НКУС імкнулася стварыць выгляд выкрыцця «польскай шпіёнска-дыверсійнай банды». Хутчэй за ўсё, пад катаваннямі адзін агаворваў другога, за што чапляліся следчы НКУС і «раскручвалі справу».

Ці былі гэтыя людзі польскімі шпіёнамі? Напэўна, не. Разам з тым, можна дапусціць, што некаторыя з ахвяр НКУС наўмысна ці выпадкова маглі стаць інфарматарамі польскай выведкі. Нехта меў сувязь са сваякамі «за кардонам», іншыя маглі зарабляць кантрабандай. Гэтыя чыннікі дазвалялі польскім выведвальным органам маніпуляваць і карыстацца жыхарамі памежных раёнаў БССР.

Трэба, аднак, заўважыць, што Другі аддзел польскага Генштабу ў асноўным невысока ацэньваў выведвальны патэнцыял жыхароў польскіх нацыянальных раёнаў. «Польскія сельсаветы маюць невялікую карысць як цэнтры дзейнасці нашай выведкі. Невысокая вартасць мясцовых палякаў для нашай дзейнасці тлумачыцца тым, што ў сваёй большасці яны слаба адукаваныя, і, што самае галоўнае, нацыянальна слаба свядомыя, а савецкая апрацоўка ўвогуле пераставіла іх на рэйкі настраў супраць «панскай» Польшчы», — падкрэслівалася ў лісце кіраўніка аддзела «Усход» капітана Ежы Незбжыцкага да кіраўніка выведкі КАП маёра Яна Гурбскага.

Каток «антыпольскай аперацыі НКУС» прайшоў па ўсёй Заслаўшчыне. Сярод пакараных былі не толькі мужчыны. У снежні 1937 года НКУС арыштвала жыхарку хутара Пятроўшчына Заслаўскага раёна Ядвігу Філіповіч. Да арышту яна працавала ў калгасе імя Пушкіна. Жанчыну абвінавацілі ў тым, што яна з'яўлялася агентам польскіх выведвальных органаў, і 28 лютага 1938 года расстралялі ў Мінску. У верасні 1937 года ў рукі НКУС трапіла супрацоўніца калгасу «Ударнік 2-й пяцігодкі»,

жыхарка вёскі Дзічкі Сафія Радзько. У лістападзе таго ж года яе расстралялі ў Оршы.

Аднак у асноўным ахвярамі сталінскіх рэпрэсій на памежжы станавіліся галовы сямействаў, сяляне, якія проста хацелі жыць і працаваць на сваёй зямлі.

У «жовыя рукавіцы» трапілі не толькі шараговыя калгаснікі. У снежні 1937 года НКУС «завітала» ў дом старшыні заслаўскага раённа-выканаўчага камітэта Васіля Ганіна. Следства па яго справе працягвалася да лета 1938 года, а 28 чэрвеня Васіля Ганіна расстралялі ў Мінску.

29 лістапада 1937 года быў арыштаваны супрацоўнік Заслаўскага раённага аддзела міліцыі Пятро Радзько. 13 красавіка 1938 года міліцыянера расстралялі ў Мінску.

Тады ж арыштавалі і дырэктара Заслаўскай МТС Марка Сукача. У лістападзе 1937 года яго расстралялі ў Мінску. Амаль усіх пералічаных вышэй жыхароў Заслаўшчыны абвінавацілі ў супрацоўніцтве з польскай выведкай.

За «шпіянаж на карысць Польшчы» ўзмацнялі пакаранне і тым, хто ўжо знаходзіўся ў месцах зняволення ці быў дэпартаваны. Так, у 1938-м да 10 гадоў зняволення быў прысуджаны спецпасяленец Вінцэнт Вольскі, які затрыта да гэтага быў дэпартаваны ў Комі АССР. У жніўні 1937 года быў паўторна арыштаваны ўраджэнец хутара Валоўшчына Франц Шаблоўскі. 29 верасня 1937 года яго расстралялі ў Оршы.

«Польскае насельніцтва асабліва інтэнсіўна пераследуецца»

Ці ведалі ў Польшчы, што адбываецца на іх мяжы з БССР і на ўсёй тэрыторыі савецкай Беларусі ў 1937–1938 гадах? Так.

«У канцы ліпеня бягучага года перастала выходзіць адзіная польская газета на тэрыторыі Беларусі — «Orka». Памяшканне, якое займала рэдакцыя, апячатанае. Галоўны рэдактар Рагінскі, разам з некалькімі памочнікамі, быў арыштаваны і абвінавачаны ў дыверсійнай дзейнасці. [...] Рагінскі, як і большасць персаналу рэдакцыі, былі палітычнымі перабегчыкамі з Польшчы. [...] Ліквідацыя палякаў-камуністаў, якія паходзілі з-за мяжы, ахапіла, галоўным чынам, дзяржаўныя і культурныя ўстановы ў Мінску. [...] Правінцыя яшчэ не ахопленая гэтымі падзеямі», — адзначалася ў лісце кіраўніка аддзела «Усход» капітана Ежы Незбжыцкага, дасланага кіраўніку выведкі КАП маёру Яну Гурскаму ў жніўні 1937 года.

Адзначым, што яшчэ 9 сакавіка 1936 года Палітбюро

ВКП(б) выдала пастанаўленне, у якім, у прыватнасці, адзначалася: «У сувязі з тым, што на тэрыторыі СССР сабралася вялікая колькасць палітэмігрантаў, частка з якіх з'яўляецца прамымі агентамі выведвальных і паліцэйскіх органаў капіталістычных дзяржаў, — даручыць Камінтэрну сумесна з НКУС у трохмесячны тэрмін правесці поўны пераўлік палітэмігрантаў, якія прыбылі ў СССР па лініі МАДР, ВККІ Профінтэрна». Зразумела, што пасля «пераўліку» савецкія рэпрэсіўныя органы, пачалі «зачыстку» памежных камуністаў.

«Паведамляю, што паводле нашай інфармацыі і на падставе назіранняў трэба падкрэсліць, што арышты як цывільнага насельніцтва, так і вайскоўцаў працягваюцца. Назіраем, як арыштаваных вядуць вуліцамі пад вайсковым канвоем. [...] Польскае насельніцтва асабліва інтэнсіўна пераследуецца», — паведамляў у сакавіку 1938 года ў лісце, накіраваным у Амбуладу Польшчы ў Маскве кіраўнік Генеральнага Консульства Польшчы ў Мінску Віталд Аконьскі.

Аднак дапамагчы гэтым людзям польскія чыноўнікі не спяшаліся. Больш за тое, кожная заява ад савецкіх грамадзян на выданне польскай візы ці пашпарту разглядалася ў Генконсульстве вельмі марудна. Разам з тым, варта падкрэсліць, што бальшавіцкія ўлады максімальна абмяжоўвалі доступ да польскай дыпламатычнай установы ў сталіцы савецкай Беларусі. Сам факт кантакту з польскім дыпламатычным можаць падставіць для арышту таго, хто пажадаў гэта зрабіць.

Усе сямейнікі і сваякі арыштаваных і рэпрэсаваных падчас польскай аперацыі дэпартаваліся ў глыб СССР. Па стане на 10 верасня 1938 года на тэрыторыі Савецкага Саюза было асуджана 103 489 чалавек, з якіх 84 471 расстралялі. На тэрыторыі Беларусі ў перыяд ад жніўня 1937 па студзень 1938 года было арыштавана 12 052 «польскія шпіёны», са студзеня па красавік 1938 года — 3 689 чалавек, з красавіка па кастрычнік 1938 года — 5 666 грамадзян БССР. Усяго ж, паводле дадзеных НКУС БССР, падчас «антыпольскай аперацыі» на тэрыторыі савецкай Беларусі было рэпрэсавана 21 407 чалавек. Сярод арыштаваных было 10 120 беларусаў і 9 196 палякаў. Большая частка ахвяр «антыпольскай аперацыі» паходзіла менавіта з памежных раёнаў. Колькі ж усяго ў 1920–1930-я гады было рэпрэсавана жыхароў савецка-польскага памежжа ў Беларусі, сказаць цяжка.

Сёння пра тую трагедыю на былой даваеннай мяжы амаль нічога не нагадвае. Між тым, варта было б у Заслаўі, на месцы былога памежнага атрада, паставіць памятны знак, каб сучасныя жыхары Беларусі ведалі пра злачынствы сталінскай сістэмы.

Фота з архіва аўтара.

Ігар Мельнікаў рыхтуе да выдання кнігу-альбом «На мяжы цывілізацый. Старонкі гісторыі даваеннага савецка-польскага кардону ў Беларусі», у якой будуць падрабязна асветлены розныя аспекты гісторыі мяжы, што амаль дваццаць гадоў падзяляла нашу краіну.

Савецкі плакат, 1930-я гады

Гісторыя належыць не толькі мужчынам

Уладзіслаў ГАРБАЦКІ

Цікавы, доўгачаканы перадусім у адукацыйнай сферы, і нават рэвалюцыйныя кніжны праект «Яна была» аўтарства Ірыны Саламацінай і Наталлі Кухарчык з'явіўся нядаўна ў выдавецтве «Галіяфы».

Ці не ўпершыню беларуская гісторыя для дзяцей і падлеткаў загучала з улікам гендарнай прызмы, жаночай гісторыі адначасова па-беларуску/па-англійску і па-руску/па-англійску. У Беларусі было і ёсць шмат выбітных, смелых, уладных і прадпрыемальных жанчынаў (Алена Аладава, Палута Бадунова, Соф'я Кавалеўская, Саламея Русецкая, Эмілія Плятэр), гісторыі якіх часта адсутнічаюць у папулярных кнігах, падручніках, напісаных на стары лад, і часта мужчынамі. Аўтаркі смела і цалкам слушна вярнулі з небыцця імёны выбітных беларусаў, якія часцяком не вядомыя нават дарослым беларусам (Тацяна Бірыч, Рахіль Гроднер, Сафія Гройсман). Таму кніга для дзяцей будзе карысная і для іх бацькоў.

А яшчэ аўтаркі смела адкінулі песімістычнае пасланне Сімоны

дэ Бавуар, якая напісала калісьці ў эсе «Другі пол»: «Гісторыя заўсёды належала мужчынам».

Шаснаццаць жанчынаў, шаснаццаць досведаў, якія дэманструюць, што свет, гісторыя належалі таксама і жанчынам. Дадзеныя гісторыі разбіваюць міф за міфам, якія паланілі жанчынаў: гісторыя належала ўсім, розум не мае полу, падзел на жаночую і мужчынскую працу існуе, але ён штучны. У кнізе якраз паддзеныя гісторыі жанчынаў з розных сфераў: палітыкі, ваеннай справы, мастацтва, медыцыны, навукі, прамысловасці, педагогікі і г.д.

Таксама важным момантам выдання сталася беларусызаванасць — часцяком мы ведаем лепей выбітных жанчынаў свету, Расіі, Польшчы, але толькі не Беларусі. Альбо мы проста не ўлічваем беларускае паходжанне, напрыклад, славянскіх Соф'і Кавалеўскай ці Надзі Хадасевіч-Лежэ, лёгка адмаўляемся ад іх, у выніку імі ганарыцца ўсе, акрамя беларусаў і беларусаў. Выданне якраз годна карэктую папярэднія хібы гістарычнай гендарнай адукацыі. Кніга да ўсяго аздоблена працамі шаснаццаці сучасных беларускіх мастацтваў, якія стварылі адмыслова для кнігі свае вобразы гераніяў.

З усім спісам гераніяў можна азнаёміцца, калі прачытаць кнігу, а пакуль хацеў бы падзяліцца дзвюма маімі ўлюбёнымі гісто-

рыямі: лекаркі-афтальмолагіні Тацяны Бірыч і мастачак-сябровак Зоі Літвінавай і Святланы Катковай. Безумоўна, я чуў пра доктарку Тацяну Бірыч, але з кнігі даведаўся шмат цікавых фактаў, напрыклад, пра тое, як яе аўтаматычна партыйцы ўспрымалі за мужчыну, бо выбітны лекар стэрэатыпна асацыюецца хутчэй з мужчынам. А кур'ёзная гісторыя, як вядомы акадэмік павіншаваў прафесарку Бірыч, даслаўшы тэлеграму з пазнакай мужчынскай формы прозвішча «Бірычу», насямшыць усіх, указаўшы яшчэ раз на важнасць фемінізацыі мовы. Дарэчы, у вікіпедыі звесткі пра Тацяну Бірыч існуюць толькі на тарашкевіцы — і там лекарка была пазначаная да сённяшняга дня як «беларускі лекар».

Між іншым, у кнізе не ўсе званы шаснаццаці беларусаў фемінізуюцца: так, Эмілія Плятэр апісваецца з дапамогай дзіўнай формы, якая прыйшла ў беларускую мову з рускай — «жанчына-афіцэр» (замест проста афіцэра ці капітанка). Іда Кагановіч — «дызайнер адзення» (а можна проста дызайнерка), Тацяна Бірыч — «прафесар, афтальмолаг», а Софія Кавалеўская — «матэматык». З апошнімі прафесіямі цяжэй, але цалкам мажліва і іх фемінізаваць. Хаця, мажліва, аўтаркі кнігі, звяртаючыся да дзяцей, хацелі акуратна падысці да гэтай тэмы і не радыкалізаваць. Калі ж гісторыя належыць усім,

то мова ўсё яшчэ застаецца ў палоне мужчынаў.

Гісторыі вядомых мастацтваў Зоі Літвінавай і Святланы Катковай таксама выдатна ілюструюць традыцыйнае стаўленне да жанчынаў, няхай і вядомых мастацтваў. Аўтаркі працаў, якія захоўваюцца ў еўрапейскіх музеях, у Беларусі часта ігнаруюцца ці недаацэньваюцца: доказы з'яўляюцца тое, як зусім нядаўна ў Мінску падчас ремонту Палацу чыгуначнікаў іх манументальную працу «Мая Радзіма» 1978 года проста заклалі гіпсакардонам.

Падаецца, уся жаночая гісторыя ў нас часта гэтак жа закладзеная гіпсакардонам. Цікава, што ў вікіпедыі так і няма старонкі, прысвечанай Святлане Катковай. А Зоі Літвінава проста пазначаная як «беларускі мастак».

Гэтыя і іншыя гісторыі натхняць як дзяўчатаў, так і хлопчыкаў, а яшчэ, няма сумневу, іх бацькоў. Варта спадзявацца, што гэтая кніга — толькі пачатак, і ў будучыні мы дачакаемся працягу «Яна ёсць» — пра беларусаў, якія сёння ствараюць нашу гісторыю.

БагатаДата

У гэтыя дні БССР стала краінай-заснавальніцай Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, а таксама нарадзіўся адзін з аўтараў НЧ. Што яшчэ было цікавага — у нашым традыцыйным аглядзе.

25 красавіка

Міжнародны дзень ДНК, а таксама Міжнародны дзень барацьбы з малярый і Міжнародны дзень ветэрынара.

1910. У сяле Аляксеўка Запарожскай вобласці Украіны нарадзіўся вельмі папулярны ў ССРС памежнік Мікіта Карацупа. Стварыў уласную школу выхавання следапытаў і дрэсіроўкі сабак. Яго імя за савецкім часам надавалі многім піянерскім атрадам, класам, школам. Служыў Карацупа з сярэдзіны 1940-х гадоў і ў Беларусі. За час памежнай службы Карацупа затрымаў або знішчыў каля паўтысячы парашульнікаў мяжы. Але нібыта ў асноўным гэта былі кантрабандысты ды тыя, хто хацеў уцячы з Савецкага Саюза.

26 красавіка

Дзень Чарнобыльскай трагедыі. Міжнародны дзень інтэлектуальнай уласнасці і пародненых гарадоў.

1980. У Бабруйску нарадзіўся адзін з сучасных беларускіх гісторыкаў Ігар Мельнікаў. Аўтар некалькіх кніг і выставаў

пра Заходнюю Беларусь першай паловы XX стагоддзя. Рэгулярна публікуецца на старонках «Новага Часу».

27 красавіка

1930. У Мінску нарадзіўся адзін з нашых самых вядомых жывапісцаў, народны мастак Беларусі Май Данцыг. Некаторыя карціны: «Раніца новага Мінска», «Бэз», партрэты Элема Клімава, Алеся Адамовіча, Васіля Быкава. Мазаіка ў мінскай гасцініцы «Юбілейная» — таксама аўтарства Мая Данцыга.

1945. БССР стала краінай-заснавальніцай Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. Юрыдычна гэта стала магчымым, калі Вярхоўны Савет ССРС прадставіў саюзным рэспублікам быццам бы самастойнасць у знешніх зносінах. У іх з'явіліся свае МЗС. ССРС хацеў, каб статус заснавальніц ААН атрымалі паўтара дзясяткі савецкіх рэспублік, але ў выніку яго займелі з іх толькі Украіна і Беларусь як рэспублікі з найвялікшымі стратамі ў Другой сусветнай вайне. РСФСР такога права не атрымала.

28 красавіка

Сусветны дзень аховы працы.

1915. У Бабруйску нарадзіўся рэжысёр Сямён (Саламон) Казіміроўскі. У 1967–1975 гадах — мастацкі кіраўнік Коласаўскага тэатра ў Віцебску.

29 красавіка

Сусветны дзень танца.

1940. У вёсцы Аўгустава Лагойскага раёна на Міншчыне нарадзіўся прафсаюзны лідар і

апазіцыйны палітык Уладзімір Ганчарык. Дэпутат Вярхоўнага Савета СССР, Вярхоўнага Савета БССР, старшыня Федэрацыі прафсаюзаў Беларусі. Кандыдат у прэзідэнты ад апазіцыі на выбарах 2001 года. Паводле афіцыйных дадзеных, набраў 15,65% галасоў.

30 красавіка

Міжнародны дзень джазу.

1 траўня

1895. У Мінску адбылося першае адзначэнне рабочымі 1 Мая. І сёлета гэты дзень — па-ранейшаму Свята працы.

1930. У вёсцы Пярэвалачня Талачынскага раёна Віцебскай вобласці нарадзіўся драматург Алесь Петрашкевіч. Былы намеснік галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя», кіраўнік цэнтра па выданні гістарычна-дакументальных хронік «Памяць». Самая вядомая п'еса — «Напісанае застаецца». Суаўтар сцэнара мастацкага фільма «Час выбраў нас».

Падрыхтаваў Павел Кірылаў

Новы Час

Агульнапалітычная штотыднёвая газета
novychas.by

Выдаецца з сакавіка 2002 г. (с) Новы Час
Галоўны рэдактар **Колб Аксана Мікалаеўна**
Намеснік рэдактара **Пульша Сяргей Пятровіч**
Стыль-рэдактар **Пяроўская Святлана Віктараўна**

ЗАРЭГІСТРАВАНА Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі № 206 ад 20 ліпеня 2009.

ЗАСНАВАЛЬНІК Мінская гарадская арганізацыя ГА ТБМ імя Ф.Скарыны.
Адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.
Тэл. (+375 17) 263 85 11.

ВЫДАВЕЦ Выдавецкае ўнітарнае прадпрыемства «Час навінаў». Пасведчанне ад 25.04.2014 г.

АДРАС РЕДАКЦЫІ І ВЫДАЎЦА
220113, г. Мінск, вул. Мележа, 1–1234.
Тэл. +375 17 347-52-81; +375 29 625-57-51.
novychas@gmail.com; novychas.by
Падпісны індэкс 63279

НАДРУКАВАНА ў друкарні ТАА «Ролл-Прынт», г. Мінск, вул. Халмагорская, 59 А.
ЛП №02330/484 ад 16.02.2018. Замова № 690

Падпісана да друку 24.04.2020. 8.00.
Наклад 2000 асобнікаў. Аб'ём 6 друк.
аркушаў. Кошт свабодны.

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы пазіцыі аўтараў. Пры выкарыстанні матэрыялаў газеты спасылка на «Новы Час» абавязковая. Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэзэнзуе мастацкія творы. Чытацкая пошта публікуецца паводле рэдакцыйных меркаванняў.